НАРОДНА СКУПШТИНА

XXXV. РЕДОВНИ САСТАНАК	28. ЈУНА 1912. ГОДИНЕ	ВАНРЕДАН САЗИВ ПЕРИОДЕ 1912—1915 ГОД.

XXXV. РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

држан 28. јуна 1912. год. у Београду

Председавали:

председник,

Анд. Николић

и потпредседници,

Коста Стојановић и **Јаков П. Чорбић**

секретар,

Илија П. Михаиловић

Присутни сва господа Министра сем Министра Иностраних Дела.

Почетак у 8 часова пре подне.

Председник, **Анд. Николић.** — Отварам тридесет пети редовни састанак.

Изволите чути протокол пређашњег састанка.

Секретар, **Милош Трифуновић** прочита протокол пређашњег састанка.

Председник, **Анд. Николић.** — Има ли примедаба на протокол? (Нема).

Протокол је примљен.

Председник, **Анд. Николић.** — Изволте чути шта је дошло за Скупштину.

Секретар, **Милош Трифуновић** саопштава молбу Симе Катића народног посланика, који моли за осуство до краја овог вандредног самма.

Председник, **Анд. Николић.** — Одобрава ли Скупштина ово осуство? (Одобрава).

Изволте чути једну интерпелацију.

Секретар, **Милош Трифуновић** саопштава интерпелацију г. Алексе Жујовића и г. Николе Протића на г. Министра Правде о уништењу усева од града у округу београдском и помоћи народу.

(Види ову интерпелацију на крају овог записника).

Председник, **Анд. Николић.** — Упутиће се надлежно.

Г. Велислав Вуловић има питање на председништво.

Велислав Вуловић. — Ја бих замолио председништво да буде тако добро и да ми одговори на једно питање. У првим седницама Народне Скупштине, Главна Контрола поднела је свој извештај, акт о томе, како није хтела пристати да нада низу у погледу решења Министарског Савета о ослобођењу уговорних казни, извесним страним фабрикама. Од тога доба више је од месец и по дана, како је тај акт упућен Финансијском Одбору. Ја молим председништво да ми каже: да ли је Финансијски Одбор што радио и да ли се тај предмет мисли износити пред Народну Скупштину.

Председник, **Анд. Николић.** — Могу на прво одговорити, да Финансијски Одбор још није послао извештај. А шта ће се раније радити то стоји до господе посланика.

Г. Агатоновић има журно питање на г. Министра Председника Министра Унутрашњих Дела и г. Министра Финансија.

Радослав Агатоновић. — Прво имам да упутим једно кратко питање на г. Министра Унутрашњих Дела.

Другога јуна ове године десило се убиство једнога органа среза гружанског у страгарској механи у срезу јасеничком округа крагујевачког, полицијског пандура среског. О томе убиству постоје две верзије. Једна, која је продрла и у јавност да је пао са својих кола, а доцније се чуло да је он ту ноћ преседео у механи играјући карте са извесним сељацима и да је убијен у тој механи. Ту околност утврђује очевидац један дечко од 13—14 год. који је те ноћи случајно у тој механи спавао који је био очевидац, бар тако се прича, кад су тога пандура дотични сељаци премлатили ћускијом.

Та верзија продрла је у ширу јавност; и један озбиљан лист који трчи за сензацијама, „Штампа" донео је о томе опширан податак, и уз тај податак донео је и друге који веома ружну слику бацају на савесносност истраге полиције среза јасеничког, која је ту истрагу првобитно вршила. Да би се у ономе народу унело уверење и поверење у државну власт, и у исто време да се не би једно убиство, ако је оно збила намерно, и ако је оно извршено онако како се утврђује да је извршено у самој механи, да је насилно убијен тај пандур, прикрило, потребно је да државна власт највиша надзорна власт у држави, посвети томе питању већу пажњу, него што то може да уради начелник среза јасеничког.

Ја сам због тога слободан да упутим питање г. Министру Унутрашњих Дела, да га умолим за одговор, да нам објасни: да ли за овај случај зна, и како стоји са истраживањем по тој ствари до сада и је ли г. Министар стекао уверење да начелник среза јасеничког ту истрагу није водио довољно озбиљно и довољно енергично како треба да буде и сматра ли да треба да одреди за истраживача једног независнијег човека него што је то један полицијски писар који то истраживање води?

Председник, **Анд. Николић.** — Има реч г. Председник Министарског Савета.

Председник Министарског Савета, Министар Унутрашњих Дела, **Марко Н. Трифковић.** — Живан Карић, из Мислошева бив. служитељ среза тружанског враћајући се из Страгара између 1. и 2. ов. месеца пао је с чеза, према извештају начелника среског, и на месту остао мртав. Полицијским увиђајем и осталим истраживањем околностима утврђена је случајна смрт, и протоколом секције коју је извршио лекар среза јасеничког доктор Радојковић утврђено је, да је погинули Живан умро од повреде на глави, која му је нанесена падом са висине и ударом о какав чврст предмет. Петог јуна, после три до четири дана, пријавио се суду општине мислошевачке сам без позива а доцније и полицијској власти Михаило Савић из Војковца, дечко од 15 година и осумњичио као сведок очевидац да су Живана убили: Милован Топаловић, Милан Димитријевић, Миладин Благојевић и Милан Марковић сви из Страгара у свађи око играња карата. После овога начелник сремски продужио је истрагу и у исто време утврдио, да је појављени сведок, лажан сведок, што је затим одмах и признао, и свој ранији исказ порекао на протоколу саслушања под 9. јуном тек. године код начелника среза јасеничког, пријавио да је поменута лица лажно оптужио, а по наговору Велимира и Драгутина Петровића, из Страгара, који су му за то обећали новчану награду.

По овоме фамилија погинулога тражила је поново секцију леша погинулога, која је извршена 16. овог месеца на гробљу мислошевачком од стране 3 лекара, и то од стране: управника крагујевачке болнице Др. Антића, лекара среза лепеничког Др. Пазарца, и од стране лекара среза јасеничког Др. Радојковића, којом је нађено да је смрт код Живана наступила услед неког јаког потреса мозга, а тако јак потрес мозга, који је у стању за кратко време изазвати смрт могућан је онда, ако на главу дејствује какав силан ударац и то широм површине тупог предмета. Овакав ударац вероватно да се извршио падом и ударом о какав чврст предмет. Начелник среза јасеничког после тога донео је решење о прекидању истраге. На то решење пријавила је жалбу Ланосава жена погинулог Карића и данас се сва акта по овоме предмету налазе пред првост. крагујевачким судом на расматрање и решење.

Као што ћете видети, г. питачу, ја за сад по овоме предмету не могу ништа радити. Мени може бити само то пријатно, што је један лист, као што каже г. Агатоновић, скренуо пажњу и јавности и разуме се преко јавности и дотичном суду, да он озбиљно узме у оцену и наводе онога сведока и разлоге у решењу полицијске власти и уверење она три лекара, и ако суд буде поништио решење полицијске власти онда ћу ја тражити да један судија буде одређен те да изврши ту ствар: ако суд одобри то решење онда ја не могу ништа више радити.

Радослав Агатоновић. — Ја сам задовољан одговором г. Министра.

Председник Министарства, Министар Унутрашњих Дела, **Марко Трифковић.** — Ја бих имао још на три до четири питања да одговорим.

Председник, **Анд. Николић.** — Господо, ја бих молио да учинимо један споразум. Што се питања тиче, њих има новаше; ја бих молио да господа пристану, да наредим, да се штампају сва питања г. г. посланика, да г. Председник Министарства у име Владе узме обавезу, да ће се свој господи посланицима писмено одговор на питања доставити. Пристајете ли тако? (Пристајемо). Тако ћемо и убрзати и скратити посао, који би нам можда однео читав један дан.

Коста Петковић. — Само, да ли после саопштења можемо ми давати наш писмени одговор? (*Чује се:* Е, то не може!).

Председник, **Анд. Николић.** — Молим вас још за један споразум: да данашњу седницу држимо и после подне. (Прима се). Има реч г. Агатоновић.

Рад. Агатоновић. — Ми смо, г. председниче, вољни, да изађемо на сусрет свакој жељи и нашој и Владе, која би ишла на то, да се скрати овај посао и овај рад у Народној Скупштини, јер ником од нас није пријатно да сад седи овде, а народу наплаћује; али има друга ствар која нас гони, г. председниче, која нас силом гони, да ти питања подносимо. Ако сте могли да уђете у та питања, видели сте, да се питања не подносе да се покрену неке нове ствари да се о њима говори, него да су сва питања резултат или несвесности или индолентности или индиферентности полицијских и других државних органа. Ако би г. Министар Унутрашњих Дела и остали г. г. Министри, којих се та питања тичу, могли да даду уверење, да се неће задовољити само простим одговором, који често пута може да буде неверан и неистинит, него да ће настати да се и изврши оно што ми у питању тангирамо, онда ми немамо потребе да дебатујемо о тим питањима, јер смо онда постигли потпуно свој циљ, и у томе случају ми смо потпуно вољни да примамо штампане одговоре, како г. председник предлаже.

Председник **Анд. Николић.** — Има реч г. Председник Министарства.

Председник Министарства, Министар Унутр. Дела, **Марко Трифковић.** — Ја бих имао да допуним мало ону реч г. Агатоновића, и ја мислим да ми г. Агатоновић неће на томе замерити. Из снега овога што сам досад одговарао на кратка питања, видеће се да поред онога које је поменуо г. Агатоновић има често случајева и необавештености.

Дотични народни посланик ставља питање а због тога што је погрешно обавештен.

Што се тиче овог другог ја мислим да се и г. г. Агатоновић и остали посланици уверили да

смо се ми, у колико је то у нашој власти трудили да у том погледу одговоримо очекивањима Народне Скупштине и да ћемо и у будуће исто тако радити, јер је највећи интерес сваке владе да се ради по закону.

Председник. **Анд. Николић.** — Ја то разумем да г. Министар Председник прима, да пареди да се доврши све што има да се доврши по тим питањима, а осим тога господа ће добити и одговоре. *(Чује се:* Како ћемо их добити?) Добићете их на своју адресу.

Велислав Вуловић. — Ја не сматрам, да је решење донесено. Ако ми не дате реч да говорим, а решење није донесено — ја онда имам право да питам има ли довољно посланика?

Председник, **Анд. Николић.** — Изволите.

Велислав Вуловић. — Ја сам хтео рећи у име своје групе, да овога пута немамо ништа против тога да се на овај начин усвоји одговор на питања.

Али је ово једна врло рђава пракса, врло рђав преседан. По пословнику стоји да на питања посланика Министри имају да одговоре у одређеном року.

Посланик може постављајући своје питање да тражи било писмен одговор било одговор у Скупштини.

Она су г. г. посланици тражили одговор у Скупштини. Мени изгледа, да је било више воље, да је Влада могла у току ова два месеца од како седимо, да одговори на та питања.

Влада је могла редовно да одговори дневно на два до три питања која су важна, и тако остао мањи број. И ја увиђам да и сувише много седимо, и да би било ружно над би се и дуже задржавали због ових одговора на питања. Ја само молим да ово не буде рђав преседан па да Влада и у будуће остави своје одговоре на питања на крају и да нам онда каже: „па седели смо доста, хајде да усвојимо овај начин одговора". Ја протестујем против тога и не желим да то буде један преседан, да се не усвоји тај начин за овакав одговор на питања.

Председник, **Анд. Николић.** — Поводом овога ја као Председник на најформалнији начин резервирам право Скупштине да овај преседан не сме остати, предети за даље, него да је незан само за овај случај и ништа друго.

Је ли Скупштина задовољна тиме? (Јесте).

Има реч г. Агатоновић за још једно питање на г. Министра Финанскја.

Рад. Агатоновић. — 18. о. м. враћала се из Загреба госпођа Рада Ристановића трг из Скопља који сад привремено живи у Нишу. Она је имала у својој ташни неке куповне ствари за које је дежурни царински чиновник нашао да су шверц, и због тога је г-ђу казнио са 200 дин. и тражио јој, или да положи паре одмах или да иде у хапсу.

Г-ђа се нашла у нужди и истресла је из ташне 140 круна и три златне турске лире. Тражила је на то книгу и добила је овакву книгу: *Депозит за казну 140 круна и три турске лире за царинску жел. станицу* у Београду. Примио С. Д." То је било 18 маја. Ових дана царинарница београдска тражи од њеног мужа из Ниша да положи 195.60 динара казне. Према томе излази да је оних наред узетих 140 круна и три турске лире овај „С. Д." придигао. Ја не знам да ли је ово г. Министру познато, и за то га питам, зна ли за овај случај, јер је већ достављена тужба дотичне госпође и њеног мужа Министарству Финансија, а ако не зна је ли Министар вољан наредити најстрожију истрагу.

Ја ћу напоменути г. Министру да се још једанпут десио овакав случај једном нашем брату из Старе Србије, те га наше власти тако оплачкају, па је тешко да један брат оде тамо преко границе са уверењем, да се у слободној Краљевини Србији може тако што десити.

Председник, **Анд. Николић.** — Има реч г. Заступник Министра Финансија.

Министар Грађевина и Заступник Министра Финансија, **Михаило В. Илић.** — Ја на ово питање могу да одговорим, да ми је та ствар непозната, и ја ћу још колико данас наредити извиђај и поступићу по закону.

Председник, **Анд. Николић.** — Има реч г. Рад. Агатоновић.

Радослав Агатоновић. — Имам још једно питање на г. Министра Грађевина, врло кратко.

Г. Министар је могао приметити у последње време, а и сви ми, да се на нашим железничким станицама појављују врло честе паљевине вагона и ствари у вагонима. Пре неколико дана у Зајечару, да није било војске, могао је отићи у пламен цео војни сењак, а поред тога и читава поља жита. Слободно се може рећи, да нема недеље, ако не дана, а да се не деси каква паљевина на нашој прузи. Ја сам често пута питао, шта је то, одкуда долазе толике паљевине кад их раније није било: и железничари су ми тврдили, да је узрок овим паљевинама до угља, који је до зла Бога рђав.

Ја питам Г. Министра да ли су њему познате те појаве које су свакако штетне, јер је пре неколико дана изгорео читав вагон коња, а онемад један авиоплан, а ако му је позната, да ли је извидео одкуда те паљевине на нашим железницама и је ли вољан да нађе узроке томе и отклони те појаве, јер ће иначе наше железнице стећи глас врло несигурних железница.

Министар Грађевина, **Михаило В. Илић.** — Ја могу да кажем г. Агатоновићу то, да ћу учинити све што је потребно, да се овакве појаве у будуће спрече, ако се то може.

Председник, **Анд. Николић.** — Сад прелазимо на дневни ред.

Г. Министар Унутрашњих Дела има да одговара на интерпелацију г. Алексе Жујовића о начелнику среза грочанског. (Види састанак XXVI). Изволите г. Министре.

Председник Министарства, Министар Унутрашњих Дела, **Марко Н. Трифковић.** — Посланик г. Алекса Жујовић поднео је интерпелацију због нерада начелника среза грочанског по девет предмета разних тужаба из године 1910 и 1911. Г. Жујовић је ову интерпелацију поднео 14 јуна, а она је дошла у Министарство 15. јуна. Ја сам по тој интерпелацији одмах наредио начелству

округа београдског, да пијгачније извиди рад среске власти, по свих ових девет предмета. Кад буде дошао одговор, ја ћу рад дотичног среског начелника оценити, и ако буде одговорности дотичног чиновника за немарљив рад, ја ћу га узети на одговор и по закону казнити. За сада пако нисам добио податке о томе, ја дајем овај одговор.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ја бих молио председништво да каже кад је моја интерпелација дошла? Зар се у тоже времену нису могли прибавити потребни податци тражени у интерпелацији.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Председништво је поступило по закону о пословном реду и оно је интерпелацију благовремено доставило. Изволите сад говорити шта имате.

Алекса Жујовић — После овакве изјаве г. Министра шта имам да говорим по овој интерпелацији. Не може ништа да се говори. Овде неможе апсолутно ништа да се говори после овакве изјаве г. Министра. Он каже: „кад ми буде дошао одговор на тражена питања од органа његових"!? итд. Овде је чист и јасан рачун, — то је бежање од одговора на интерпелацију, чиме се отворено изиграва пословник. Ја у овој приличи само то хоћу да констатујем и ништа више. Немајући разлога да побијем изнесене повреде у интерпелацији противу неуредне и нерадне његове полиције, да не би јавно то признао, г. Министар се извлачи изјавом: „нису ми стигли одговори од подчињених органа"!!? За 15 дана интерпелација је у рукама Министровим, и он нема одговора! изигравајте г. Министре закон о пословном реду, као што сте изигравали према нама и изборни закон приликом избора народних посланика; на шта сте свали.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Сад је на реду одговор г. Министра Просвете на интерпелацију г. Алексе Жујовића о учитељу школе Велико-Мошћаничке, Стевану Милосављевићу (Види састанак XXVI).

Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуб. Јовановић.** — Г. посланик Жујовић упутио је пре неколико дана на мене интерпелацију, поводом неких поступака учитеља школе Велико-Мошћаничке Стевана Милосављевића. Мени та ствар до ове интерпелације није била позната, и ја сам одмах, чим сам интерпелацију примио, тражио редовним путем преко школских власти, да ми се пошље извештај о овоме. Ала како је време кратко, јер интерпелација, као што сам рекао, пре неколико дана поднесена, ја одговор још нисам добио.

Услед тога ја сам одредио једног нарочитог изасланика, који ниа да оде и, да ствар испита. Ако се преко изасланика утврди, да је доиста онако, као што г. Жујовић у својој интерпелацији износи, ја ћу учинити све, што до мене стоји, да кривац буде кажњен. А могу унапред рећи, да ако би се утврдило да је све онако било, као што се у интерпелацији износи, ја бих онда учинио предлог Главном Просветном Савету, да се овај опакав учитељ из школе уклони.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ја се нисам надао да ћемо ми овде у Скупштини дочекати, да се и сувише јасне одредбе нашег пословника на овај начин демантују и изигравају. Данашњи одговор г. Министра Унутрашњих Дела утврдио је, да Влади стоји до воље хоће ли на интерпелације одговарати или не.

Нека ме изврши г. Министар Просвете, што морам да говорим о његовој личности.

Ја потпуно покажањам вере његовим изјавама. Њему се потпуно може веровати, да ће тачно учинити овако као што каже, али само кад буде у другом кабинету. Јер, господо, са Владом, чији председник даје онакве изјаве на интерпелације; управо не даје никакве одговоре на њих кад дође тај дан да се на интерпелације одговара, и ако је пословник сувише јасно предвидео рок у коме Министри морају одговорити на интерпелације, — са том Владом, господо, не може се ништа више говорити, него ако ко увиђа каква је она, треба да устане противу ње.

Наравно да ја не могу бити задовољан одговором г. Министра Просвете, јер ми ништа није ни одговорио. Жао ми је, што сам се данас уверио да је и г. Министар Просвете г. Љуба Јовановић пошао путем г. Министра Унутрашњих Дела.

За једну Владу која себе сматра и уображава да је демократска, а чији посланици дају и сувише конзервативне изјаве поводом извесних питања и тумачења појединих законских одредаба, док међутим опозиција за коју Влада вели да је реакционарна, да је реакционарна, даје сасвим слободоумне демократске изјаве, — за такву једну владу мора се сваки чудити одкуда је и зашто је она ту, кад ни у колико не одговара својој дужности.

Специјално ћу о ствари која је предмет оне интерпелације, о некоректним и непедагошким поступцима учитеља у Великој Мошћаници према ђацима у школи хоћу да проговорим неколико речи зато, што ми на ту интерпелацију није ништа одговорено.

Сад хоћу да дотакнем само једну ствар. Отац повређеног детета, ђака, не би ни добио уверење од г. Ђорђановића лекара среза посавског, који седи стално у Мељаку, да је овај знао, ко је дете испребијао, да је знао да га је учитељ испребијао. Да не би добио уверење дошао је тај, што су после датог уверења човеку, оцу ђачком, докторови људи јурили за оцем ђачким да то уверење одузму од њега. Верујем да ће г. Министар Просвете учинити ово што је пред нама казао, али жалим што није могао да стигне да бар одговори својој дужности и да обавештење на питање изнето у овој интерпелацији.

А што се тиче прве интерпелације на г. Министра Унутрашњих Дела, ја се не чудим што ми је он онако одговорио. Ја ништа боље нисам ни очекивао од човека, који је могао на изборима онако да отима куглице.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Светозар Ђорђевић.

Светозар Ђорђевић. — После једне овакве оптужбе г. А. Жујовића, која се износи противу једнога учитеља, ја сматрам за своју особиту дужност, да пред вама, који сте овде судије у овом питању, — пошто г. Министар није могао да прибави податке, који су му потребни, да дâ г. интерпеланту одговор и изнесем извесне податке бар у неколико, да видите да је г. Жујовић поводом ове интерпелације, био просто из политичких разлога обманут, и да је г. Жујовић промашио циљ који је желео да постигне овом интерпелацијом.

Председник општине, који је прошлих избора био у исто време и чувар владине кутије, претрпео је пораз, јер је добио мањи број гласова за кутију г. Марка Трифковића, од кутије Алексе Жујовића и са свим природно, он је сматрао да му је главни кривац за тај неуспех, за тај пораз, био тај учитељ, и требало је сад ту ствар извести са свим политички.

Председник је нашао једнога човека, — а какав је то човек, ја ћу да вам покажем на основу података, које имам о њему, — дозволио му је да на рачун општинске утрине прошири своје земљиште, те да подигне тужбу противу тога учитеља. Али да би успех био већи он је нашао г. Жујовића да њему подтури ту интерпелацију противу г. Милосављевића. Ја, господо посланици, не мислим овде да говорим ни као друг ни као пријатељ г. Милосављевића него као човек, коме је стало до тога да сваки добије по заслузи, па ако је г. Милосављевић крив нека га постигне онаква казна, какву предлаже г. Министар Просвете, а ако није крив, онда не би требало да остане о њему мишљење ни овде, као што је у јавности избило, да је то звер учитељ, да је то човек који злоставља и туче ђаке и да је чак једноме ђаку око избио. Мислим да један учитељ, један човек, који 20 година васпитава омладину, не може бити толико суров, као што се овде представља, ма да учитељски позив изазива, са свим природно, нервозу. И ви сте, господо, родитељи и ви имате своју децу па знате, да и ви морате понеки пут да употребите оштрије средство за васпитање своје деце, а камо ли један учитељ, који има масу ђака од разних родитеља и који сву децу мора не само да васпитава но да у исто време постигне и успех, јер од тога успеха зависи његов опстанак и напредак у државној служби и живот његов и његове породице.

Према томе сасвим је природна нервоза код сваког наставника; па ако је и г. Милосављевић био нервозан, ако се према овоме ђаку понашао онако, како сам ја извештен, да га је само за једну ногажњу ударио дванут штапићем, а не батином, која би могла да изазове боловање од 15 до 20 дана, онда мислим да г. Милосављевић, према околностима у којима се налазио, није заслужио да му се такав епитет придаје, како је се изразио г. интерпелант. Али, господо посланици, ствар стоји сасвим друкчије по што је представљена. Јер тај, о коме је реч овде, син је једнога човека који је осуђиван на 15 година робије за убиство. Тај је човек осим тога учинио и нешто друго. Он је на пример пре извесног времена оптужио једнога човека за једно бешчасно дело, да је обешчастио његову кћер, а кад је извршен лекарски преглед, доказало се да је оптужба његова лажна, да је бешчашћење извршено много раније и да је његова кћер чак и заражена. Нека ме извини Народна Скупштина што морам чак и такве ствари да износим.

(*Чеда Костић*: Шта је по партији Гига Берановић?)

Г. Берановић може бити по партији шта хоће, али је он савестан човек, доказ је тај, што је дао уверење да је онако стање ствари какво је нашао, а савесни људи заслужују свуда поштовање.

Још нешто. Тај исти човек, тај исти тужилац нашао је и чувара шума, опет да је извршио бешчашћење његове кћери и тражио је 50 динара да се намире. Свакако је мислио да и овде уцени учитеља да му нешто узме, али, разуме се, није успео.

Као што видите, господо, томе човеку је стално занимање уцена, то је један од Лонброзових типова, који не презају ни од чега да би само дошли до ћара и ја верујем, да је г. Жујовић био тачно обавештен о томе човеку, да не би ни унутио ову интерпелацију.

Да видите колико је г. Жујовић био преварен кад је рекао да је тај учитељ избио чак и око једноме ђаку. То је, збиља, тешка оптужба противу једнога учитеља и сваки од нас морао би да се згроза на то и неминовно би тражио да такав учитељ не васпитава омладину, јер, збиља, не би ни заслужио да буде њен васпитач. Ја сам, господо, добио једно писмо од тога сељака Јаковљевића, за кога је г. Жујовић рекао да је његовом сину избијено око. Он ме је оногућио да то његово писмо прочитам овде у Скупштини и ја вас молим да ми дозволите да то писмо прочитам.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Г. посланиче по пословнику писма не можете читати.

Светозар Ђорђевић. — Онда га нећу читати, само ћу да изјавим да он у томе писму тврди да његово дете није тукао г. Стева Милосављевић, нити је његово дете остало ћораво и опуномоћио ме је да то изјавим Народној Скупштини и г. Жујовићу.

Према оваквом стању ствари ја не могу друкчије да разумем ову интерпелацију него тако, да се је номе хтела да прејудицира истрага, да прејудицира истрагу, те да се на тај начин бар колико толико допринесе, да се окриви један човек увеличавањем кривице и давањем истој другог правца, али сматрам да тако не би требало да буде. Кад је већ тужилац подигао своју тужбу противу тога учитеља, онда је требало оставити ту ствар да иде својим редовним током, па тек ако би се доказало да је учитељ крив, а да није кажњен оном казном коју је заслужио, онда би се могло тражити да се према њему примени строжа казна.

Што се тиче напомене г. Жујовића о среском лекару, могу рећи само толико, да г. Жујовић нема права кад тврди да овај лекар не би издао уверење, кад би знао који је учитељ овде био у питању. Овај човек је толико година лекар у овом срезу чинио је услуге свима без обзира на партију, кад год је позиван — и зна врло добро који је учитељ у ком месту. Чим му је дошао овај човек

из Вел. Моштанице он се је одмах могао сетити на кога се учитеља то уверење треба да односи, у толико пре, што је тај учитељ његов познаник и пријатељ. Па је зато ипак дао уверење што је доказ да је савестан лекар. Да то уверење не може бити никакав доказ противу учитеља то ће се истрагом утврдити. Та ће истрага утврдити, да је овај ђак дошао у школу свега 16. априла, јер је школа раније била распуштена због заразе. По уверењу повреда стоји од 24. априла, *а од 16—24 овај ђак никако није ни долазио у школу.* Значи, да и ако је било какве повреде, не може се узети да је исту учитељ нанео, јер дете тога дана није ни било у школи.

Још нешто, господо; ја бих вас молио да имате на уму и то да је овај учитељ већ 12 година у служби, и да за све ово време има само две поводне оцене, а 10 осталих су му одличне. Па кад овај учитељ не би био на свом месту, он свакако, ни у свом раду не би показивао овакве успехе.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ја не замерам ништа г. предговорнику, што овако говори, јер је тенденција његовога говора била и сувише јасна а он је и пов посланик. Кад је г. предговорник у свом говору навео да сам ја у овој ствари обманут, онда смо се могли надати, да ће он овде изнети неке аргументе, доказе, и то своје лако мишљење и доказати. У таквом случају и г. Министар би казао, да према овом учитељу нема ништа да предузима, па би Скупштина прешла на даљи рад. Али докле г. предговорник тврди да сам ја обманут, он једновремено признаје да је дете ударено, али не штапом него, вели, само штапићем! Овим признањем он је сав свој говор сам демантовао. Г. предговорник вели: да су учитељи због свога позива од самих живаца, да су нервозни, — то стоји. Али тим својим тврђењем он није могао оправдати и неће наћи да учитељ сме да децу пребија. Он даље наводи, како дете није ни било у школи кад је повређено. Чиме то може да се утврди? Може да се утврди прозивком, каталогом, а може да се утврди и испитивањем ђака. Али зар ви мислите да учитељ који се овде окривљује неће овоме детету дати осуство за овај дан, кад је оно повређено те да то као доказно средство у својој одбрани употреби? И за то је баш моја интерпелација и оправдана, што по тужби родитељевој до сада још ништа није власт предузимала.

Из свега овога види се, дакле, да предговорник није успео оборити моје наводе за које каже да су погрешни. Ако су они доиста такви, он је требао да докаже у чему они не одговарају истини. Али он то није учинио; он је поред масе клевета набацане на оца ђачког и др. В.-Моштаничане казао, да дете није ударено штапом већ штапићем. А може бити да је тај „штапић“ онакав, као овај у Страгарима, од кога је човек платио главом оне ноћи у кафани.

Али није само једно дете, које је тамо овако зло прошло. Такав је случај са масом деце. Али како је Министарство Просвете надзорну власт над учитељима пренело на надзорнике и окружне школске одборе, за то оно и не доспева да сваку тужбу испита и да уради шта треба по њој, већ маса тужби против извесних учитеља, који се често пута заборављају у званичној дужности, леже у Министарству нерешене и застареле.

Ја бих нам сад могао да наведем можда 10 до 15 тужби противу учитеља у Раниловићу и све су оне застареле од пре 4—5 година нико их не узима у поступак. Па колико је само тужби против учитеља у Барајеву и тај је учитељ опеспособио једно дете које је и дан данас остало сакато. По тој ствари ја бих могао да кажем да је лекарско уверење о неспособности и повреди детета са свима актима послато из Министарства на увиђај и одговор дотичном учитељу на кад су акта од учитеља враћена „случајно“ у њима није било лекарског уверења чијим се нестанком је г. учитељ спасао. Сад смо ми међутим научили овога човека да никако не предаје оригинално уверење него да држи оригинал код себе.

Што се тиче овога случаја, зашто га власт не иследи. Ја бих чак желео да сам обманут по овој ствари, по тучи овога ђака; ја бих желео да су сви наши учитељи Коменски, и Русо и т. д. ја не бих желео да су наши васпитачи индијски, и да употребљавају индијска васпитна средства него савремена педагошка. Ја бих се томе радовао исто тако као и мој предговорник. Али зато не треба скочити пре, но што се човек увери о својој снагу да може доскочити докле је наумио,

Што се тиче г. Берматовића, он и није предмет ове интерпелације, да бих могао сада о њему да говорим; али морам учинити једно реаговање на мишљење г. предговорника у томе, да је то само лекар по форми а по садржини биће свакојако; и да је скроз и скроз отрован партизанством. Људи из Посавине који нису самосталци него либерали напредњаци и радикали, они беже из Посавине у Београд да их прегледа лекар толико је то савестан лекар!

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Ђорђевић ради личног објашњења.

Светозар Ђорђевић. — Господин Жујовић је дао мом говору неку нарочиту тенденцију. Ја мислим да је мој говор био јасан јер ја нисам ништа друго говорио него захтевао да се истрага спроведе редовним путем и без увеличавања и прејудицирања на ако је тај господин крив нека буде кажњен; али ја сам хтео само да одбијем да ствар не стоји тако.

Г. Жујовић ме је погрешно разумео. Ствар је у овоме. Тај ђак је био у школи само 16 априла. Школа је била раније распуштена због заразе и он после 16. није више долазио у школу.

По гласу лекарског уверења ђак је прегледан 25. априла и утврђено је да му је повреда нанешена 24. априла *што значи 8 дана после од дана од кад тај ђак није више долазио у школу.* Значи да му није могао учитељ нанети повреду јер он није ни долазио у школу а ако г. Жујовић жели доказе ево му још једног: Школски одбор, који не састављају пријатељи тога учитеља, него његови противници, тај школски одбор, казнио је у два маха тога човека за недолазак тога ђака у школу и он, ако је био у праву, могао је рећи: Извините, господо, мој син је повре-

ћен и за то не долази у школу. Он тако није учинио, он то није изјавио школском одбору, јер је знао да ће му одбор рећи да је његов син здрав био тих дана, а за тим ко је потврдио сресном лекару да је тај приведени био заиста ђак — те да се уверење тачно на ђака односи.

Значи, да су ти одборници врло добро знали, да његов син није повређен у школи и да се он за то није ни жалио. А кад се он на казну није жалио, што треба да је г. Жујовићу довољан доказ као и оно писмо, за које може да се увери да је истинито кад год хоће.

Потпредседник **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуба Јовановић.** — Ја мислим да Скупштина може бити задовољна мојим одговором. Ја не могу ли заведем сад неки преки суд. Кад добијем извештај — а ја ћу га добити, јер сам одредио једног београдског професора, нисам бегао од трошкова државне касе — ја ћу тај извештај проучити и према подацима које добијем, ја ћу и поступити.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Прима ли Скупштина одговор г. Министра? (Прима).

Прелазимо, господо, даље: на одговор г. Министра Грађевина на интерпелацију г. Велисава Вуловића и другова о прузи Зајечар—Параћин. (Види Састанак XXVIII).

Има реч г. Министар Грађевина.

Министар Грађевина, **Михаило В. Илић.** — Г. г. народни посланици: Велислав Вуловић, Продановић, Павићевић, Ратарац и Златковић поднели су ми следећу интерпелацију:

Пруга Параћин—Зајечар довршена је и предата саобраћају. Предузимачу, г. Манжу, који је градио један део те пруге, одузет је посао.

Тврди се, да је Железничка Дирекција наредила, да се г. Манжу врати: кауција положена при лицитацији, даље 5% задржатих при исплати месечних ситуација, а поред тога и 172.000 динара, — уштеђених довршењем, у режији, радова одузетих г. Манжу.

Молимо г. Министра за одговор:

1. Стоји ли све ово у истини?

2. Ако је истина, је ли наредба Дирекције дата са знањем г. Министра:

3. Налази ли г. Министар, да је по уговору на то имала права?

4. Да ли је Главна Контрола дала визу за исплату или не?

Ја бих могао да одговорим кратко и јасно ово:

Ова ствар још није окончана, и налази се на расправи код Главне Контроле. Ја налазим, да би прво требало сачекати док се она буде решила и расправила на надлежном месту, куда је она правилно и упућена, па тек онда да је ми претресамо у Народној Скупштини.

Ја молим Народну Скупштину и г. г. интерпеланте, да се она интерпелација одложи и скине са дневног реда, како се не би морала ова ствар прејудицирати, у толико пре, што ће се ова интерпелација морати расправити у Народној Скупштини.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Велислав Вуловић.

Велислав Вуловић. — Господо, чули сте одговор г. Министра Грађевина. Г. Министар Грађевина налази да је ова ствар у решавању; да се у неку руку налази пред неким судом, код Главне Контроле, и да према томе не би требало по овој интерпелацији ни говорити. Требало би да је повучемо и да се о њој опет говори кад буде спор пред судом решен. Сви су изгледи, вели г. Министар, да ће ова ствар поново доћи пред Скупштину. Чим стоји овај последњи изглед, а г. Министар каже да ће поново доћи пред Скупштину, а спор је сад пред Главном Контролом, онда је више него сумњиво, да је г. Министар прејудицирао ствар, како ће бити мишљење Министарског Савета. Јер ако Министарски Савет остане на гледишту, на коме је раније био, Главна Контрола мора по чл. 68. цео предмет доставити Народној Скупштини. Значи, да је г. Министар тачно унапред определио, шта ће бити са овим спором. Али, господо, има још једна ствар. По мом најдубљем уверењу, овде није ствар у спору, па и ако је у спору она апсолутно не тангира ништа ни мене ни Народну Скупштину. Све оно што ће после доћи доћи ће на рад Народној Скупштини. Ако буде какнога прејудицирања, биће га само на корист државе, на корист државне касе. Ако Народна Скупштина реши ову ствар пре него што се реши спор — добит је и у времену, неће више излазити пред Народну Скупштину.

Господо! Да треба о овој интерпелацији говорити данас, доказ је и ово: Прошле године — не сећам се тачно датума — поднесена је интерпелација од народних посланика поводом давања државне готовине у позајмицу извесним банкама и банкарима београдским. Онда је то питање било у спору са Главном Контролом. Министар и Министарски Савет имали су једно мишљење, а Главна Контрола друго. Тада се није чекало да Главна Контрола пошље сва акта Народној Скупштини, па да Народна Скупштина одлучује о тој ствари, него је Министар Финансија, г. Протић, једва дочекао интерпелацију. Желео је да то питање дође што пре пред Народну Скупштину, да она донесе о њему свој суд. Није чекао да га Главна Контрола оптужује Народној Скупштини.

Кад су тако ствари стајале, онда држим да је г. Министар Грађевина требао и био дужан да ми на питање одговори. И пре него што би прешао на објашњење интерпелације, ја бих молио председништво да оно од своје стране умоли г. Министра, да он, колико му је познато, да обавештења по тој интерпелацији. Ако г. Министар не пристане на то, ја ћу продужити своју реч.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Министар Грађевина.

Министар Грађевина, **Мих. В. Илић.** — Ја ћу само овде дати обавештења како ствар за сада стоји.

Ствар дакле стоји овако. Према тражењу господина Манжа, да му се врати заложена кауција као и допунска кауција ја сам послао акт Железничкој Дирекцији препоручивши јој да ми јави: 1) јесу ли поисплаћивани сви радници који су код Манжа радили и којима је он дуговао; 2) има ли каквих забрана на потраживање Манжа и у коли-

кој су суми; 3) Колико је утрошено новаца за радове које је вршила Железничка Дирекција сама или преко других предузимача за рачун Манжа, и 4) Колико има уштеда за рачун Манжа.

Мени је одговорено од стране Дирекције: да су рачуни Манжови исплаћени и да постоји жалба код Ћуприског првостепеног суда за рачун Железничке Дирекције на 47.950 дин. и једна забрана од 20.000 динара, и сем тога да на рачун Манжов има чиста суфицита 172.040·96 динара.

На основу овакога извештаја Железничке Дирекције, ја сам учинио предлог Министарском Савету на основу уговора и услова, да се заложена кауција од 380.000 динара и допунска кауција од 108.000 динара врате Манжу, јер нема разлога да се задржавају, а суфицит од 172.000 да се задржи до коначнога обрачуна, и из њега исплате сва потраживања од Манжа, изузимајући оних које би тражило IX одељење своме техничком особљу по акту Дир. Бр. 84. од 1911 г. На ово решење ставио је примедбу месни рачуноиспитач и није хтео да да визу и сад се та ствар налази пред Главном Контролом.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. В. Вуловић.

В. Вуловић, — Благодарим Г. Министру што је са неколико речи рекао како ствар стоји. Господо! Ја се нећу упуштати, у оно што ће Главна Контрола рећи и је ли што год рекла, него ћу да говорим о оном што постоји као факт. Говорићу о једном решењу, које неоспорно постоји, а то је о решењу Министарског Савета.

Пре него што пређем на излагање интерпелације, нека ми буде допуштено да бацим летимичан поглед на целу ствар. То је потребно у толико пре, што Нар. Скупштина није упозната са целом ствари и не зна све перипетије, кроз које је пролазило грађење ове малерозне пруге, треба да се види како је текла лицитација, како је Манж радио, и зашто му је одузет посао.

Ова пруга је једна од оних које су међу првима почете да се граде. Она спада у ред најмалерознијих у толико, што је један део Доње Мутнице до Лозанице у дужини од 20 км. био изложен снима могућим неприликама.

Студија њена била је дуга. Борба техничара била је велика, и превелика, ако могу да употребим тај израз, појединих Министара, на томе делу биле су сувише велике. Један је Министар налазио да треба ићи једном страном, а други Министар да треба ићи другом страном, Честобродице — док најзад по нахођењу једнога Министра ствар није свршена и постала тако звана Шиферова афера. После три године лутања нашло се да треба ту ствар свршити. И свршено је. Одржана је лицитација 28. јула 1908 године па је овај посао на лицитацији уступљен Франсоу Манжу.

Ја морам да поменем да на целој прузи Параћин — Зајечар, четири секције њене вршили су и радили српски предузимачи. На првом делу радила је Задруга за подизање зграда, на трећем делу Нестор Манојловић, на четвртом делу Јеремија Савић из Зајечара и на петом делу Ђура Николић грађевинар из Београда. И сва су ова у четири дела израђена и може се рећи израђена на опште задовољство, на делу пруге на коме је радио Франсоа Манж—Француз, а ми радо желимо да странцима дамо предност, човек за чијим је леђима стајао јак банкар Навиљ, било је огромног застоја. Тај човек, овај посао није могао да доврши. Он је, господо, кубурно новцем, кубурно спремом, кубурно персоналом, кубурно свим и свачим, само стога што је знао да ће у сваком случају, кад год му потребно буде било моћи да се обрати на банкара Навиља или кога другог, да му се допусти оно што се другом није могло и није допуштало!

1909. године почетком децембра месеца, ако се не варам биће око 14—15 децембра, предложено је од стране Железничке Дирекције, да се г. Манжу, као несолидном предузимачу, као човеку који на пословима никако није, који персонала никаквога нема, — посао одузме. Стицај прилика у којима смо се онда налазили учинио је, да му се посао онда није могао одузети. Влада је налазила да би паметније и разложније било, да покуша пустити Манжа да ради још неко време, да види да ли што може бити. На ту се одлуку решила у толико пре што је рок за свршавање Манжу истицао већ 28. јула 1910. год. Писато му је писмо, опомепут је, речено му је: да ако не пожури, ако не метне већи број радника, ако не ималне већи број потребнога материјала, као цемента и друго, да ће му се посао морати одузети и применити сви прописи самих услова и уговора. То је у неколико утицало. Манж је почео мало живље да ради; Његове месечне ситуације почеле су прелазити 100.000 динара док су дотле варирале између 50—60.000 динара. Изгледало да ће нешто моћи бити са предузимачем Манжом.

Али тако није било, господо. Предузимач Манж, кад је требао да заврши посао обратио се молбом да му се рок продужи. Навео је разлоге забрану провоза кроз Аустро-Угарску за време анексионе кризе, немање динамита и других ствари. И према реферату Железничке Дирекције на основу утврђених факата, што је учињено према другим предузимачима нарочито Везену на делу пруге Зајечар— Неготин, решио је г. Мин. Грађевина те је продужен рок Манжу до 10. фебруара 1911. г. Држава Српска није имала намеру, ни према Манжу ни према коме другом предузимачу, да га оштети, да га упропасти, да га силом одагна са ових послова. Али то што српска држава није хтела учинити, то је учинио сам Манж. Јединствен случај у предузимачким пословима јавља се код предузимача Манжа. Новембра или децембра месеца 1910 год. у место да је Манж радове форсирао, да је показао добру вољу за извршење послова, он подноси акт Мин. Грађевина и тражи да му Српска Држава учини позајмицу у 100.000 динара, како би могао посао продужити, јер нема новаца. Банке које су јамчиле за њега не дају му више новаца.

Чак је том приликом Манж предлагао и начин како то може да буде. То је толико дрзак човек, могу ту реч да употребим, да је преко својих пуномоћника који су имали генерално пуномоћство, предлагао г. Министру Грађевина: *да се њему проформа одузме посао; да се проформа одржи лицитација и да се по појачаним ценама* **које би се на таквој лицитацији добиле**

посао уступи њему. Ишло се, господо и даље. Овај исти Манж ангажовао је и г. Навиља, а Навиљ је његов рођак и једновремено конзул Србије у Паризу. Тај српски конзул из Париза брине се за интересе Француза, свога рођака, и пише Министру Грађевина писмо и моли га, да му објасни у чему је спор између Српске Државе и Манжа, како би могао као конзул изаћи на сусрет и регулисати ствар!

Мисли г. конзул да му је дужност да брани поданике француске а не поданике српске.

После свега овога што се десило, Министар Грађевина сматрао је за потребно да одреди једну комисију која ће прегледати радове и утврдити колико је послова свршено а колико несвршено, па да на основу свега поднесе извештај: може ли предузимач Манж у остављеном року продужити и довршити посао или не? Ако не може шта треба у томе случају радити. Комисија је отишла, и извештај комисије, који је сигурно у актима код г. Министра, ја га се сећам јер је за време мога министровања то рађено, био је неповољан по Манжа. Г. Манж је урадио једва нешто мало више од једне трећине посла. За 28 месеци колико је радо, он није у томе времену израдио један и по милион дин. послова, а преко два милиона дин. послова остало је недовршено. Предузимач Манж на најглавнијем делу, на тунелу није урадио, тако рећи, ни пола посла. Предузимач Манж нема новаца; предузимач Манж није исплатио раднике; предузимач Манж створио је, господо, овај чувени штрајк, који вам је познат, у Светој Петци, где је целокупна окружна жандармерија морала отићи да одржава ред, да спасе и наше и његове службенике.

Отишла је жандармерија да заштити невине људе, а спречи оне сироте раднике, који у зноју лица зарађују али им се не плаћа — да не падну очекујући новац а гладујући што га немају — да не падну у кривицу и учине какав злочин. Страни посланици из дана у дан долазили су или Мин. Спољ. Послова или Грађевина и тражили с правом да се заштите права њихових суграђана који су на тим пословима радили. И после свега тога, после оних штрајкова, после принуде да је Железничка Дирекција морала у два маха, једанпут да исплаћује 40.000 дин., а после 70.000 дин. из свога новца предузимачеве раднике, само да се не начини какав метеж или несрећа у Честобродици, после његове изјаве да новаца нема, после учестаних корака страних дипломата, страних посланика који су овде, влада је на предлог Министра Грађевина, на предлог мој донела одлуку 17. јануара 1911. године да се са Манжем посао прекине. Решила је влада да се посао одузме и настави у режији. И тако је, господо и поступљено. То решење као што знате потписао је и председник владе г. Пашић и пок. Миловановић, г. Стојан Протић и сви остали који су били заједно самном и мојим друговима у коалиционом министарству.

Па како се послови обично одузимају? Ви знате да сви уговори којима се један посао даје у рад морају безусловно садржавати и одредбу, шта ће наступити на случај: ако предузимач не одговори својим обвезама, ако не доврши посао на време, ако радове не изврши солидно, ако најзад не слуша наредбе које му се буду давале а тичу се самог посла које захтева интереси посла и сигурног извршења.

Дирекција, господо, свакад у тим условима и уговорима ставља три начина, по којима се према предузимачу могу применити оштрије мере. Први је начин: да се послови са њим одузму, да се *уговор раскине*, и да се тражи накнада штете од предузимача за неизвршење уговора: Други је начин да му се посао делимично или целокупно одузме. Да се тај посао изврши на рачун предузимачев на начин како се за сходно буде нашло, а да се при томе може служити целокупним златом и материјалом који се буде затекао, правећи списак од злата и материјала и примењујући конвенционалне казне за одоцњење и прекорачење рока.

Трећи је начин, да се предузимачу гледа кроз прсте, да се пусти да и даље ради, а да се само примењује уговорна казна, која је мања или већа према важности посла. У овом случају, господо, брешност је посла била толико велика, да ја не знам да ли би је требало у опште и напомињати. Завршена су четири дела: завршен је први део до Доње Мутнице. Завршен је други део од Лозјнице-Кривог Вира ка Букову; завршен је трећи део од Лукова ка Бољевцу и завршен је четврти део од Бољевца на Зајечару. Пруга је пуштена и у саобраћај, прелазећи само један део колима, а чекало се на овај део 20 клм. Чекало се, да се заврши, па да је са свим предамо саобраћају. Отварајући недовршену пругу саобраћају, влада је рескирала да изложи публику неприлици да траже кола, да по цичи и зими прелазе из воза у воз, али је налазили да је боље да се експлотише оно што је саграђено, него да пустимо да га коров покрије и чине издаци на одржавање пруге која је саграђена, али није у саобраћају. Важност самог посла огледа се и у томе, што је чак и већа конвенционална казна предвиђена.

Ја се не сећам тачно колика је. Г. Министар ће бити добар да ми каже, али чини ми се да је предвиђено 1000 динара дневно, за то што је овај посао веома брешан био. Ако се не варам, једновремено је речено, да ће му се за сваки дан раније свршеног посла дати и награда од 1000 динара. (*Министар Грађевина, М. Илић*: 500 динара). По томе видите, господо, да већ та велика казна, која је стављена у уговор, довољно показује брешност овога посла. Обично код других предузимача та казна варирала је од 150—200 динара. Кад сам предлагао, управо кад је Дирекција предлагала мени, а ја предложио Министарском Савету, одузимање посла, ја сам предложио други начин, т. ј. да се посао од предузимача Манжа одузме; да се посао врши у режији; да се одузму сви алати и материјал који се буде нашао, и да се, разуме се, доцније према њему, у колико буде прекорачења, поступи по уговору. Тако наређују услови и уговор. Разлоге, који су ме на ово руководили рећи ћу одмах, а ја рачунам да ћете ви одобрити поступке не само моје, него и сваког онога који би онасто исто радио.

За раскидање уговора са предузимачем и тражењем накнада; од њега потребно је, да се утврди:

што је он све до дана одузимања посла свршио, шта је зарадио, и тек онда де се може дати другом предузимачу да послове сврши. Код железничких радова, где су поједини послови тако многобројни где се морају мерити насипи, усеци и остали радови, за одузимање посла у веза са раскидањем уговора, требало би најмање четири и више месеци да се цео обрачун са предузимањем Манжом заврши, па да се тек онда може дати другоме путем лицитације. Није се смело дангубити. Није се смело одлагати четири месеца. Казало се овако: одузимамо посао Манжу, настављамо у режији на његов рачун не раскидајући уговор тако, да ако буде штето, ако рад, по појединачним ценама које су скупљи утврђени уговором, буде но што би се платило Манжу, наплатиће се од његове кауције. Буде ли јевтинији, вишак има да припане Манжу. Све остале тачке уговора остају у снази и сили.

И тако је поступљено. Манжу је одузет посао по чл. 12. тач. 1. б. и чл. 13. тач. 5. општих услова. Уговор са њиме није раскинут. Годину дана после тога, у првој половини јануара месеца ове године завршен је овај посао. У другој половини друга је предата саобраћају. Према податцима Дирекцијским посао, који је Манж за 30 месеци извршио вреди 1,450.000 динара, а посао који је Железничка Дирекција за непуну годину дана извршила вреди 2,070.000 динара. Дакле, без мало, два пут онолико колико је Манж за 30 месеци урадио, а за скоро три пут краће време!

На овоме послу који је Дирекција вршила на рачун и за рачун Манжа уштеђено је 172.000 дин. који имају да се предаду Манжу.

Господо! Кад је тај посао свршен, и чим је прва локомотива писнула кроз ону пустињу нијугајући се кроз оне кривине и пењући се уз оне велике успоне, Манж и његови заступници у Београду, они, који су му посао упропастили — похитали су с места да потраже тих 172.000 дин. од Дирекције.

Господо! Верујте ми да не говорим као политички противник данашње Владе. Ја ово говорим као Србин, као народни посланик, који се морао узбунити кад је сазнао, са *коликом се журбом врше послови, које Манж тражи.* Остављани су рокови врло кратки 3—5 дана да се одговори на поједина тражења. Цела Дирекција станила се у посао. Г. Министар је почео да ради, па и Министарски Савет није жалио труда него је одмах доносио брза решења. Кад је Манж тражио тих 172.000 дин., а једновремено повратак прве кауције, коју је дао на лицитацији и допунске која се добила одузимањем 5% од месечне зараде — онда је Дирекција поднела Министру извештај и казала: „Да му се кауција једна или друга може вратити за то, што по уговору и условима предузимач има да гарантује за солидност извршених послова".

Даље је јасно да се и казне за прекорачење рока од читаве године дана имају да се примене на предузимача Манжа онако исто као што му се даје и бенефиција, зарада, уштеда, коју је Дирекција учинила у своме раду у режији.

Али на то решење Дирекције не пристаје Манж.

Што Манж не пристаје, то ме не би чудило. Али је мене изненадило *што Министар и Краљевска Влада имају скоро једно исто мишљење које има и предузимач Манж.*

Ја ћу, господо, морати и преко воље да будем опширан и да прочитам реферат, који је Министар Грађевина поднео Министарском Савету. (Министар Грађевина *М. Илић*: Од куд вам тај реферат)? Добио сам га. (Министар Грађевина *М. Илић*. Ево ја га стављам сваком посланику на расположење, али ја вас питам од куд вам он)?

Ја ћу вам рећи г. Министре, кад ме питате. Ви сте били искрен па ћу и ја бити искрен. Ја сам долазио код вашег начелника г. Видаковића и тражио вас, да вам се јавим и да вас умолим да ми станите на расположење акта и по првој интерпелацији и по Манжовој ствари и по повратку оних пенала фабрикама. Ви нисте били ту. Посао ми није дозвољавао да даље идем, па сам молио начелника г. Видаковића да вас он умоли од моје стране да издате наредбу Дирекцији да ми се акта ставе на преглед.

Ја бих вас молио да чујете како је текла ствар. Молио сам г. начелника, да он буде тумач мој код Г. Министра и да га умолим, да изда потребну наредбу Дирекцији, да ми и та акта стави на расположење.

(*Министар Грађевина:* То је само било за ону прву интерпелацију, а за ову другу ја не знам.). Ја сам молио г. Видаковића, а да ли вам је он рекао, ја не знам. Г. Видаковић је издао наредбу и ја сам отишао у Управу за грађење и добио акта по оној првој интерпелацији и рекао, хвала Г. Министру. По овом другом тражио сам, али нисам добио. Добио сам их од једнога човека, који сигурно своје име неће крити. Ја не могу да вам кажем његово име, док ми он то не допусти. Ја сам то добио од сасвим другог лица, а не из Управе за грађење. Ако ми он допусти, ја ћу вам рећи сутра или прекосутра и саопштићу вам његово име. Ја мислим да ни овај човек неће страховати од тога што ми је ово дао.

(*Јаша Продановић:* Сад ви, г. Министре, реците, за што сте крили та акта. Зи што их нисте дали посланицима у руке?) —

Министар Грађевина: Нисам их крио.

Јаша Продановић: Али, раније, раније. Шта причате ви сад неке закулисне ствари.

Министар Грађевина; Код мене је све јавно. У томе реферату, господо, стоји овако:

„Предузимач Манж, у своме акту од 27/II. 1912. год. Д. бр. 9105/912 молио је да му се врати кауција положена при закључењу уговора у 380.000 динара и допунска кауција 5%, као да му се *врати и остатак новца, који је претекао при обрачуну онога* **посла, који је за његов рачун вршила Дирекција,** *задржавајући право рекламације, које ће имати накнадно да поднесе*".

Пре него што пређем даље, ја ћу тачку по тачку прегледати да будем јаснији. Ја ћу напоменути да и сам Манж признаје да уговор важи за оних 172.000 динара вишка уштеда, које је Дирекција зарадила радећи за његов рачун.

Али Манж не пристаје на остале одредбе уговора. Он задржава право рекламације за оно за

што буде нашао као потребно. Он по уговору има права на рекламацију, — али само *по уговору и условима*.

У уговору г. Министре, стоји: да ако предузимач не буде задовољан са овом оценом послова, може изјавити рекламацију, **али му Дирекција неће издавати никакве суме, док спорна питања не буду решена.** Према томе јасно је да не може примити 172.000 динара док се не реши његова рекламација и остало.

Даље: „По овом тражењу Манжа Дирекција је дала мишљење (1 марта 1912 год. ДБр. 9105/912) да се питање о повраћају кауције не може истицати пре, него што се и за радове које је радила сама Дирекција, не истеку они рокови, предвиђени чланом 20 општих услова — *другим речима Дирекција тражи, да предузимач одговара и за солидност и оних радова које он није радио*". — То вели г. Министар у своме реферату а затим продужава и вели:

„Рокови за солидност израде посла, који је свршио предузимач Манж, прошли су. По чл. 20. општих услова за његов рад има му се вратити кауција. За гарантију солидности радова које је радио предузимач Бурмазовић *за рачун Манжа* постоји кауција од 14.000 динара, из које ће се наплатити накнада за оне послове, који не би били по уговору добро израђени, те се према томе за ове послове не може тражити од Манжа да за њих гарантује.

„Тако исто нема места дирекцијском тражењу да Манж својом кауцијом гарантује и за оне радове које је радила Дирекција у режији под руководством својих органа.

Што се тиче питања о наплати пенала од Манжа за одоцњење рада преко уговора, налазим да овом нема места јер нема за то основа у уговору, и општим условима, а то се не може учинити са оних разлога.

„1.) Што се из решења Министарског Савета од 12. јануара 1912. год. бр. 84. види, да је од Манжа одузет посао на читав месец дана раније од рока до кога је посао имао да се доврши, **не уверивши се, да ли је он могао посао у закљученом року свршити,** *као и* **не водећи при том ни мало рачуна о томе,** *да је предузимач у напредовању радова био ометан забраном провоза потребног алата, експлозива и осталог железничког материјала преко А.-Угарске за време анексионе кризе.*

„2.) Што је самој Дирекцији *требало више од године дана* па да све послове сврши и пругу преда саобраћају, а **нећутим** *од Манжа је тражено, да цео посао сврши до 10. фебруара 1911. год.* — за време за које он **апсолутно није могао посао свршити,** јер га ни сама Дирекција није могла урадити".

Ово пише г. Минисар Грађевина у своме реферату Министарском Савету. И на основу свега тога предлаже Министарском Савету, да се врати Манжу и кауција од 380.000 динара и допунска кауција 5% од 108.000 динара, а да се она сума од 172.000 динара не врати све дотле, док се *не исплате оне забране, које постоје код Дирекције* у суми од 58.190 и неколико динара.

Ја сам, господо, ово цитирао стога, што је г. Министар Грађевина овим извештајем Министарском Савету **неверно преставио** како је текла ствар; што је г. Министар својим рефератом на **један нелојалан начин покушао** *да баци врло ружну сенку на рад свога претходника.*

Никад, господо, ни један Министар у Краљевини Србији, на мојој партији он припадао, није учинио то, да, с тога што не симпатише своме претходнику из којих било разлога, *неверним представљањем ствари оцрњава или нападаштава рад свога претходника.* То је учинио г. Илић. Ја ћу, господо, да вам то одмах докажем.

Ако Народна Скупштина то не верује, нека изабере из своје средине анкету од 3—5 посланика, нека их пошље тамо да проуче акта, па ће се уверити, да је при подношењу предлога Дирекције о продужењу рока Манжу *узето у обзир и то што Манж није имао динамит и што је постојала забрана провоза потребног материјала кроз Аустро-Угарску*, и да је, ценећи све то на предлог Дирекције одлучено, да се Манжу продужи рок за довршење посла од 28 јула 1910 год. до 10 фебруара 1911. год., а то је шест месеци и нешто више.

Према томе, и Дирекција и Министар Грађевина водили су рачуна о томе року и онда није лепо ни достојно што садањи министар у своме реферату каже: „Не уверивши се и не водећи ни мало рачуна о томе што предузимач није имао динамита, и о ометању, које је дошло због забране провоза кроз Аустро-Угарску".

Даље је **неистинито** у овоме реферату и оно што се каже да се Дирекција није уверила да ли је Манж могао довршити посао у **закљученом року.** Јер, господо, у извештају комисијском речено је не само то, да он не може довршити посао у продуженом му року, него је чак, на питање постављеном од стране комисије: може ли га и за које време свршити његов пуноважни пуномоћник одговорио, да се то не може учинити ни за годину дана, а камо ли за два месеца.

Из свега овога види се да је она прва тачка неистинита и нетачна али да се задржим на ономе што је најглавније. Уговор нераскинут. Обвезе постоје за обе уговорне стране, и за Жел. Дирекцију и за предузимача Манжа. Све дотле, док уговор није раскинут, све бенефиције које из уговора потичу за Манжа, безусловно повлачи за собом и то да Манж мора сносити и све нелагодности које би потицале из тога уговора. Без тога се не може замислити, — не треба човек да је правник, не треба да је јаче интелигенције, па да ово разуме да *неко може по једном уговору вући само користи а избегавати штету.* Онда то није уговор то је давање поклона, то је бацање држав. новца или свога приватнога ако се тиче приватног лица.

Кад се решењем Министарскога Савета од 7 априла утврђују да Манж има права да прими уштеду од 172.000 дин., онда је тиме јасно Мин. Савет, овај нови у коме је г. Протић био Министар Финансија као и у оном првом који му је одузео посао — утврдио несумњиво да уговор није раскинут.

То признаје и Манж тражећи тих 172.000 дин. Дакле обе уговарачке стране: Краљевска Влада и предузимач признају да је уговор нераскинут, да он стоји у пуној својој снази за обе стране и за оно што је уштеда у раду Дирекције, припада Манжу, јер је посао свршен за његов рачун. Али сад настаје питање: треба ли да се врати кауција као што тражи Манж? Једна и друга страна кажу да кауцију треба одмах вратити. Министар Грађевина у свом реферату каже да кауција треба да се *врати, јер нема разлога да се она више задржава*. Министар у своме реферату каже даље од речи до речи овако: „да предузимач не може одговарати за солидност и оних радова које није радио.“ Дакле *предузимач* не може да одговара за солидност послова које није радио, *али може* да прими зараду за послове које није радио! То је збиља јединствена логика!!

Ја признајем господо, да предузимач има право да прими оно што је дошло од рада дирекцијског за његов рачун па било то сума и 150 и 170 или 200 хиљада дин. Он треба да прими то, јер је такво решење донето. Али он има да сноси и сву одговорност по уговору; он има кауцијама својим да одговара: шест месеци за доњи строј, а 12 месеци за горњи строј грађевина, мостова и осталог.

Кад истекне 6 месеци, односно кад истекну 12 месеци и кад се констатује да на радовима нема никакве оправке, да Дирекција неће имати никаквих нових издатака, онда се предузимачу има вратити кауција, ако није било прекорачена рока. Али овде је господо, прекорачење рока од 17. јануара па до дана кад је посао завршен а он је завршен у првој половини јануара месеца 1912 год. За ту годину дана предузимач има да плати казну од 500 динара дневно одбивши од тога празнике, недеље и у опште народне празнике као што у уговору пише. Ако та сума буде већа од зараде она ће се платити из кауције, а буде ли мања он ће добити онај остатак. (*Министар Грађевина Мих. Илић*: а да је Дирекција радила тај посао две године?)

Г. Министре да је Манж којом срећом умро, онда би Дирекција овај посао много раније свршила и онда би све било чисто и јасно. Али пошто Манж није умро, и пошто је Дирекција *свршила посао* за мање од годину дана, *а не више од годину дана, као што Ви неверно кажете у реферату* — онда има да се поступи по прописима уговора.

Као што видите, господо, ја онде само констатујем факта како она стоје. Нећу да сумњичим г. Министра, ја нећу да сумњичим Владу, али овај поступак Владе и Министра ја могу да разумем само тако: или Министар није тачно прочитао све уговоре и сва акта по Манжовом питању, или их није разумео. Ја нећу да кажем да их није хтео разумети, ја нећу да сумњичим неиспуњен рад г. Министра. Али тада мора бити једно од двога: да или није стигао да прочита све или *није разумео читајући*.

Господо, ствар је у овоме. При оваквим пословима, где се има да донесе једно решење, које има да засеца у 100—200.000 динара, а у доба кад нам потребује свака пара; кад би смо ми за тих 200.000 динара могли да купимо једно двадесетак митраљеза да допунимо и заокруглимо наше наоружање, — треба добро отворити очи. Нама нису за бацање 100 и 200.000 динара. Држава не сме да отима, али држава има права и мора да штити своје интересе.

Господо, ја стављам једно питање Народној Скупштини. Имате уговор који важи. Или се на предузимача Манжа мора по свима тачкама да примењује уговор или тај уговор не важи. Ако тај уговор не важи, ако Министри тако протумаче, онда 172.000 динара зараде не припадају Манжу него Српској Држави.

Ако ли уговор важи онда ово припада њему, али предузимач мора да одговара и за задоцнели рок и за солидност послова. Једно мора бити од тога двога. Ту не може, бити ирдаламе. То је уговор, чист и јасан, и за правника и за неправника.

Да видите, господо, како је то врло тешко, како је то врло незгодно кад се човек у своме послу жури. Ја вам кажем, да при свем том не могу да сумњичим г. Министра, али ми изгледа, што рече један од посланика приликом оне прве дебате, мислим г. Молеровић, да г. Министар, поред најбоље воље да послове правилно изврши, стоји под утицајем некога. Неко на њега дејствује и он, хтео не хтео, под сугестијом, *извршује оно што му се наређује*.

Ја сам вам и пре рекао да верујем у сирому г. Министра. Али, господо, ја морам да се чудим, ја морам да се дивим једном интелигентном човеку, који, пишући два разлога један за другим, учини толико страшних грешака: *да сам себе демантује, да сам себе побија!*

Он вели у тачки првој говорећи о пенали: „Не уверивши се да ли је могао посао у закљученом року свршити“, а одмах у другој тачки каже:

„Што је самој Дирекцији требало више од године дана да све те послове сврши и пругу преда саобраћају, а међутим од Манжа је тражено, да цео посао сврши до 10. фебруара 1911. године. — За време за које он није могао апсолутно посао свршити....“

Дакле, прво каже да није питан да ли може да сврши посао о року, а одмах после каже да је тражено од њега да сврши посао до 10. фебруара и сам утврђује да га апсолутно није могао довршити!! Видите ли силну контрадикцију, у коју г. Министар пада?! На једноме месту вели се да није тражено, а на другом да је тражено.

Господо, ја сам ову ствар поденуо у најбољој намери. Ја не мислим да оптужујем г. Министра; ја не мислим да кривим Владу, која је погрешила на основу једнога хрђавог, неспитано поднесеног реферата па донела хрђав један закључак, једно хђаво решење. Али желим да констатујем: да је г. Министар Грађевина, као лаик у правничким пословима, требао код једног овако важног питања да упита за мишљење ако не кога другог, а оно бар своје колеге правнике у кабинету. А он је имао три добра правника у кабинету: г. г. Миловановића, Аранђеловића и Трифковића. У оваквим важнијим случајевима, кад Министри желе да са себе скину бар у неколико одговорност и да им је савест чиста, јер су урадили све што треба, они се обично

обраћају правничком одбору, који постоји при Министарству Финанасија, а ни од њега се не тражи мишљење пре него што донесе решење.

Да је г. Министар ово учинио, он би добио правничко мишљење о томе: може ли се кауција вратити — и поступити онако, као што је урадио — или не може. У случају, кад би мишљење гласило онако као што ја мислим; *да уговор мора да важи и за једну и за другу страну са свима добрим и хрђавим странама својим*, он не би донео онакво решење какво је донео. Ако би, пак, правнички одбор дао мишљење, да се кауција може вратити, он би бар могао да каже: ја господо нисам правник. Обратио сам се за мишљење једној стручној правничкој инстанцији, и кад им је она дала мишљење, да могу овако урадити, онда сам тако и урадио. Али г. Министар није тако поступио. Он се пожурио. Као што рекох мало час незнам зашто, али изгледа — да се опет вратим на то — да сви ти странци, да сви ти Французи, иза чијих леђа стоје Драјфусова или Француско-Српска Банка или Панка, имају силна утицаја овде. Имају утицаја јер их заступају Бодуен-Редениг или Бувнол, делегати француских притежалаца српских зајмова".

Ти људи, који имају да врше са свим друге функције, који су овде представници наших поверилачких група из Француске, појављују се као заступници појединих предузимача у Србији.

Господо, ја сам ову интерпелацију покренуо с тога, да би Народна Скупштина могла, саслушавши је, дати своје мишљење и изразити своју жељу да се ова ствар правилно, по уговору реши. Јер, гооподо, овде ће се дати од Главне Контроле виза са резервом ако Министарски Савет остане при ранијем решењу. По решењу се мора све да исплати а после је много теже извући новац, него ли кад је он ту. Нека ме извине господа свештеници, али овде врло згодно долази она изрека: „Боље попа везати него за њим натезати." Боље је придржати новац у каси, него ли га издати. Кад га издамо, онда га не можемо лако вратити.

Ја писам ни мислио да оптужујем г. Министра Грађевина што је донео онакво решење, нити да истичем то да треба од њега тражити наплату ма да то мора бити. На послетку, од Министра Грађевина ово се не би могло наплатити ни за 200 година, јер је он човек сиромах. Кад је ово учинио кад је донео решење противно уговору, он то није учинио из користољубља, него зато, што је *хрђаво разумео ствар уговора*.

Завршујући свој говор, ја ћу да напоменем још једну ствар. Поменућу да обрачун са предузимачем Манжом за извршени посао у режији, у колико ми је познато, ни до данас није завршен, још се незна тачно колики је посао извршен на рачун Манжов. Још се незна права вредност свршеног посла, и према томе не може се знати ни колико предузимач Манж има да добије од Железничке Дирекције.

У реферату Железничке Дирекције онда кад га је Министар гражио стајало је 172.000 динара. За тим је на основу изјављене сумње од стране књиговодства трагано, рађено, и констатована разлика од скоро 50.000 динара. Онда је сума спала на 124.000, ако се не варам! Из тога видите, господо, да се у Железничкој Дирекцији оне мање које нису од јуче, за које ја не могу кривити г. Министра, оне мање које се провлаче већ 10—15 година и, оно стално неуређено, књиговодство тако води да ми не можемо сигурно знати: је ли зарада 130, 150 или 170.000 динара? За то треба бити обазрив при доношењу решења. Оно се не доноси пре но што се тачно утврди сума коју Манж има да прими и сума коју има да даје.

Ја бих молио Народну Скупштину да саслушавши овај мој говор пређе на дневни ред по овом мотивисаном предлогу: „Народна Скупштина саслушав одговор г. Министра Грађевина и интерпеланта *жели да се предмет на који се ова интерпелација односи расправи између државе и предузимача* тачно по закљученом уговору, и с тим прелази на дневни ред".

Ја мислим, господо, да је ова мотивација таква да је безусловно може примити и г. Министар Грађевина и Скупштинска већина.

Министар Грађевина, **Мих. В. Илић.** — Не примам овај мотивисани предлог за прелаз на дневни ред.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Драгиша Васић.

Драг. Васић. — Ја, господо, не бих узимао реч о овој ствари, да није на мене нарочит утисак учинио одговор г. Министра Грађевина. Ја страхујем, господо, да Народно Представништво не зађе у сферу туђе власти и да не решава о оним стварима, о којима апсолутно није надлежно да решава. Може бити да о овој интерпелацији чак није требало ни говорити, јер одлука г. Министра и Министарског Савета могла би можда задовољити г.г. интерпеланте. Ствар се налази, господо, још пред рачунским судом и Народно Представништво као законодавно тело мора да води рачуна о томе, да кад се једна ствар већ налази пред једним судом, да не залази у сферу рада тога суда. Ја се бојим да ми овим путем, који предлаже г. Вуловић, не наиђемо баш на тај терен, од чега треба нарочито да се чувамо, пошто ствар још није свршена пред судом. Према томе ми не можемо никакву одлуку доносити; и да треба да избегавамо евентуалне непријатности које би услед тога могле наступити, с тога ја предлажем да Скупштина преко ове интерпелације пређе на прост дневни ред.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Дајем четврт часа одмора.

(Настаје одмор).

(После одмора).

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Настављамо рад, господо. Има реч г. Вуловић ради обавештења.

Велислав Вуловић. — Господо, ја сам узео реч само да се мало обавестим са послаником г. Васићем.

Г. Васић из бојазни да Народна Скупштина, претресајући ову интерпелацију не уђе у делокруг других судова, рачунског суда Главне Контроле

напоменуо је да не би било разложно, да се о овој интерпелацији говори овде, него да се она одложи. Ја ћу да напоменем ово: да ми не желимо улазити у делокруг ничијег рада, али да не *можемо допустити ни страницу Манжу да заилази и улази у права наша*, ненадлежно и противно уговору.

У исто време у име, странке своје, ја ћу бити слободан да изјавим: да ме изненађује исто г. Министар каже да не може примити овај мотивисан прелаз на дневни ред. Ми смо већ у два маха дошли до једног врло рђавог искуства. Предлагали смо приликом једне ствари, једне интерпелације о противзаконом уступању нових железница у рад странцима, да желимо **да се само ради по закону** и да се према закону и одрже лицитације. Министар и већина са деснице одбили су то и *изразили су у неку руку* **да неће да раде по закону**. Овде тражимо мотивисан предлог с тиме: **да се тачно поступи по уговору**. Министар изјављује да неће да га прими. *Значи* **да неће да се ради по уговору**. Ми желимо да видимо и чујемо и овога пута да и десница неће да ради по уговору. Више ништа немам да кажем.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Претрес је свршен. Има реч г. Министар Грађевина.

Министар Грађевина, **Михаило Илић**. — Ја имам да изјавим ово: зато што она ствар није окончана, не могу да одговорим г. Вуловићу. Из истог разлога не могу да пристанем на мотивисани прелаз на дневни ред, већ тражим прост прелаз на дневни ред.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Господо, код ове интерпелације постоји предлог за прост прелаз на дневни ред и постоји мотивисан предлог за прелаз на дневни ред. По закону ће се гласати прво за прост прелаз на дневни ред и ако он пропадне, онда ће се о другом предлогу расправати. У исто време постоји предлог од двајесторице посланика, да се о овим предлозима за прелаз на дневни ред гласа поименце, па с тога ћемо тако и урадити. Г. г. посланици који су за прост прелаз на дневни ред, гласаће за; у противном гласаће *против*.

Изволите чути прозивку:

(Настаје гласање).

Секретар. **Др. Велизар Јанковић** прозива посланике да гласају:

Алекса Жујовић — није овде
Алекса Ратарац — против
Андра Ј. Цветковић — није овде
Андра Николић — за
Андрија М. Протић — за
Андрија Станић — за
Анта Радосављевић — за
Атанасије С. Шарконић — није овде
Благоје М. Илић — против
Богдан Јанковић — за
Богдан Ј. Михајловић — за
Богољуб Милошевић — није овде
Божидар Ц. Јеличић — за
Боривоје Ј. Поповић — није овде
Будимир П. Самуровић — није овде
Васа Рајевац — није овде
Др. Велизар Јанковић — за
Велислав Вуловић — против
Вељa Вукићевић — није овде
Др. Воја Д. Маринковић — против
Др. Воја Ст. Велковић — није овде
Војислав В. Марковић — није овде
Гаврило Николић — није овде
Гаја Милорадовић — против
Герасим З. Поповић — за
Глигорије Петковић — за
Давид Карић — за
Давид Л. Симић — није овде
Димитрије А. Машић — није овде
Драгић П. Самуровић — није овде
Драгиша Лапчевић — против
Др. Драгољуб Аранђеловић — за
Драгољуб Божиновић — није овде
Драгољуб Јоксимовић — против
Др. Драгољуб М. Павловић — за
Драгољуб С. Илић — против
Драгутин Д. Пешић — није овде
Драгутин Т. Васић — за
Ђока Ж. Брачинац — није овде
Ђока С. Стојковић — није овде
Ђорђе Б. Златковић — против
Ђорђе Ј. Вуковић — за
Ђорђе Куртовић — није овде
Ђорђе П. Панајотовић — против
Ђура Прокић — против
Живојин Златановић — против
Живојин Рафајловић — није овде
Живојин С. Тајсић — није овде
Жика Дачић — није овде
Жика Микић — за
Иван Павићевић — против
Игњат Н. Тодоровић — за
Илија Анђелковић — није овде
Илија Илић — за
Илија Јосимовић — није овде
Др. Илија Коловић — за
Илија П. Михајловић — за
Илија Пецић — за
Јаков П. Чорбић — за
Јонча Тричковић — за
Јаша М. Продановић — против
Јеремија Живановић — није овде
Јеротије Лукић — за
Јован Витановић — за
Др. Јован Скерлић — против
Јоца М. Селић — за
Јоца П. Јовановић — није овде
Костадин Пешић — за
Коста Ј. Петковић — против
Коста Л. Тимотијевић — против
Коста Стојановић — за
Крста Вучићевић — није овде
Крста Марковић — против
Лазар Поповић — за
Лазар С. Поповић — против
Др. Лаза Пачу — није овде
Лазар Симоновић — за
Љуба Р. Јовановић — за
Љубомир Ђорђевић — није овде
Љубомир Молеровић — против
Малиша Атанацковић — за
Марико Ивковић — није овде

Маринко Станојевић — није овде
Марко Ђ. Ђорђевић — није овде
Марко Н. Трифковић — за
Миладин Стефановић — за
Милан Ђурић прота — за
Милан Капетановић — није овде
Милан Марјановић — против
Др. Милан Марковић — против
Милан П. Пантелић — није овде
Милан С. Мостић — није овде
Милија Батинић — против
Милинко Ристивојевић — против
Милован Лазаревић — није овде
Милоје Ж. Јовановић — против
Милорад Драшковић — против
Милорад М. Павловић — није овде
Милорад Протић — није овде
Милорад Чурлић — против
Милош Бранковић — за
Милош Вучинић — за
Милош Трифуновић — за
Милутин Ј. Павловић — није овде
Милутин П. Драговић — није овде
Милутин Станојевић — није овде
Мита Михајловић — за
Михајло Ђорђевић — није овде
Михаило Илић — за
Михаило В. Илић — за
Михајло Јовановић — за
Михајло Јовановић-Делић — није овде
Михајло Косовљанин — није овде
Михајло Марјановић — за
Михајло Минић — за
Михајло Р. Радивојевић — против
Михајло С. Петровић — није овде
Михајло Срећковић — за,
Михајло Ј. Шкорић — није овде
Михајло Т. Трифунац — није овде
Др. Момчило Нинчић — није овде
Настас Благојевић — за
Настас Н. Петровић — за,
Недељко Николић — за
Никола Ђ. Митић — за
Никола П. Пашић — није овде
Никола Поповић — за
Никола П. Протић — није овде
Обрен Вучићевић — за
Павле Маринковић — није овде
Пера Јовановић — није овде
Петар Вуксановић — није овде
Радивоје О. Томић — за
Радисав Митровић — није овде
Радојко Миладиновић — против
Радослав Агатоновић — није овде
Рајко Гавриловић — за
Ранко Обрадовић — није овде
Риста Топаловић — за
Сава А. Бајкић — није овде
Светозар Атанасковић — није овде
Светозар Ж. Буњак — против
Светозар Ђорђевић — против
Светозар Мојковић — за
Сима Златичанин — против
Сима Д. Катић — није овде
Сима Микић — није овде
Сима Перић — није овде
Сима Т. Цветковић — није овде
Сретен В. Кујић — није овде
Др. Станојло Вукчевић — није овде
Стојан Николић — против
Стојан Новаковић — није овде
Стојан Д. Рибарац — није овде
Стојан М. Протић — није овде
Тихомир Константиновић — за
Тодор Станковић — није овде
Тома Живановић — против
Тома Зафировић — за
Триша Кацлеровић — против
Урош Бркић — није овде
Урош Лаловић — није овде
Урош Ломовић — за
Цветко Филиповић — није овде
Чеда А. Костић — за
Чеда Р. Урошевић — за

(После гласања).

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Изволите, господо, чути резултат гласања. Гласало је свега 94 посланика, од којих су гласали *за* 59, а *против* 35. Према томе објављујем, да је примљен прост прелаз на дневни ред по овој интерпелацији.

Прелазимо даље на интерпелацију г. г. Ланчевића и Кацлеровића о потпоручнику Браниславу Пајићу за убиство једнога војника, на коју има да одговори г. Министар Војни. (Види Сст. XXVIII.)

Пошто је г. Министар Војни сад заузет државним послом, ја мислим да Скупштина нема ништа против тога, да г. Министар, одговори мало доцније на ову интерпелацију, а неће се мењати дневни ред.

Триша Кацлеровић. — Ми имамо право да тражимо од Скупштине, да она престане да ради, докле год не дође г. Министар.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Министар ће одговорити и на ову интерпелвцију. Сад би имао да одговори г. Министар Грђевина на интерпелацију г. Алексе Жујовића и Николе Протића. (Неодобравање на левици).

Триша Кацлеровић. — А кад ће да нам одговори г. Министар Војни.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Да не бисмо поновa давали одговор, одговориће одмах чим дође, и чим се сврши ова интерпелација на Министра Грађевина

Дакле пристаје ли Скупштина тако, да г. Министар Војни после одговори на ову интерпелацију? *(Чује се:* Пристајемо; Не пристајемо).

Пошто нема г. Министра Војног да одговори на интерпелацију, а Скупштина није сагласна и једногласна за одлагање, то дајем одмор 10 минута.

(Настаје одмор)

(После одмора)

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Прелазимо на интерпелацију г. Трише Кацлеровића и г. Ланчевића упућену г. Министру Војном о убиству једног војника. (Види састанак XXVIII.).

Има реч г. Министар Војни.

Министар Војни, генерал, **Радомир Путник.** — Г. г. интерпелантима на интерпелацију имам да одговорим ово: Наређена је истрага, ствар је у извиђају и ако буде кривице до кога, онда ће се са кривцем поступити по закону, друго немам шта да кажем. Међутим могу само да кажем да сажаљевам за овакав случај, али нека буду уверени г. г. интерпеланти а и остала господа посланици, кад се деси такав случај у војсци, који је непогодан, да ће се одмах наредити извиђај и са кривцем ће се поступити по закону.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Трифа Кацлеровић.

Трифа Кацлеровић. — Господо, ја се не дижем први пут да у Народној Скупштини говорим о злоставама и тучама војника. Злоставе, туче, убиства, и самоубиства војника, јесте стална појава не само за последњих неколико година, него још од ранијих година. Против тих грубих, сурових појава у војсци дизати су стално гласови у јавности и у штампи и у Народној Скупштини. Али данас изгледа да ни за једну злоставу ни за једну тучу, коју су вршили официри и подофицири над војницима нико није искусио казну. И као што садањи г. Мин. Војни одговара поводом ове интерпелације да је одредио истрагу да сазна право стање ствари и да сажаљева такав случај, и да ће увек бивати кажњавани официри и и подофицирци који врше оваква дела, тако је одговорио, као што се сећате и господин Степановић, на буџетској дискусији поводом мога изношења оваквих случајева; тако је говорио и генерал Живковић о случајима злостава, па тако је одговорио и генерал Степановић 1908. год. кад сам изнео 12 тежих случајева туче и убијања војника.

До данас ниједно од тих лица официра и подофицира није искусило никакву казну за све то злочине радње. Народна Скупштина је дужна да једаред каже енергичније своју реч о свим правима и да нађе бар једнога од Министара Војних да оваквим грубим, нечовечним појавама, злоставама и тучама војника стане на пут.

Ствар заслужује мало већу пажњу Народне Скупштине, ја ћу онде изнети шта сам само ја за последње 4 године изнео у Народној Скупштини о злоставама тучама и убиствима војника које су извршили официри и подофицири над војницима, како би Г. Мин. Војног опоменуо и дао му материјала да на основу њега може да наређује истрагу, како кривци не би избегли заслужену казну.

Ја сам 1908. год. у Народној Скупштини поднео интерпелацију у којој сам навео 12 тежих случајева о повредама и тучи војника. Тако, тамо сам споменуо да један пешадијски поручник стално сабљом туче војнике и тешко их повредио. За тим сам споменуо да је један инжињерски поручник ударио сабљом једног војника по слепоочној кости и војник је остао слеп. Па сам споменуо да је један капетан тукао војника сабљом, истерао му сабљом око и засекао пола носа. Па сам споменуо да је један војник морао да побегне из команде од туче и да се обеси. Антоније Нарезановић редов из IX пука обесио се, пошто је побегао због силног кињења које су вршили официри и подофицири. И таквих 12 случајева ја сам споменуо у тој интерпелацији, и тадашњи Министар Војни дао је обећање Народној Скупштини да ће он наредити истрагу, али до данашњег дана ни једно од тих лица, ни један од официра и подофицира није узет на одговор и кажњен, или ако су узети на одговор, сигурно нашло се олакшаних околности само да се не би кобајаги компромитовао углед официрског кора и углед војске.

Ја сам 7. новембра 1910 г. изнео пред Народном Скупштином један језовит случај злостава војника. Милисав Алексић, поднаредник шумадијског артилер. пука на зверски је начин тукао редова Максима Вучића, и тукао га тако да је сву сабљу поломио, затим га везао за дрво око једног сата ноћи и везаног држао читав сат. Па му је и то мало било него га је везао за ноге обесио да му је глава висила доле и обешеног је држао више од пола часа. Кад му је и то мало било и кад није могао да добије од тога војника признање да је извршио крађу коју у ствари није извршио, онда је пред целим одредом страже војника на све могуће начине малтретирао исујући му оца, матер и т. д. Према томе поднареднику није ништа предузето, он није искусио никакву казну.

Десетог децембра 1911. год. на дискусији о буџету Министарства Војног ја сам изнео такође неколико случајева.

Поменуо сам да Драгомир Вуковић, капетан Велимир Поповић, поручник из IV пука стално злостављају и туку војнике тако, да је тај пук показао знатан број војничких бегстава из команде.

Они су Крсту Јоњића држали 30 дана у затвору без изречене казне, а кад су га пустили из службе по одслуженом року забележили су му у исправи да је кажњен само са 8 дана. Јоца Китеровић командир батерије из Лознице стално злоставља и туче војнике. Стевана Бајановића редова истукао је тако, да је овај лежао у болници дуго и ништа противу тога официра није предузето. Радомир Живковић, пешадијски капетан, Милан Поповић поручник, Божидар Драговић наредник, Милојко Цоговић поднаредник из VII пешадијског пука свакодневно туку војнике песницама и сабљама. У њиховој чети постоји сталан систем да се војници туку и злостављају. Они су само једнога дана тукли око 17 војника. Љубомира Стевановића толико су тукли да му је крв потекла на нос и уста. Из те чете нарочито војници врше бегства зато што не могу да издрже ово насиље.

Ја сам споменуо случај да су једног од интелигентнијих редова, типографа Радомира Петровића, официри и подофицири малтретирали и кињили, тако да је он морао да побегне у Аустро Угарску.

Па и по овим случајевима и по овим злоставама до данас ништа није предузето и виновници дела нису кажњени.

Ја сам 11. јануара ове године поднео интерпелацију о томе: како је поручник Јордановић, наредник Ђорђе Цветковић и поднаредник Вујица Васић из IV коњичког пука немилостиво су злостављали и тукли редова Драгољуба Гајића тако да је он морао да побегне и код куће да се убије.

Да би Народна Скупштина видела како те жртве официрске и подофицирске, злоставе и обести трпе и што се све дешава у њиховој души ја

ћу из оригиналног писма које је написао тај Драгољуб Гајић, пре но што ће се убити, навести неколико важних места.

Тако он каже:

„*Убићу се у својој кући из државног карабина што у Србији нема правде ни у самој војсци.*

Нема правде код претпостављених старешина, код војних официра и командира ескадрона, *јер они своје војнике не уче на добро* него их уче све на зло, и **разјурују војску у затвор, у тамницу, у другу земљу да се покрштава, у воду да се дави. Све то они раде од државног војника, псују му оца умрлог, мајку, бију са свију страна, и војник један, мучан жалостан не сме ни да се тужи,** *јер му запрете да ће да га убију ако ком год каже.*

Официри не би се лепо провели, јер сваки војник кука што се неће да зарати: **њих би прве они потукли, па би после сами гинули између себе.** Ако да Бог те се само зарати видећете вашег Бога од војника; све би им ни то платили."

Сад, господо, судите тим зликовцима ако хоћете. Код њих војници закукају мајчино млеко... Ту нема правде...

Ја молим суд који буде испитивао ово дело да узме и да све ове актове преда државним судовима и кроз све судове да прође и да се све преко новина штампа, шта се чини у држави. Шта ће коштати ви наплатите од мог тала имања. Нек се види шта српски официри раде од српских синова".

Овај страшан злочин, ова језовита и страшна оптужба коју један самртник износи против злоставе и поступака које врше официри и подофицири према војницима, најочитије говори о томе, како је постало зло стање у војсци и како је необезбеђен физички интегритет наших синова и наше браће у војсци. И иначе, господо, против ових који су натерали на самоубиство једнога војника, и који су га натерали да овако болно, тужно и очајно пише јавности писмо, до данас није никаква казна изречена.

Да још боље видите како се тамо у војсци злостављају војници, како се киње, ја ћу споменути још неколико случајева. Један каменорезачки радник дошао је из Немачке само да одслужи свој рок овде у војсци; један металски радник дошао је из Швајцарске да одслужи свој рок; један фотограф из Париза такође је дошао да одслужи свој рок у војсци; брат Љубе Јовановића, уредника „Пијемонта", дошао је чак из Америке да одслужи свој рок, али су према тим људима тако страшно и тако зверски поступали, да су после неколико месеци морали да беже из команде.

Како се поступа према војницима, ја ћу вам навести још два интересантна примера. Син нашега бившег колеге у прошлој скупштинској периоди Милинка Петровића, народног посланика, толико су немилостиво злостављали и тукли официри и подофицири, да су га на крају крајева, пошто су га свог непребијали држали у ладној води до појаса после чега је отишао у болницу, а из болнице отишао кући и умро.

Ту је ствар г. Милинко Петровић изнео у радикалном клубу, али њему је забрањено онда да износи то пред Народну Скупштину да се не би компромитовала. Кад тако поступају и кад то чине према деци народних посланика, шта је онда остало према оној сиротињи са села која нема леђа и никакве потпоре. Сина једнога Министра који је до скора био Министар, на све могуће начине су га малтретирали и вређали, нису га тукли, али су га најскандалозније псовали и њега и његовог оца и целу његову кућу само зато да му покажу како они не воде рачуна што је он министарски син, и ако он са своје стране није дао никаквог повода зато.

И ето видите, господо, поред свих тих случајева о којима је било речи у Народној Скупштини стално сваке године, и о којој је било стално речи и у штампи која осуђује тако нечовечне поступке старешина војних, то господо, у чије смо руке ми предали нашу младеж да се васпита војнички, да се физички развије и добије појам о служби и љубави према отаџбини, и о извршењу националних задатака, место да се тргну и пристану са тим кињењем према војницима дошао је сад и овај случај да је потпоручник Бранислав Пајић, из XVIII пешачког пука, толико треснуо сабљом по глави редова Александра Динића, да је отишао у болницу, добио силан потрес мозга тако, да је умро после неколико дана. Па је томе човеку, томе витезу, томе осветнику Косова, мало то било, него је још једнога редова Добросава Стојановића клепнуо сабљом, који сад такође лежи у болници. Са војницима се, као што видите поступа најсуровије, са једне стране се вређају и малтретирају, псовке су тако страшно банални, да чак и неразвијеније биће каквог српског сељака не може да издржи, јер се и њихов понос и њихово частољубље буни против вређања и понижавања.

И онда није никакво чудо, што у војсци има оваквих случајева. Све те туче, злоставе и малтретирања доводе војнике на ову дилему. Или бежи из војске — а Србија у том погледу бежања из војске носи рекорд, јер нигде у Европи нема толиког процента бежања из сталног кадра, као што се то показало у српској војсци. Или се лаћају оружја на гађај и пуцај на оне зликовце који их зкостављају, — али онда они товаре на врат себи другу једну несрећу, иду пред војни суд, који их за то баца на робију. И тако, ем је тучен и малтретиран, вређан и то не само он него и његова жена и деца, ем мора да оде на робију.

Данас нема случаја да је војни суд извинио од казне кога војника, који је бранећи себе и своју част дигао оружје на официра у праведној одбрани.

Трећи је случај да се војници убијају. Ја сам споменуо за ове 3—4 године како сам посланик, 5—6 случаја самоубистава војничких. И кад тако ствар стоји, онда Народна Скупштина мора да захтева енергичније од Министра Војног да учини крај овим страшним појавама.

Наши војници и иначе не могу да се похвале добрим условима живота и здравственим приликама у војсци. То ви сви морате признати. О томе је говорено у Скупштини.

Војници се не могу похвалити ни добром исхраном, ни добрим хигијенским условима, ни добрим чувањем здравља, ни добрим лечењем, ни осталим условима који су за добар живот у касарни потребни. На издржавање војника мало се троши, и ако се на војску највише даје.

Поред свега тога, кад дође шамар, кад дође кундак, кад дође чизма, сабља, пребијање тела и смрт војника, онда је разумљиво сасвим зашто је могао онај Драгољуб Гајић самртник да каже онако да кроз њега не говори један редов него велики број војника, да би Срби који су отишли у касарну збиља зажелели рат, један сукоб, да би се прво осветили својим мучитељима и непријатељима овде у Србији.

Данас се у војсци више води рачуна о једном коњу, о једном чабру, о једном паклу канапа, о једном дугмету, о шпици црвеног воска и другим дрангулијама, које не коштају ни пет пара и читава се узбуна направи и подигне, узбуни се цела команда и пук кад пукне коњ и фали ово или оно, док међутим о животу једног грађанина и војника, а Србија нема на одмет много људи и војника, а и кад бих имало то не би смело ово да се чини, — у нашој војсци од Министра до каплара нико није водио рачуна. Ове појаве иду готово до бестијалности, животињства и суровости и само због тога што се до сад није нашао ниједан енергичнија Министар Војни да примерно казни ове официре и подофицире — али су стекли уверење да је то такав ред, таква система, да се тако жели, одобрава и толерира и од врховне војне управе и онда није никакво чудо да се стално јављају злоставе и туче војника.

Г. Министар Стеановић тако исто је признао, да се злостављања и туче врше у војсци, као што је и сада признао и овај г. Министар Војни. Он је рекао: У истини постоји да поједине старешине злостављају војнике, али такви људи који злоупотребљавају своју власт, искусе законске последице. Ја могу дати уверења Народној Скупштини, које сам и раније давао, да неће законска казна мимоћи никога који туче и злоставља војнике, који треба да се спремају за браниоце отаџбине.

Каква иронија! Зар су ово педагошки васпитни методи за спрему војника за браниоце отаџбине. Зар кад се војници пребијају, туку, убијају и он ће добити добре појмове како да врши своју дужност и да брани своју отаџбину! Зар за то ми хранимо и негујемо нашу браћу и децу на их поједини аликовци у војсци убијају и муче?

Ми треба да се запитамо, кад Народна Скупштина даје милионе за војску. А од тих милиона из редовног буџета господа официри на своје личне издатке потроше преко једанаест милиона динара. Њима је добро, њима је топло, они и у материјалном и у другом погледу спадају у један виши привилегисани ред, смеју ли онда официри да муче и убијају наше синове. Народна Скупштина има права да захтева од Министра Војног и владе, који носе одговорност за рад у војсци, да онога момента кад ми шаљемо наше синове тамо кад шаљемо нашу децу, кад су их мајке одгајиле и васпитале, да се о њиховим животима и здрављу мора водити рачуна о војницима.

Ја пећу сада на дугачко и на широко да говорим одкуда то долази. У том погледу ћу рећи само ово. Сам систем наше војне организације, сам сталки кадар и стајаћа војска омогућавају такве појаве. Поред многих других злоупотреба, афера, скандала и незгодних случајева, једна од најругобнијих ствари јесте и ово стална туча и злостављање. Док овакав систем војске постоји, може се рећи да ће бити таквих појава, некад више некад мање, али увек ће их бити. Али кад би постојао систем народне одбране, народне војске, кад би народ имао могућности директно непосредно да утиче на попашање старешина и да контролише живот војника, оне се не би дешавале или би се свеле на малу меру али би тала сваки искусно казну. Тада се никад не би десила та појава, да један народни посланик пуних пет година износи оптужбе о убијању војника и злостављању њиховом од стране њихових старешина, а да се ништа противу тога не предузима.

За тим други је узрок тучи у самој војној дисциплини. Војничка дисциплина у систему сталнога кадра и стајаће војске овакве је природе: Одрицање сваке воље, свике свести код војника. Војник је једна обична маријонета, једна обична лутка, која нема своје воље; тамо на брзо науче да се одрече своје слободне воље, свога частољубља, свога поноса и достојанства и да ради све оно што желе његове старешине.

У таком случају и сами војници немају могућности да се сами ефикасније, оштрије бране од оваквих злочинстава. Ви добацујете да баш ово убијање војника руши ову исту садашњу дисциплину, јер сам тај случај да један војник каже: камо те лепе среће да дође једанпут до рата да се осветимо својим старешинама, показује да се тиме руши ова дисциплина за коју сте ви и која држи основе ваше војске.

Ја сам у главном исказао неколико главних мисли поводом ове интерпелације, и по пети пут, у намери да покренем Владу и народне посланике да једанпут озбиљније о овим појавама размисле и да енергичније кажу Министру Војном да свим средствима стане на пут овим злоставама и тучама војника. И зато што не предлажем никакав мотивисан прелаз на дневни ред, — а мислим да га г. Министар не би ни примио — ја се надам, да ће Народна Скупштина бити сагласна са овим мојим разлагањима с мојим осећањима, с мојим очекивањима и с мојим захтевом: да тражи од Министра Војног да на јесен саопшти Скупштини — пошто ћемо ми сутра ићи кући — шта је предузео и против овога Бранислава Пајића за ова два убиства и противу свих оних официра и подофицира који су извршили разне злоставе и убиства над војницима. И тек кад Минист р Војни то учини: кад буде то саопштио Народној Скупштини, онда ћемо бити у стању да видимо, да ли у Министарству Војном и Влади постоји озбиљна жеља и озбиљно расположење и готовост, да се овим злоставама једном стане на пут.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Урош Ломовић.

Урош Ломовић. — Господо, само за то што је г. Министар Војни дао једну тачну и јасну из-

јаву, да се овај конкретни случај, који се у интерпелацији наводи, налази у току истраживања, Народна Скупштина треба са тога разлога да буде задовољна одговором г. Министра и да преко ове интерпелације пређе на прост дневни ред, што ја и предлажем, а и сами интерпеланти не траже мотивисани прелаз на дневни ред.

Али, подносећи предлог за прост прелаз на дневни ред, морам и ја да проговорим неколико речи и да изнесем оно што је мени познато о таквим случајевима у војсци.

Интерпеланти су изнели право стање какво је у војсци.

У нашој војсци није добро. У њој има много зла. Оно што се у народу говори јавно и шапатом о војсци није ни мало похвално за српску војску. О нашој војсци би требало много лепше да се говори, јер је војска наша узданица, и српски војник кад полази у касарну треба да иде са пуним одушевљењем, а не са страхом и са таквим једним осећањем, да се мора рећи — жалосно је али се мора рећи — да је српском војнику теже кад полази у касарну него кад иде на осуду. Е то је, господо, зато што се у војсци с њиме рђаво поступа, јер случајеви тешких телесних повреда, убистава, злостављања и малтретирања нису ретки у војсци, него свакидашњи. Ти су случајеви од дужег времена у нашој војсци. То је једно јавно, опште почнато зло.

Томе се злу мора, господо, стати на пут. То види цео народ и цела земља и Народна Скупштина мора о томе да поведе рачуна. Тога зла нема ни у једној другој земљи. Томе злу није крив данашњи Министар Војни, нити ко други, већ је крив, можда, само уређење; кривица је, можда, што у самом закону није предвиђена казна за такве кривце (Гласови са левице: Има, има казне!)

Ја мислим да приликом доношења закона о устројству војске, Скупштина треба да се постара да се томе општем злу стане на пут.

Ја могу, да вам изнесем седам примера од хиљаде примера који се дешавају у војсци, како се нечовечно поступало с једним младићем који се уводи у касарну зато да брани земљу од непријатеља. Са каквим ће одушевљењем наши војници бранити отаџбину кад се још пре ступања у војску с њима тако рђаво поступа?

Овај пример, који хоћу да вам наведем, у овоме је:

Један официр, који је вршио регрутацију, налазио је да тај младић, о коме је реч, није добро опишан, да на челу има један перчин — то је, знате, сељачки кицошлук и узео је сабљу да га он опишна. Он је држао једном руком сабљу а другом перчин, па му не сече само косу, него и један део коже на челу и направи му рану и опакази га да не ваља ни Богу ни људима.

Дакле, господо, тај младић, још пре својег ступања у стални кадар, издржао је мучење, ту тортуру, од једног човека који има све привилегије у овој земљи, — од једног официра, о којима се ми бринемо више него о икоме другоме. Претрпео је, дакле, од српског официра оно што не би претрпео ни од Арнаутина.

Такво понашање српских официра према српским војницима, према грађанима који нису још ни ступили у војску — а како се поступа према онима који су већ ступили, то смо већ видели и знамо — ја мислим, да је за осуду и да се не може поднети.

О овоме би требало много говорити, али због краткоће времена — ми смо при растанку — не можемо много говорити, а и не треба да говоримо, јер је то једно зло, и изношење тих ствари худи угледу наше војске; али треба сви да смо сложни у томе, да ово зло треба уклањати и лечити.

Ја мислим да ће г. Министар Војни, као стари ратник и као један од најинтелигентнијих официра у војсци и најнећи ауторитет, наћи пута и начина, да се овоме злу стане на пут и да се оно из војске искорени. За сада Народна Скупштина у овом конкретном случају може бити задовољна и прећи на прост дневни ред.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Д-р Драг. Аранђеловић.

Др. Драг. Аранђеловић. — Господо, ја ћу само неколико речи о овој ствари да кажем, јер сматрам да ради значаја саме ствари треба г. Министар да чује мишљење не само опозиционих посланика него и оних који потпомажу владу.

Господо, о овом питању може дуго да се говори, али ја мислим да не траба дуго говорити због тога, што смо у таквим околностима да хитамо са довршењем послова. Али треба, господо, да имамо на уму ово. Злостављања у војсци жалосне су појаве не само у нашој него и у свима другим војскама. Ово што је г. Канцеровић изнео, ја мислим да су то појединачни случајеви. Ја не верујем да наши официри у маси поступају према војницима онако како не треба интелигентни људи да поступају.

Ја мислим да су збиља наши официри у вршењу своје службе према војницима исправни, али да има изузетака, које треба најстрожије казнити и гонити. Јер није мала ствар кад један човек дође да одужи свој дуг према отаџбини, па се на њега наврзе човек, који треба да га васпита и у место тога, он га шаље у болницу па чак и у гроб. Наши официри у већини случајева врше дужност како треба, али баш у интересу тих исправних официра, који врше дужност како треба, лежи, да се они који су неисправни што је могуће строжије казне. Ја имам поверења у данашњега Министра Војног и знам да је он добар војник, да је он отац, и ја могу да појмим да и њега може срце да заболи, као и сваког од нас, кад чује, како се поједини официри понашају према војницима. И имајући то поверење у њега, ја ћу гласати да се пређе на прост дневни ред и надам се да ће г. Министар Војни узети у озбиљну оцену ово питање.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Министар Војни.

Министар Војни, **Радомир Путник.** — Г. интерпелант и остала господа говорници навели су неке случајеве разних злоупотреба у војсци. Мени ти случајеви нису познати и не могу да кажем од своје стране то, да ли су они тачни или нетачни

али могу да кажем да је тачно то, да још ни један случај злоупотребе у војсци није остао без казне. Тако ће се радити и даље.

Што се тиче онога случаја са оним официром, што је, као што каже г. интерпелант убио војника, ја сам сад добио извештај да то не постоји. Секцијом лекарском доказано је, да је тај војник умро од туберкулозе. Тај официр који га је ударио биће кажњен. Дакле, господо, позитивно је то, да војник није умро од ударца већ од јектике.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Триша Кацлеровић.

Триша Кацлеровић. — Примам за тачно да г. Министру нису били познати ранији случајеви, али није тачно то да су све те злоупотребе кажњаване. То није тачно.

(*Министар Војни:* Наведите примере).

Ја сам их навео. Све ово што сам пред нас изнео ни један од тих официра није кажњен.

Друго, господо, војник кога је убио тај потпоручник Бранислав Пајић, био је здрав, и кад је отишао у болницу он је отишао само због расцепане главе од сабље. За што су лекари дали такво мишљење ја нећу у то да се упуштам, нећу да сумњичим њихову исправност, тек у главноме тај је војник умро од те злоставе. Велики број војника очевидаца утврдиће, ако само Министар нареди једну строгу истрагу, да га је потпоручник ударио сабљом, да му је расцепао главу, да му је исцурио мозак и да је тек онда одведен у болницу те је од потреса умро.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ма колико ми затварали очи пред фактима, која постоје, ипак ми тиме нећемо уништити сама факта, она су ту.

Ја хоћу да кажем неколико речи као пријатељ војске. Давно је речено да је војска једно нужно зло, али, господо, ми без тога зла не можемо и кад већ морамо имати то зло онда га треба да имамо и уредимо онако, како је то законом о војној уредби предвиђено.

Ви се добро сећате дисциплине наше војске пре онога акта извршеног 29. маја; ви се добро сећате да су синови ове земље, који су долазили, како је онда говорено, да служе Краљу и Отаџбини, да су се често услед тортуре, услед нечовечног поступања онадашњих старешина налазили у бунарима по нестанку њиховом после 15 дана, већ као иструлели, да су се налазили на обалама Саве и Дунава, да су се налазили у бегству. Узмите статистику војних бегунаца онога времена па ће вам она најјаче казати оно, што вам ја говорим, јер су онда у масама наши војници бежали у Аустро-Угарску, Румунију и Бугарску.

Господо, друштво наше по писмености, по образованости и по појимању не стоји на ономе нивоу на коме је стајало пре 20 година. Оно што се је пре 20 година примењивало од стране војних старешина према војницима не може пасовати за данашње време. Али, господо, војсци треба дисциплине У колико те дисциплине не достаје она се мора законом предвидети, и људи се морају подвргавати казнама које су у закону прописане.

Али место казне из старога режима дошле су сада нове казне, које нису на стид човечанства и данашњег друштва. Господо, ми морамо признати, да је догађај од 29 маја унео мало недисциплине у нашу војску. Ако хоћемо да имамо војску као што треба, ако хоћемо да ове грдне милионе, што их дајемо на њено издржање и на спрему, буду од неке користи, онда морамо имати војску као што треба, и добра војска не може се ни замислити без дисциплине. И родитељи често пута кажњавају своју децу, па зашто онда не допустити то право и старешинама. Али старешине треба да су толико васпитане и интелигентне, да умеју казнити кривце васпитним казнама. Но, мећутим, код нас се сада примењују такве казне, да они, који их паричу, и не личе на људе него на зверове. Ја нећу да набрајам поједине спорадичне случајеве.

У последње време појавила се жеља код старешина официра да се поврати стара дсциплина. Али је то довело до таквога стања, да се наши поједини официри понашају према војницима тако, да јако потсећају на стари режим.

Господо, нов је режим за то, да обори све што није било добро у староме. Па кад је тако, онда се не може допустити, да се и сада појављују догађаји, који су се јављали пре 29. маја. Ја мислим да оно треба да буде последња опомена, да се догађаји, какви су се ево већ 2—3 године код нас у војсци почели дешавати, не дешавају више у новом режиму. Ако такви догађаји остану некажњени, онда ће се стећи врло рђаво мишљење о нашој војсци, што нико од нас не жели. Г. Министар Војни треба озбиљно ову ствар да узме у оцену, и да се постара да се овакви догађаји више не дешавају. Продуже ли се они и даље; онда то неће бити добро ни по саму војску, ни по њене задатке, пити ћемо ми видети какве вајде од милијона, које за њу дајемо. За све то носи одговорност и Министар Војни, а нећемо остати без одговорности ни ми, који седимо овде у Скупштини као народни представници.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Председник Министарства.

Председник Министарства, Министар Унутрашњих Дела, **Марко Трифковић.** — Ја мислим да Народна Скупштина може бити задовољна одговором г. Министра Војног. Ви сте чули да је он казао, да се војне власти брину, да у војсци буде све лепо онако као што закон предвиђа. Може бити појединих случајева неправилности али и у другим струкама и у другим земљама има таквих случајева. Ми треба да се старамо да тих случајева буде што мање. Разуме се, да су на првом месту дужни Министар Војни и влада, да се о томе старају, и они то и чине. Према томе погрешно је оно, што рече г. интерпелант, да нико не води рачуна о животу наших војника. Води се рачуна о томе, али зато, што има појединих незгодних природа, па ако хоћете да кажемо и неспособних људи за војнички позив, чинити за то одговорним и владу и Министра Војног и целу војску, ја мислим да је то неоправдано и неосновано. Ја мислим да кад је г. Министар казао да се о овом води рачуна и да ће ову ствар извидети, онда треба то да примимо и пређемо на прост дневни ред.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Приступићемо решењу. Предложен је прост прелаз на дневни ред. Ко је за то, нека седи, а ко је против, нека устане (сви седе). Дакле, преко ове интерпелације прелази се на прост дневни ред.

Пошто ће Скупштина радити и после подне, то предлажем да прекинемо данашњи рад. (Прима се).

Седницу ћемо наставити после подне у 4 сата.

Седница је прекинута у 12 часова у подне.

Продужење седнице у 4 часа по подне.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Настављамо седницу, господо. На реду је одговор г. Министра Просвете и Црквених Послова на интерпелацију г. г. Трише Кацлеровића и Драг. Ланчевића о извесним циркуларима г. г. Епископа издатим свештеницима у целој земљи, а односно кретања чланова социјал-демократске странке (види састанак XXVIII).

Има реч г. Министар.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуба Јовановић.** — Г. г. интерпеланти питају ме 1, да ли ми је познато да су сви свештеници у целој земљи од својих епископа добили извесне циркуларе са постављеним питањима о кретању чланова социјал-демократске странке. 2. Налазим ли да смеју ово свештеници радити против једне партије. 3. Да ли ми је познато да је овај циркулар и овај рад против социјалиста дело прошлог Архијерејског Сабора. 4. Хоћу ли што предузети против овакога поступка и 5. Мислим ли поднети Народној Скупштини предлог закона о одвајању цркве од државе. На ова питања част ми је одговорити:

Пре свега жалим што је ова интерпелација овако пала у невреме; она је поднесена 16 јуна кад се знало да је крај ове сесије и према томе ја оваком питању, врло важном, нисам могао поклонити сву пажњу коју оно заслужује.

Ја сам се ипак старао да набавим податке, по којима бих могао одговорити господи. Дакле према обавештењу које сам добио од г. Митрополита могу изјавити, да прошлог састанка Архијерејског Сабора није никакав говор вођен у сабору о социјалистима, нити је каква одлука о њима донесена. Према томе овде не може бити речи ни о каквој општој мери него може бити једино речи о некој посебној мери. Господа цитирају тај циркулар који су добили од шабачке епархије и колико ја знам, биће да имају право за ту епархију, али и то знам да има епархија у којима апсолутно такога циркулара нема.

Сад, што се тиче мога мишљења и сматрања да ли ја налазим да смеју свештеници радити противу једне партије, имам ово да одговорим. Свештеници противу ма које партије не могу ништа систематски предузимати; али мислим, да ако би чланови, било које партије, чија би дела независна партије или у вези са партијом, вршили такве радње које би биле уперене противу интереса црквених који су поверене свештеницима на чување, да би у том случају свештеници имали права и дужност да цркву бране.

Ја овде морам опет казати да пошто нисам имао времена да уђем у појединости и ако хоћете дубље у ово питање, ја сем овога одговора ништа не би могао ближе казати. И кад ме господа питају, да ли ћу што предузети против оваког поступка, ја морам изјавити да ћу се најпре уверити шта је у ствари, и што год буде некоректно, ја ћу у границама могућности, као надзорна власт предузећу потребне мере да те некоректности сузбијам. Само молим вас да извесне ствари у том погледу расправимо.

По члану 189 Устава унутрашња управа источно—православне цркве припада Архијерејском Сабору. Дакле што се тиче унутрашње стране државнога рада ја се нећу моћи мешати; али у колико се као надзорна власт могу мешати — што се види из одредбе истога члана: „Духовне власти, како источно православне цркве тако и свију осталих признатих вероисповести у Србији, стоје под надзором Министра Црквених Послова“, ја ћу своју дужност вршити. То је једно. Али при том ја морам водити рачуна и о другим прописима Устава. Пре свега члан 18 вели: Слобода савести је неограничена. Све *признате* вере слободне су и стоје под заштитом закона, у колико вршење њихових обреда не вређа јавни ред и морал“. Затим чл. 3 Устава, тач. 1 каже: „Државна је вера у Србији источно-православна“. И затим члан 19 који каже: „Забрањује се свака радња управљена против источно православне вере у Србији. (Празнитиаам)“.

Овим сам господо, казао шта ће ми бити директива при том раду; а ближе не могу сад казати, пошто не знам стање ствари. Али има нешто што се тиче мене лично, што ме господа питају, а то је последње питање: мислим ли ја поднети Народној Скупштини предлог закона о одвајању цркве од државе. На то могу одговорити да такав предлог не могу поднети и нећу из простог разлога што би то предлагање било противно Уставу а да и не објашњавам друге разлоге зашто такав предлог нећу поднети. (Одобравање на десници).

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Кацлеровић.

Триша Кацлеровић. — Господо, ову смо интерпелацију поднели поводом једног поступка епископа, свештеника и калуђера у нашој земљи.

Добили смо један оригинал циркулар, који имам овде у руци, писан руком једнога од чиновника епархије шабачке, а тај је циркулар растурен у онолико примерака колико има цркава, манастира, протстава и намесништва у тој епархији, толико

има и ових циркулара. У тим се циркуларима поставља свештеницима 6—7 питања о кретању социјалиста и социјалистичке организације у шабачкој епархији а нарочито падају у очи питања о понашању социјалиста према Краљу, држави и свештенству; затим да одговоре: какав је рад свештенства против ширења социјализма.

Овакав поступак и рад калуђера, свештеника и епископа није први пут да се јавља против социјалиста. Има већ неколико година како они било живом речју по народу, било штампом било путем памфлета и књижица, било у новинама, било са амвона, анатемишу и говоре јавно против социјалиста и социјалистичке партије.

Писали су посланице у очи Ускрса и Божића не у помирљивом духу него клеветајући и тражећи социјалисте један део своје послове, провоцирале су често пута световне власти против социјалиста и њиховог рада. Познат је овај срамни памфлет пун грдњи, пун недостојних израза и клевета који је владика Сергије написао под својим потписом против социјалиста, о коме је било речи 1910. године, поводом моје интерпелације. То је један памфлет који је осудила и Народна Скупштина и Министар Просвете. Али на жалост владика Сергије није узет за оно на одговор нити је одговарао за оних 12 саблажњивих дела, која сам ја у Народној Скупштини изнео против њега. И овај свој рђав занат свештеници, калуђери, епископи, један добар део, не велим сви јер и међу њима има увиђавних и ваљаних људи, као што се види из овог циркулара, они продужују систематски, по извесном знаку, они организују свој рад против социјалиста, против њихових организација и њихове борбе. И зато смо били принуђени да против једне овакве недозвољене појаве поднесемо интерпелацију да ову ствар изнесемо пред Народну Скупштину да и она о томе каже своју реч.

Овде треба одмах да се запитамо: шта је црква и какве су њене функције. Да ли је то каква политичка партија да ли је то каква политичка организација, да ли је то какав конзорцијум за шпекулације, да ли она има права да се спушта на политички терен и да води политичку борбу са осталим партијама или цркви, треба да шири мир, љубав, благост међу грађане и међу паству. И сувише је проста и јасна ствар за сваког народног посланика и за сваког човека шта се крије иза овога циркулара и шта управо скрива овај циркулар, какав је његов смисао.

Кад се каже, да се води рачуна о држању социјалиста према крају, према држави, ту онда постоји нарочита тенденција. Онога момента кад црква напусти своју праву домену, коју су јој дали Христос, и апостоли, васељенски сабори и пређе на овај терен да води рачуна о политичком мишљењу и политичкој делатности појединих људи, појединих делова своје пастве који се зову социјалисти и да она ради против њих она силази на земљиште провокације, и клевета, она пуда гура цивилне власти против социјалистичке партије, против људи, који нису у вољи због овога гледишта на свет и религију калуђерима и свештеницима.

На тај начин свештенство објављује рат, једном великом делу своје пастве; оно објављује војн једној партији место да према свима поступа подједнако бар како црква учи.

Свештеници чине изузетак према једном делу грађана дижу се против њих, раде против њих. На један провокаторски на један недостојан и недозвољен начин, на један шпијунски начин, они воде рачуна о кретању и мишљењу социјалиста. А зна се кад они то раде какве ће последице бити за те људе. Они ће бити у стању у мржњи према социјалистима и њиховој партији да спакују туђе и тма неистина, и оно што јесте и оно што није; како су социјалисте против државе, против краља, како су социјалисте бунтовници, издајници, отпадници од власти, а то ће једва дочекати сви они који су иначе хрђаво расположени према социјалистима и сиромашним људима. Тиме се ставља ван закона и у један изузетно тежак положај један велики број грађана наше земље.

Ми налазимо, да свештеници, калуђери, епископи и у опште службеници цркве онако апсолутно не смеју да раде и поред тога што је г. Министар навео да у оном случају, ако свештеници примете, да су неки чланови цркве уперили своју радњу против вере, да су онда свештеници дужни да то сузбију. Али ми не дамо ни ту концесију нити у опште какво право свештеницима да могу радити против политичког уверења ма које партије, не дамо им за то што то у опште свештеници не смеју радити и, што су они слуге народа јер их народ храни и издржава. Они добијају изворе свога издржавања из прихода народа пастве, па добијају и од оне пастве која има своје социјалистичко уверење и против којих свештеници раде.

Свештеници, калуђери и епископи не смеју онако да раде, прво због овога, што црква није никаква политичка организација; то је организација, која има нарочиту моралну тенденцију, нарочите моралне смерове, моралне циљеве и ништа више. Чим она пређе на овај терен, она разрешава и нас и све остале организације и све остале друге групе да такође будемо безобзирни према њој и да не бирамо средства о сузбијању једног и некултурног и недозвољеног рада.

Ако желите, и ако се жели од стране цркве и од стране њених службеника да црква врши политичке функције и да на политичком попришту и терену спроводи и широм своје догме и учење и да ту сузбија социјализам, онда огласите да је црква политичка, партијска организација, огласите да је то једна партија ставите је у ранг социјалистичке, радикалне, самосталске, либералне, напредњачке партије и онда ћемо знати са ким имамо посла, онда ћемо са црквом као са партијском организацијом разговарати онако, како сад разговарамо са владајућом радикалном партијом и са другим осталим буржоаским партијама. Али све дотле, докле она има обрађену област своје делатности, своје функције, све дотле докле год она има да ради на ширењу морала, на ширењу љубави како то бар црква проповеда, она апсолутно нема и не сме да се као једна институција државе и друштва диже противу целе једне политичке организације, противу читавог једног реда људи.

Други разлог, који код сваког човека и код сваког посланика мора да игра важну улогу па да се побуни и устане противу оваквог поступка свештенства, јесте материјалне природе.

Црква и свештеници и епископи се издржавају из јавне касе, из државне касе из буџета а у тај буџет уносе паре и они, које црква проклиње, противу којих диже вајну. И они, социјалисте уносе своје паре за издржавање свештеника. Свештеници се издржавају из државне касе, свештеници примају бир, који се по пореским књижицама наплаћује и од социјалиста.

И све дотле, докле се свештеници издржавају из јавних средстава, из јавних каса из буџета, докле примају новац и материјална средства за своју егзистенцију од свих грађана, па ма коме политичком правцу они припадали, и ма какво њихово гледиште на свет било, они не смеју да се забораве и да свој глас дижу противу оних који их издржавају, јер онога момента кад они забораве своју праву улогу и своје материјалне односе према држави и пастви они су такође разрешили сваког обзира и нас и ми нећемо седети скрштених руку а да не реванширамо, да не реагирамо на једну такву појаву, ми ћемо је сузбијати и борити се против ње.

Нека црква постане приватна ствар, нека се издржава из приватних средстава, као што тога сада има у Француској, Америци и другим земљама са републиканским уређењем па ако ти људи који издржавају свештенике дозволе тим својим свештеницима, тим својим слугама да могу да се хватају у коштац и са социјалистима, радикалима, напредњацима и либералима онда нека тако и буде, и против тога нико од нас нити ми, нити Народна Скупштина, нити влада, нити у опште и ко може што имати. Приватна установа може слободно да ради што хоће. Па и црква може то чинити само кад буде приватна ствар, кад црква и свештеници за своје издржање не примају новац из јавних каса него из приватне кесе.

Онога момента кад они заборављају на свој положај а кад ми издржавамо свештенике, кад се на пример од мене и мојих пријатеља и једномишљеника силом закона узима новац за свештенике а они раде против нас, клеветају нас, провоцирају, доводе нас у незгодан положај према државној власти, обележавају нас као издајнике и отпаднике, — тога момента они прелазе границе дозвољеног и ми морамо и против наше воље предузимати мере против њих, против таквог њиховог недозвољеног рада.

Па ви, господо, правите политичке законе да би омогућили правилно развијање политичке борбе и сузбијате с политичког попришта и терена грађане, чиновнике зависне и независне сузбијате и ограничавате политичка права и слободе судијама и другим чиновницима само због тога да не би могли како то ви кажете вршити злоупотребе од своје власти над бирачима, а овде видите једну појаву да једна институција и организација која није политичка организација која нема право да се меша као целина у политичку борбу, — хоће и ради против целе наше партије замислите овакву ситуацију.

Ако би се то дозволило и толерирало ово што ради владика Сергије, који је устао против социјалиста и који ће се сигурно прославити ако га не етерате на време у манастир, ако би се дозволило да се свештеници, владике и калуђери удруже и дигну хајку на пример против радикала, и свештеници са амвона и предикаоница и свуда путем штампе и живом речи све своје силе управе против радикала, ја држим да би прота Ђурић, и ако натрен бранитељ матере цркве, први дигао свој радикални мач против таквог свештенства које је устало против њих. И ви би били у праву да се будите јер црква и свештеници не смеју тако што радити.

Ја ћу на крају своје речи да скренем пажњу Народној Скупштини откуда овакво држање цркве и свештеника према нама социјалистима. Ту постоје у главном два разлога. Они нас социјалисте мрзе због нашег гледишта на свет и због нашег гледишта на религију, због наше филозофске концепције о свету и појавама у свету, и уображавају, да данас у 20 веку што опада углед цркве и свештенства, што цркве све више зарђе празне и што је свет почео да неверује више у разне молитве, да су за то у првом реду криве социјалисте. Само то још може да вали код необавештеног света, јер свештеницима и није стало баш толико много да се развије самокритицизам и трезвено мишљење и размишљање људи о појавама у друштву и природи, они хоће више да им се верује на голу реч, да се верује у догме како је то од некога прописано, — да и данас тако свет верује и да више остане у незнању и мраку.

И зато што данас још има света необавештеног њима је потребно, да са једне стране оно нагризање цркве које врши прогрес и наука, а са друге стране оно нагризање које сами свештеници и калуђери својим рђавим и срамним делима врше према цркви и поткопавају јој углед некако на други начин загладе, и згодно им тада долазе социјалисте на нишан и кажу, како су социјалисти најезда једна која хоће да уништи мајку цркву, да остави народ без вере и религије. Црква је у почетку имала један револуционаран карактер, наука Исуса Христа поникла је у време једног трулог режима и трулог друштвеног уређења римске империје. Црква са Христовим учењем била је заштитник слабих, потиштених, потчињених и гажених. Али оног момента кад је црква постала званична и владајућа, она наједаред мења своју функцији, улогу, држање према народу, и ставља се на страну оних против којих је дотле војевала и радила, ставља се на страну тирана, на страну самовласника и оних који су почели са крстом у руци клати и убијати и потчињавати људе и народе.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Г. Кацлеровићу, молим вас, да о Цркви тако не говорите. Никад није Црква стала на страну оних, који су клали, убијали и пљачкали.

Триша Кацлеровић (наставља). И са развијањем друштва и државе, видимо ту појаву, да се цркве и да се њихови службеници свештеници, калуђери и владике стављају на страну оних који данас владају. Ми знамо, господо, а то што нам сва-

кодневни живот и историја показују да није било ни једног насиља, а да га црква није благосиљала, и имамо права да кажемо, да је црква један од стубова данашњег неправедног друштвеног поретка. Заснованог на тираниј, експлоатацији и упрошћивању људи. Црква учи свет и учи људе, како је Богом дано, да један огроман део људи, а то су милиони, трпи, страда, а један мали део да буде повлашћен и благује. Црква каже: трпи, мучи се, злопати се на овоме свету, носи јарам свој, а твоје је царство небесно и божанско блаженство на небу.

На оном свету. Црква не роће против ове велике и тешке неправде у којој је огрезло друштво, црква се не буни против убијања и утамањивања људи.

А ми социјалисте опет друкчије учимо: Бори се противу сваког насиља, не трпи насиље, бори се до последњег дана да би могао на овом земаљском свету уживати сва блаженства и задовољства, а како ће ти бити тамо на небу после смрти остави светим оцима да они о томе мисле и да се они наслађују после смрти у царству небеском. Ми хоћемо да свет овде на земљи проживи срећно и задовољно, и то сви, а не само један мали број власника.

Ето такво је наше гледиште на свет. А свештеници, епископи и калуђери због тога нас мрзе. Међутим, господо, све ово још не значи оно што је један посланик добацио и што се чешће чује против нас како ми нарочито радимо на све стране и сваког часа противу цркве. Шта ће нам то, господо. Ми немамо никакве организоване пропаганде, ми не вршимо никакву агитацију противу цркве, попова, калуђера и епископа. Покажите ви један случај на пример на најважнијој, буџетској дискусији, да смо ми баш нарочито хтели да сручимо сву нашу критику против цркве.

Покажите да ми водимо какву нарочиту агитацију путем штампе или да смо држали зборове у народу у циљу омаловажења цркве, свештеника и њиховог учења. Не, нигде ви то не видите, из простог разлога, што нам то није потребно. По нашем програму и учењу, вера треба да буде приватна ствар, вера треба да буде ствар савести, као што и Устав о томе каже. Нека верује у шта ко хоће, у Исуса Христа, Мухамеда, Мојсија, у какног азијског Бога са дванаест рогова на глави, то је његова ствар, ствар његове савести, његових душевних особина и душевног развитка и његовог умног развитка. И кад ми тако кажемо, онда како је то неозбиљно од стране јавних радника и политичара кад кажу како ми вичемо и радимо противу цркве. Не. Противу цркве, противу једне застареле, једне реакционарне установе раде за наш рачун два фактора. Ради с једне стране прогрес, ради наука, која руши окове цркве, која руши мрак и уноси светлост и знање у народ. С друге стране противу верских догми и заблуда раде сами свештеници.

Сами они раде својим скандалозним и неморалним делима. Ви ми добацујете да нису сви такви, и ја не кажем сви, али један велики део такав је. (*Милоје Јовановић*: Тридесет пас је година овде пречешљавао један поп који је био недерест). Наша интерпелација се не односи на све свештенике. Има ту добрих и увиђавних људи, који би можда сада скинули мантију и борили се заједно са нама заједно, али има и толико ружних неморалних појава у редовима свештенства и калуђерства каквих ни један други ред ни из далека не даје, као сами свештеници, а нарочито калуђери и епископи. И онда шта имате ви нама да пребацујете како ми рушимо углед цркви, како смо ми против цркве, кад га сама црква и сами свештеници, калуђери и владике руше. Ми имамо далеко пречих и важнијих послова, да учимо свет да је њему важније да једе него да се Богу моли, као што је рекао Светозар Марковић још пре толико година. Учимо га да се бори и брине за своје материјално благостање, да има више свести и знања, да више развије свој дух, да ради његов ум, да његов мозак не седи беспослен а тада ће само по себи доћи, да се свет ослобађа свих заблуда глупости и веровања у којекакве догме и врачарије.

И ко, господо, води борбу против социјалиста? Ко нас клевета? Ко нам подмеће најгоре ствари? — Извесан број калуђера и извесан број епископа, који живе једним рђавим и покваренним животом и све више и више стварају трулеж у својој средини — у самој цркви и у целоме друштву.

Ви се сећате да смо имали једну доста живу дискусију поводом моје интерпелације о памфлету владике Сергија, који је и сада сам инспиратор и покретач овога циркулара и борбе против нас — хоћу да верујем г. Министру да ово није дело архијерејског сабора — који је опакав памфлет штампао против нас и сручио на нас један поток рђавштина и сплачина. У дискусији поводом те интерпелације један владин човек, дојучерањи министар рекао је ово (чита):

„Има нечег трулог што се наше православне цркве у Србији тиче.... што се тиче калуђерства ту смо у недоумици шта ћемо с тим редом да радимо.... Наше калуђерство је једна рана у животу наше цркве. То могу слободно да кажем без икаква претеривања. Наша је дужност да тим скандалозним појавама које се у животу нашег калуђерства одигравају станемо на пут.... Ви сви видите да је оно што раде поједини наши свештеници и калуђери одметање од државне власти.“

Г. Љуба Јовановић, који је онда био народни посланик а сада је Министар Просвете и Црквених Послова — ја држим да се он тога свога мишљења неће ни данас одрећи (*Министар Просвете Љуба Јовановић*: Нећу! нећу!) — казао је том приликом ово (чита):

„....Наша хијерархија не само није на висини свога високога позива, него није ни на висини осталог нашег друштва. Свештеници кад пишу о социјалистима пишу стилом и тоном који мало доликује и приличи образованим људима“.

И затим је казао како наши свештеници нити разумеју шта је социјализам и многе и многе друге појаве у нашем друштву, нити се труде да на те појаве гледају озбиљно и хладно.

Ето, господо, има и код нас увиђавних људи који доста правилно гледају на рад и улогу свештеника и о њима немају добро мишљење.

Свештеници, калуђери и епископи оваквим својим поступцима и својим наопаким схватањима онемогућавају рад и опстанак сиромашних људи, нарочито они на селу који су социјалисти; а од како смо почели да радимо на селу, почео се још јаче развијати тај рад свештенства противу нас. На тај начин тим грађанима социјалистима је онемогућено да могу слободно исказивати своја политичка убеђења, да могу слободно да се крећу и да се боре.

Противу тога се ми бунимо и најенергичније протестујемо. Ми тражимо од Владе и Народне Скупштине, да једним оваквим појавама стане на пут; да по праву које им закон даје онемогући овакву агитацију свештеника противу нас, кад им ми својим поступцима и радом апсолутно никаква повода зато не дајемо. Нека и један калуђер из манастира где се врше оргије и врше срамна и саблажњива дела на срамоту и свештенства и целе околине, покаже ма и један наш поступак, који би им давао повода за такав рад против нас. Нека и један епископ покаже и један наш акт предузет у циљу прозелитизма. Не може га показати, јер би то било за нашу партију мањење правне сламе јер би ми изгледали неозбиљни. Ми имамо далеко важнијих циљева и послова. Тек онда кад би свештеници, епископи и калуђери могли да покажу како ми ширимо прозелитизам, а то је Уставом забрањено, имали би права и они и сви ви да нам кажу: ми стојимо на овој тачки гледишта да се овај друштвени поредак мора чувати. Црква је један од стубова и један инструмент за одржавање овог данашњег друштвеног уређења, и ко се усуди да се бори противу тога, ми ћемо томе завртити шију. Тада и ми не би били у праву да се бунимо. Али, господо, таквих поступака с наше стране нема.

Ви опет добацујете како ми кобајаги ничемо против цркве и „доле црква". Па могуће је и то, али то ничу господо, ничу прости људи необавештени, то није дело и тактика наше партије. (Министар Просвете *Љ. Јовановић*: Зар сте и ви прост човек?! — *Драг. Лапчевић*: Па ничу и из наших редова!)

Па да видите, господо, како би и многи ваш радикалац данас завртио шију по неком попу, не због тога што је он постао безверник, него што су им скандалозни, саблажњиви поступци извесних свештеника до гуше дошли. Има доста и радикала и напредњака и либарала и људи из других партија који данас свештеника неће у кућу да пусте.

Црква није толерантна према гледишту људи, који се зову социјалисте, него хоће силом да натера свет, да мисли онако како хоће владика Сергије или ма који други свештеник из шабачке епархије. Тако не може да иде све док они буду тако радили противу нас, ни ми нећемо седети скрштених руку и одговараћемо равном мером.

У тој целокупној борби противу нас, у томе сукобу између нас и цркве и калуђера и свештеника ми немамо шта да изгубимо. Сва муниција, сва небања је на нашој страни. Ми можемо моментално да претрпимо непријатности од световних власти, али на крају крајева црква и свештеници неће се из целокупне ове борбе ништа увајдити. Али не бисмо ми узалуд борбу водили, ми смо зато и поднели ову интерпелацију и тражили од Министра Просвете, а он то може, он може једним енергичним покретом да стави до знања и архијерејском сабору и Митрополиту и Епископима и свима службеницима црквеним да воде рачуна о својим поступцима и да више своју агитацију не развијају против социјалиста.

Не учини ли се то, онда не треба ништа да нас чуди, кад се на силу одговори силом, кад се на насиље насиљем одговори и кад ми нећемо да скрстимо руке као какви назарени, да поспемо главу пепелом и да служимо како нас с једне стране зврца један бесрамни калуђер а с друге стране један епископ, који би у интересу морала требао одавно да је рашчињен. Не, господо, ми морамо да бранимо наша уставна права, ми морамо да бранимо егзистенцију наше партије ми нећемо дозволити да нам се бар са стране свештенства стварају сметње у нашем раду.

У неколико можемо да будемо задовољни одговором г. Министра пошто и он налази да свештеници не смеју радити ни против једне политичке партије. Само, чини ми се, г. Министар не рече, да ли је њему познат овај циркулар, и да ли се потрудио да добије један оригиналан примерак тога циркулара.

И ја бих га молио, ако то до сада није учинио, да се потруди да то учини, а ми му можемо дати и овај примерак, а можемо му дати и примерке, које будемо добили од других свештеника, те да се увери шта ради тај епископ у шабачкој епархији.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Министар Просвете.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуба Јовановић.** — Господо, ја мислим да овде није место да залазимо у историју хришћанске цркве, а кад би било ту места, слика би историје изашла прилично друкчија. Господин предговорник је бирао само она факта која су њему била потребна. Ја у то нећу да улазим, већ ћу да говорим о ономе што је пред нама. Што се тиче циркулара који ми суди интерпелант, мени он није потребан, и остаје ми само то да видим шта ћу даље радити, кад добијем друга обавештења. Али свакако не могу да се сложим са господом кад онако мисле и онако говоре о представницима наше садашње цркве. Не могу да се сложим из тога разлога што су и представници цркве, у ма каквом степену и чину били, у исто време и људи и они као људи могу грешити, и грешили су и грешиће, али ће они за то и одговарати и пред земаљским властима и пред онима, кога сматрају за свог највишег судију.

Али је несумњиво једно да та саблазан коју спомиње г. предговорник није последица организације и учења саме цркве, него се јавља, кад се јави по слабости људској, и према томе црква за појединачне слабости и грехове не може бити одговорна. (*Драгиша Лапчевић*: Ово је кнез црквени.). Па и „кнез" може погрешити као и шеф партије и представник и филозоф и буржоаски и и небуржоаски, који такође може погрешити. Ја сам говорио о њима као о људима, и црква их

тако исто сматра кад говори о њиховим приватним поступцима.

О томе се дакле може говорити као о посебним случајевима, који се имају посебним средствима и решити, али, господо, овде је у суштини питање о сукобу између учења коме је представник г. интерпелант и учења вере, чији су представници црквени људи.

Драгиша Лапчевић. — Није о томе питање него о томе има ли права црквена власт да гони једну партију.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуб. Јовановић.** — А оно друго што је ваш друг говорио сматрате као „гарнирунг" за повише! Врло лепо, онда о томе нећу говорити.

Што се тиче, дакле, питања има ли или нема права црква да гони једну партију, ја сам изрично рекао да црква нема права да гони никакву партију.

(Д. Лапчевић: И ми смо тиме задовољни).

А исто тако рекао сам да црква има права и дужност да брани себе као установу.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Прота Милан Ђурић.

Прота Милан Ђурић. — Господо, ја сам морао да устанем да кажем неколико речи на приговоре уваженога г. Трише Кацлеровића, који је поднео ову интерпелацију. Ви сте сви живи сведоци, да он ни најмање није водио рачуна о осећајима нашим хришћанским и о осећајима Српскога Народа. Он непрестано, свуда и на сваком месту, из свога штаба проповеда искључивост, а данас овде баца дрвље и камење противу представника српске цркве и противу саме цркве. Дозволите да вам кажем како ја гледам на ову ствар.

Црква православна је вековна установа. Невидљива глава њена то је и сам установитељ њен Господ Исус Христос. Црква има своју вековну организацију. Црква, особито православна, никада насиљем није служила. Она је свакад штитила слободу савести. Ја мислим да је нашим сугрђанима који припадају социјалистичкој партији довољно било и дубоко и широко што им је нашим замаљским Уставом загарантовано, да могу исповедати своја политичка убеђења, а на томе Уставу радило је и суделовало и само српско свештенство, а тиме хоћу да кажем да наше свештенство није назадњачко и да је оно и крв своју пролило за слободу и независност ове земље. Једно ми не могу господа порећи.

Нека се сете господа социјалисте, када поведу своје другове првога маја најглавнијим улицама, почевши од Калимегдана, где су српски свештеници на колу умирали за народ и слободу ове земље, да кад викну: доле црква — доле Краљ — и заузму целу улицу, нека се сете да за ту слободу своју имају у првоме реду да благодаре српским свештеницима, који су се борили и издејствовали за свакога слободу исповедања, те за то и нема никога код нас да ни каже, кад они заузму целу улицу: узмите половину, а другу половину оставите слободну и другим људима. Господо, вас је Српски Народ изабрао. Па ко данас чува нашу народност под туђим господарством Чувају је споменици из Немањиног доба, чува је српско свештенство, које са народом дели добро и зло и хоћемо ли ми дозволити да такву једну животворну моћ, да такву једну снагу два три човека униште и ослабе српску државу, српску идеју?

(Гласови: Нећемо).

Ја мислим да ми то нећемо допустити као Срби.

Ја имам, господо, да вам кажем ово, да се српска црква држи строго јеванђелске науке, проповеда мир и љубав, никад се насиљем није служила, а ви то за себе не можете рећи; јер ја сам наилазио на малу децу, коју сте ви напојили вашом науком, како иду улицом и вичу: доле војска — доле црква!

Ја сам му казао: „Мали, ти си српско дете шта то радиш?"

Ви, господо социјалисте, никад не излазите пред народом са правим вашим програмом. Зашто ви пред народ не изађете са својим програмом, зашто му га не прикажете онако какав он у истини и јесте. Ви, господо, српске калуђере, српске свештенике и српске владике непрестано излажете мрзости и омрази пред народом. Па зар би ви, кад би они у истини били таки какви их ви представљате, зар би тада народни посланици, трпели да такви отпадници долазе у нашу кућу, у ваш дом и да вам ту у име Божије доносе благослов и прше друге свештене радње. Ако, господо, међу њима има људи, који нису на свом месту, њих нико неће бранити. Најмање би, пак, за њих дизао овде свој глас прота Ђурић.

И за њих има суда у овој земљи, па звали се они калуђери, свештеници или епископи или ма којим другим именом. Али, господо, немојте нападајући такве кривце, да, са општим фразама нападате и омаловажавате цео свештенички ред. Ја, господо, стављам пред вас једно велико питање, један проблем. Ви знате да је у свима временима нашег народног и државног живота српска црква имала на наш народни и државни живот великог и корисног утицаја и да се никад није удаљивала од народа. Било је понеких и који су грешили, али кад све њихове заслуге и њихове погрешке ставите на кантар ви ћете видети, колико је заслуге за наш народ и Србију стекло наше свештенство. Ја вам, господо, спомињем само примера ради Св. Саву, човека, чије су вам заслуге за српску просвету и за српску државу, врло добро познате и њихових осталих слебденика.

Ја, господо, не браним поједине личности које су се огрешиле о законе и о своју дужност, — нека им се суди, то је право; али видим да ваша партија не иде само против појединих личности које су криве, него и противу целог свештеничког реда.

Ја сам се десио једном приликом са једним нећенним социјалистом, са којим сам био добар познаник и онда му је пришао један социјалиста и упитао: шта да ради, кад му полиција смета да добије већи број социјалиста. Он је рекао: употреби силу. Ја то нисам могао да отрпим и онда сам казао: Зар тако ви хоћете да прибављате себи присталице? Зар тако хоћете да уносите свађу и иржњу у народ?

Ја, господо, поштујем ваше уверење, али се не могу слежити с вама, кад ви нећете да поштујете

убеђења ваших политичких противника, који су Срби и ваша браћа.

Кад нешто са разлогом износите противу кога, ми ћемо вам и сами помоћи да кривац не остане некажњен; али не дирајте у наше светиње, не дирајте у нашу цркву и у нашу веру; не идите по улицама са малом децом која нису још ни свесна шта говоре, да вичу: доле црква, доле свештенство, доле калуђери! Јер, господо, ја вас питам да ми искрено одговорите: да ли би било данас и једне и друге слободне српске државе, да није било српске цркве и да није било српских свештеника, који су искрено служили своме народу и с њиме делили добро и зло. *(Одобравање)*.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић: Господо, и сувишна жучност и с једне и с друге стране. Разлози, које је изнео г. прота нису безпредлозни и неосновани. Један добар део замерака који је г. прота учинио социјалистима које овде представљају два посланика, они треба да приме без роптања, јер је он казао истину. Али, господо, у колико имамо више слугу божијег олтара, у толико се више код нас у нашој цркви јавља свештеника који хоће да уче сведоке да лажно сведоче, у толико се више од сиромашнога, оболелога узима по 40, 50 и 100 динара за венчавања. Од цигана који се селе из једнога краја у други, од просјака да му венчају непуволетног сина; од људи који имају деце на удадбу и женидбу онемогућавајући им да ступе у брак тобож због неких сметњи у сродству, па кад они плате, онда тих сметњи нестане.

Докле се год налази службеника — ја их не знам али сам имао прилике да чујем — којима није место ни у друштву а најмање у цркви; докле год има таквих људи какве сам мало час имао прилике да чујем из говора г. интерпеланта, нека је част честитим свештеницима данашњим који стоје на висини свога позива и њиховим славним предходницима, али докле се год ово дешава, господо, немојте да се чудите и љутите откуда овакве замерке са ове стране. Ја нећу да кажем да је наш народ толико пао у погледу вере, а код нас је вера и национализам скоро синоним једно исто; нећу, дакле, то да кажем, али могу да кажем ово да код оваквог стања, сачувај Боже да се код нас појаве свештеници каквих других религија, ја верујем да би ми имали прилично, како ви свештеници кажете јеретика и одпадника. Прво ви станите на своје место и онда нећете имати прилике да чујете овакве замерке ни са социјалистичких демонстрација увик: „Доле црква“.

Ја што сам имао да кажем казао сам.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Има реч г. Трифа Кацлеровић.

Трифа Кацлеровић. — Ја имам поводом говора г. проте Ђурића да кажем још неколико речи. Ово је већ 4. или 5. пут како се увек поводом какве интерпелације диже нарочито да говори г. прота Ђурић с једином тенденцијом забашуривања главне ствари. Г. прота нека ми не замери, он је старији човек, покушао је да енергичнијим и јачим речима покрије оне ружне појаве које се појављују у свештенству и цркви. Овде је у питању један конкретан случај, а господин прота ни у прошлим интерпелацијама ни сада не говори о тим конкретним случајевима о ономе што интерпелација тражи него само општим речима износи како смо ми против цркве, како радимо то и то, како су свештеници давали главе за народ, како су набијани на коље и т. д. и т. д.

Све је то тачно да су они некада заиста имали своју улогу у нашем ослобођењу, гинули и показивали ретке примере родољубља и пожртвовања. Али је, господо, исто тако тачно и то да данас има далеко већи број ружних примера из живота свештеника, калуђера и епископа супрот тим светлим примерима од пре толико година. И кад се износи један конкретан случај, онда о таквом једном поступку кнеза цркве Сергија ми народни посланици морамо озбиљно рачуна да поведемо. Г. прота каже да се неће трпити они свештеници који се огреше о закон о каноне и о морал.

Па трпите их! Ви данас имате на 100 свештеника и калуђера преко 50 неисправних, и недераста и људи који живе саблазно и вазда других најружних ствари врше. Па баш за овога Сергија ја сам пре две године изнео 12 разних дела против њега и тај човек нити је тужио нас нити је архијерејски сабор што год противу њега предузимао. Треба, господо, да гледате ствари у очи а не лепим и патетичким речима да ствар забашурујете и само да кажете како смо ми одпадници, како радимо противу цркве и т. д. и т. д. Али ми вам опет кажемо: била би, господо, једна дангуба, једно млаћење празне сламе да ми развијамо нарочиту агитацију и рад против цркве. Шта ће нам то.

Ми имамо друга преча посла, далеко кориснијег за народ.

И још две ствари: у нашем програму јасно стоји — а вама је наш програм познат, ми га врло често тумачимо и износимо свуда и онде у Нар. Скупштини — стоји да ми тражимо да религија буде приватна ствар, ствар савести. То што тражимо у штампаном програму то и овде јавно бранимо и у штампи и у народној маси кад се покаже потреба. Ми смо и ових избора јасно казали народу: наш је програм о цркви, о вери, такав и такав. И могу вам рећи да то наше гледиште није наишло ни на какво негодовање код света; и ако ви кажете да ми хоћемо да очупамо живац, корен, у народу и да ће од тога кад нема религије народ да изгуби националну самосталност свет све више разуме да то није истина и да је то само ваша маска иза које крије вашу рђаву владавину.

Ако хоћете да водите озбиљну дискусију овако треба да гледате на ствар а не да забашурујете.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Има реч г. Прота Милан Ђурић.

Прота, **Милан Ђурић**. — Неистина је то, што каже г. предговорник да ја само устанем и лепим речима хоћу да одведем дебату на другу страну. Али стоји у истини да кад год имате конкретан случај ви нећете да га изнесете, него износите читаве црквене историје. Том приликом износите све оно што је кроз векове неко од свештенства

урадно ружно а никад не казасте ниједну добру и светлу ствар о свештенству. И с тога је јасно као што је двапута два четири, да ви то с намером радите. То моје око добро види. И зато ја устајем као представник цркве а устајем и као Србин. То стоји и ви не можете никако да сакријете а опет обилазите кад нећете да говорите о ономе, кад маса викне доле црква, доле свештенство. Кад би били малоумни а срећом су Срби паметни, они треба да нас покољу као Свети Илија Жреце идола Вана. Како би било кад би ја казао надничарима видите како сте ви боси и гладни а ваше вође једу бифтеке нпр. г. Лапчевић и г. Кацлеровић, погледајте какав им је врат, па какве су им руке глатке, зар не видите да вас обмањују и варају. Шта би онда ви радили. (*Добацивање социјалиста*: а што сте ви вашег сина тако васпитали?)

Ја сам гледао да мога сина васпитам као човек да буде школован и образован, и ја сам му казао, да се определи како хоће, јер ја као представник цркве, нећу никога силом да преобраћам из његовог веровања.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Министар Просвете и Црквених Послова.

Министар Просвете и Црквених Послова, **Љуб. Јовановић.** — Ја морам, господо, само да одбијем од свештенства тврдњу, да је њих 50% недостојно свога положаја. У осталом разговор о томе апсолутно нема никакве везе са интерпелацијом. Ако то није „забашуривање“ и преношење дискусије, онда ја не знам шта је.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Драгиша Лапчевић.

Драгиша Лапчевић. — Ја се дижем само да одбијем две до три тврдње а у саму ствар нећу се упуштати због тога што је мој друг Кацлеровић довољно објаснио и изнео оно што се односи на саму ову ствар. Прво: апсолутно није истина да ми у нашим поворкама вичемо: доле Краљ!

Не зато што не би и тај узвик пустили, већ по једном простом основу: јер би онда по кривичном закону били одговорни; а ми, и ако смо републиканци, избегавамо *излишне* процесе. Прота Ђурић није то чуо од нас, већ је он то примио од Милутина Драговића и Карића и поверовао је да они истину говоре. Сад се сам прота може да увери да ти људи неистину говоре. Није истина тако исто да вичемо „доле Црква“, не због тога што многи између нас нисмо атеисте, јер има атеиста и у буржоаским редовима и међу поповима и епископима. То није никаква чудновата ствар. Ја мислим да је $^1/_3$ народних посланика то исто. Ми то не вичемо због тога што црква бар данас није предмет наше партиске борбе. Ми смо једна друштвено-политичка партија, имамо свој друштвено политички програм за који се боримо. Што се тиче религије као философског схватања, било би лудо од једне партије, као што би било лудо и од једнога човека да захтева: да сваки човек има философско схватање онако како се неконе прохте.

И међу онима који верују нема двојице који имају једнак појам о Богу. То је философско схватање и сваки од оних који верују — има појам о Богу на различите начине. Према томе глупо је кад се нама подмеће од оваких, као што су Давид Карић и Милутин Драговић, кад се подмеће да се ми као партија *одречемо* осталих својих послова, па се *само* боримо против религије, јер би то била донкихотерија, а ми стојимо на гледишту материјалистичком.

Господин прота Ђурић је казао: како ми увек у Народној Скупштини, кад год се поведе реч о овим стварима, бирамо из историје најружније примере против цркве. Међутим колико се ја сећам, ни друг Кацлеровић ни ја никад нисмо бирали те примере, јер, на што би нам ти примери! Што да ми из историје бирамо ружне примере, кад имамо Сергија, Лукијана, Мирона, читав један списак, који би могли да испунимо три календара нечастивих. Међутим, господин прота поступа тако како нама пребацује. Он никад не говори о конкретном примеру, он неће да говори о Сергију, Лукијану и Мирону, него о Хаџи Ђеру и Хаџи Рувиму. Част и поштовање оним *револуционарима* под капилавком и мантијом, али нека је срамота ових безумника који овако раде. Дужност је сваког народног посланика да се бори против невољаства оних који хоће да изигравају велике улоге а пљави су и невољали. Најзад, господо, да ми не водимо овако борбу како неколицина мисли, најбољи је доказ: што у многим патријама социјалистичким има попова који су чланови партије и партијски посланици у Скупштинама.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. прота Милан Ђурић ради личног обавештења.

Прота Милан Ђурић. Поштовани предговорник, кога уважавам, каже: Прота се кити делима великих људи као што су Хаџи Ђера и Хаџи Рувим. Ја нисам поменуо ни Хаџи Ђеру ни Хаџи Рувима. Цела је Скупштина чула и публика је могла да чује то, да ја не браним ни преосвећеног Сергија (*Драг. Лапчевић*: зар он преосвећени!?) Ја браним да се не клеветају читави редови и омрази не излажу. Ви наведите дела њихова и тужите их суду и Министрова је дужност да их да судовима. Никога ја не браним али пре судске пресуде не можемо ми никоме нарицати пресуду, али се борим против тога, да се читав један ред излаже омаловажавању, омрази и да се дражи проста необавештена маса противу рода свештеничког, који је потребан друштву и кога штити земаљски Устав као и све друге грађане. Нек се нико не вара нек сваки зна, да српска црква и њено свештенство имају улогу у будућности да просвећују народ и да помогну да се створи велика и слободна Србија.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Тодор Станковић.

Тодор Станковић. — Господо посланици, треба поштовати свачије политичко убеђење, али ја као Србин јако жалим да од неколико година, код нас наша браћа такође Срби, социјалистичка партија у истини јако напада на цркву и на веру. (*Драг. Лапчевић*: То апсолутно није истина). Нападати цркву; светињу српскога народа из које је поникао и наш друг Лапчевић и друг Кацлеровић грех је велики баш у интересу човечанства. Човечан-

ство захтева да ослободимо своју браћу јер ту браћу у старим границама Србије још одржава вера још одржава нада на Бога на православну веру. Нападати као што рекох веру чине грех и тај грех данас много штети и Српству и човечанству. Ја сам неколико година имао срећу да будем конзул у Ст. Србији, и ја сам са болом у души од многих тамошњих Срба који су били у Србији слушао:

„Све је добро у Србији, слобода је велика али има нешто што не ваља и ми се од вас не надамо много а то је, што се код вас не поштује вера, што се не поштује Бог, што има код вас људи, који вичу и против вере и против Бога. Није згодно било мени као човеку који је ишао тамо као хришћанин и Србин да опоме свету помогне да то слушам и ја сам се морао на некакав начин трудити да Србију и у томе погледу уздигнем, да се и у њој вера, Бог и православље, поштује као и код њих.

И ја сам, господо, за то да се може оптужити како један окр. начелник тако и један епископ, да се може оптужити један прота да се та неисправност може казнити и уклонити и заиста код мене они не би имали милости па били они црквени или грађански службеници. Нарочито за свештено лице не треба имати милости. Али нападати цркву, религију то се не може дозволити.

Ја бих молио социјалисте нека се претрпе да престану са нападима на веру, да ујединимо Српство, да створимо Велику Србију, па онда нека развијају социјализам у великим границама Србије, а у малим границама Србије, ви ћете г. Лапчевићу и г. Кацлеровићу само шкодити општој идеји, великој идеји Српства. Ја вас уверавам са чистим убеђењем а не да говорим са партијске стране. Поштујем вас а нарочито вас г. Кацлеровићу, ви сте частан човек, ја вас познајем за она два месеца, али у овоме морате као Срби да водите рачуна и ја вас молим да предстанете с тим и да својим пријатељима саветујете да с тим престану, иначе, господо, скидајмо заставу ослобођења, (Одзив: тако је!) (*Драг. Лапчевић*: укините ви либералну партију!) А он каже ако захтева напредак даћемо живот, главу и све за земљу. Ви сте казали да укинемо либералну партију. Укинули би своју главу и сваки националац и сваки брат Србин за ослобођење Српства и пристаје на сваку жртву јер ми смо сви Срби како радикали тако и самосталци, напредњаци, националци и социјалисте. Држимо се начела: Сви за једног један за све. Ја вас двојицу социјалисте молим, да се сви не одвајате од нас иначе грешите.

Сви ми знамо добро да после пропасти нашег царства на Косову, није било вере у Народу Српском да није било манастира, да није било светих отаца, ваљаних и честитих верујте, ми се данас не би звали Срби. (*Чује се*: Тако је). Ми би били или Мухамеданци или Немци а Срби не би били.

И данас, господо, наша црква није изгубила важност, и данас још код нашега народа крст на барјаку има великог значаја, наш народ води рачуна о томе и у томе правцу деламо.

Ја овде имам само да поменем да наше другове г. Кацлеровића и г. Лапчевића још један пут замолим да не нападају више веру и цркву и да престану с тим. Исповедајте, господо социјалисти, политичка начела као што друге партије исповедају, износите програм какав хоћете, износите нека нема порезе, износите нека нема војске, али се за војску ја и сада ограђујем јер војска нам је потребна, исповедајте и све друго, али не дирајте у Бога, веру, цркву и војску.

Мени се чини да овде код нас нема више светиње. Напад на војску, напад на религију неће нас одвести правом истинском српском путу.

То је што сам имао да кажем. (Одобравање).

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић**. — Има реч г. Милутин Драговић.

Милутин П. Драговић. — Господо посланици, ја нисам узео реч да говорим поводом ове интерпелације, јер су народни посланици доста објаснили о вери, цркви и Српском Народу, само сам узео реч да г. Лапчевићу кажем неколико речи.

Он се позвао на то како ја познам, као што он зна, и да ја нисам начитан као што је он начитан. Ја и сам признајем да је он начитанији и паметнији може бити од мене, али ћу му рећи у сред Народне Скупштине да ја много више желим добра својој земљи и бирачима него он и социјалисте. Г. Лапчевић овде једно говори а друго мисли: пред својим бирачима социјалисте много друкчије и различније говоре него овде у Скупштини. То је, господо посланици, доказ да су социјалисти са својим програмом пропали свуда међу свесним народом у варошима пре шли су у непросвећену масу, не говорећи као што сада овде говоре против вере и цркве и свештеника, него обећавају златна брда и долине како ће да скину терет, како ће да умање порез итд. итд.

Г. Лапчевићу, као што сте пропали у варошима са вашим теоријама и идејама, тако ћете исто пропасти и у народу, ја вам дајем часну реч.

Српски је Народ увек имао љубави наспрам цркве и наспрам свештенства (*Т Кацлеровић*: и наспрам шума). И наспрам шума, јер му и то треба, само је штета што сте школован човек, па не умете да цените шта су шуме. Српски народ желео је увек добра свештенству и цркви, зато је најбољи доказ српска историја. Ви сви знате како су наши Срби гоњени, мучени и како се пате по Старој Србији, Аустрији и Босни и Херцеговини и своју веру неће променити, него и свој живот залаже само да своју веру очува на висини. То сам имао да кажем, а г. Лапчевић нека продужи овако и даље и ће са својим теоријама дочекати пропаст. Г. Лапчевић каже да није социјалистичка маса првог маја викала: доле с црквом, доле са свештеницима. Ја сам био пред „Хотел Лондоном", где је било неколико свештеника народних посланика и видели у пролазу кад су социјалисте једноме попу народном посланику из округа ваљевског викали: доле са црквом, доле са свештеницима!

Драг. Лапчевић. — То је апсолутна лаж, то може бити неки други узвик, али узвик доле црква, то није истина. То сте могли чути од једнога човека, а не од једне партије.

Давид Карић. — Господо, ја сам пажљиво саслушао говоре г. Кацлеровића и Лапчевића. Они су се често у своме говору очешавали мало о мене и моје име како сам ја у вери затуцан и како

немам ништа против свештеника, и заиста ја немам шта против исправних свештеника. Они се не ограничавају у својим говорима на владику Сергија, него у опште узимају цело свештенство најцрње, као да је то свештенство буди Бог с нама, како само њачка народ и како оно иде само на штету народа. Ја знам, господо, да је вера један обруч који један народ држи у једној целини; да није вере не би било целине, то ће и господа социјалисти признати.

Свака народност по нешто верује па и ми Срби верујемо у хришћанску веру. Господо, ја сам био у једној најпросвећенијој земљи, ја сам живео дуже у Лондону и видео сам како су Енглези верски људи. Недеља је за њих највећа светиња, свака је и крчма а и кафана тог дана затворена до 6 сати у вече, и четири пута држе службу недељом у 8 сати у јутру, у 11 сати пре подне, у 4 сата по подне и у 8 сати у вече, и свакада им црква пуна народа за време службе толико су то верски људи, толико су побожни људи. Кад сам био у гостима код лорда г. Носла Букстона, ту је једна енглескиња српска добротворка Мис Ирби која је 40 и више година подизала српске школе у Сарајеву, били код ње као гости, она је држала говор, на српском језику нашим србима о владању говорећи у престоници Велике Британије где станује преко 6,000,000 душа, где има доста и покварених душа. Ја вас молим да не пођете затим поквареним душама, него да се владате онако само како српском образу доликује, и најзад у своме говору истакла како треба да будемо и побожни, јер вели Британија је велика и сретна само за то, што се у велико чита библија, а то је што се много моле Богу. И после три дана она је свакоме Србину послала на поклон Св. Писмо.

Дакле, видите колико је она била — верска жена и колико обраћа пажње вери — умрла је прошле године, нека јој је слава. Ако би се нашло — свештеника који су неисправни за њих, господо, постоје закони; не можемо ми да примимо да све свештенство не паља као што не можемо да примимо и да сви социјалисти не ваљају. Има социјалиста који су прво Срби па после социјалисти. Таке социјалисте ја ценим и поштујем а оне који роћу противу цркве, противу државе ја их презирем. Напомењено је, да су свештеници слуге народне не, господо, они су слуге божијега олтара док су у цркви, а ван цркве уживају сва грађанскт права као и ми, и ја бих молио г. г. социјалисте да не ударају овако на наше свештенике, и то који су неисправни нека се изведу на суд, па нека им суд суди јер који народ нема вере он нема ни државе.

Толико сам имао да кажем, да ја полажем много на веру, и мени се чини да је вера један обруч који један народ држи у целини, а такође и нас Хришћане. Ми само са вером можемо постићи наш национални циљ, а без вере никако.

Подпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Господо, претрес је по овој интерпелацији свршен, и пошто немамо никакав предлог за закључење, прелазимо даље. На реду је одговор г. Министра Грађевина на интерпелацију А. Жујовића и Н. Протића о недовољно наплаћеној такси од предузимача за уговор о изради пута Београд—Обреновац преко „Дубоке" (в. сест. XXVIII).

Мичистар Грађевина, **Михаило В. Илић.** — Господа народни посланици Алекса Жујовић и Никола Протић упутили су ми овакву интерпелацију. Прочита интерпелацију. (Види састанак XXVI.).

На ову интерпелацију имам да одговорим ово:

Приликом наплате таксе од предузимача за израду једног дела државног пута Београд—Обреновац, преко места званo „Дубоко", доиста је наплаћена и на општим условима прилепљена такса у 18·70 дин., у место 187·30 дин. према суми од 187.299·73 дин. за коју је цену дат у израду овај пут.

Ова је грешка, по свему се види, случајно извршена од инжињера г. Аћимовића, јер чим је за ово сазнао он је наплатио од предузимача и ресто таксе у 168·60 дин., те тако никакве штете нема по државну касу.

Ову је грешку приметио г. П. Зебић, бивши окружни инжињер и о томе је ставио примедбу на основним актима, када су му дата у рад.

Некакав потказивач доставио је све ово г. Министру Финансија, код кога се предмет налази где је по захтеву послат од стране начелства и по коме има да се донесе одлука.

Потпредседник, **Јаков П. Чорбић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ја сам мислио да ће г. Министар одговарајући на интерпелацију изнети одмах који је био предузимач. Али после његовог изнесеног мишљења, да је ово случајна грешка у наплати таксе, ја видим да код г. Министра није на лакој нози окружни инжињер; изгледа да он стоји врло добро.

Могло би се много што шта и о самом путу говорити. Изгледа ми да Министру Грађевина нису познате и све оне друге радње овог окружног инжињера. Окружни инжињер г. Аћимовић је постао и шеф и све и сва (Министар Грађевина *М. Илић:* За то што је сам).

Ја незнам од куд г. Министар изводи овакав закључак а како је стекао уверење да је ово случајна грешка.

Ја незнам да ли он зна а ја незнам да случајно инжињер Аћимовић не стоји у каквим сродничким односима и са овим предузимачем пута преко Дубоке. (Министар Грађевина: *М. Илић:* Не стоји, не стоји) као што се то њему дешава.

Ја не мислим, ако баш и стоје у сродничким односима, да ће један човек толико да се сиути и заборави, да за тричавих 100 и неколико динара учини нешто, што би му се могло пребацити, али у оном његовом раду огледа се његова непажња. Он је био и сувише непажљив и ко јамчи да он неће и у свима другим сличним приликама исто тако бити „непажљив" и оштетити окружну касу. Она се неће оштетити онда, кад се буду одма приметиле те његове неправилности и од дотичног који је мање таксе положио, тражи наплате те таксе и да случајно окружни инжињер, Зебић није то приметио, тако би и прошло.

Ја ћу бити задовољан, а тако исто и моји другови, са одговором г. Министра Грађевина на ову интерпелацију, али с тим, да и он не уображава

да је извештај који су му поднели они, противу којих је ова интерпелација, јеванђеље. Нека он ради пажљиво у тим случајевима а има пута и начина да такве извештаје добро провери. Не треба да толико поклања своју веру и дословце прима све што му одговарају исте особе, исте лица, због којих је интерпелација и дошла овде у Скупштину.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Сад прелазимо на интерпелацију г. г. Алексе Жујовића и Николе Протића на Министра Грађевина о подизању моста на реци „Грочици" у срезу грочанском. (Види састанак XXVIII).

Има реч г. Министар Грађевина.

Министар Грађевина, **Михаило В. Илић.** — Господа посланици Алекса Жујовић и Никола Протић, упутили су на мене ову интерпелацију:

Прочита интерпелацију. (Види састанак XXVIII где је иста већ унесена).

На ову интерпелацију могу да одговорим ово. Шири одбор округа београдскога на седници својој од 25. априла ове године донео је одлуку, да се извести предузимач Павловић, да не гради мост на Грочици, пошто је исти сада на државном друму, и с тога округ није дужан да га прави.

Наредбом својом од 6. маја ове год. Бр. 3615 начелство је задржало од извршења ову одлуку одборску, пошто је, са разлога у наредби наведених нашло, да је округ дужан о овоме трошку подићи овај мост.

Ову наредбу начелства одобрио је и г. Министар Унутрашњих Дела, одлуком својом од 10. истог месеца П.Бр. 7869. Одмах после овога наређено је окружном инжињеру г. Аћимовићу да предузимача Павловића одмах уведе у рад.

Ово није могло одмах то да изврши зато што су се пре рушења старог моста морали подићи провизорни прелази. За њих је израђен и нарочити план и предрачун, који је одобрио и Министар Грађевина и затим је посао дат у израду истом предузимачу и посао је узет у рад.

Односно овога сродства између предузимача и надзорног инжињера имам да кажем то, да су они по женској линији у шестом степену сродства. Г. Аћимовић није одређен од стране начелства за надзорног инжињера. Шта више скренута му је пажња да он као шеф одељка одреди другог инжињера, пошто је начелство сазнало да је он у некаквом сродству са предузимачем. Али после кратког времена г. Аћимовић је остао једини инжињер у начелству и с тога је доцније морао и на том послу радити, јер није имао другог инжињера да одреди за тај посао.

Штете по округ није било — јер је уговор с предузимачем остао у снази.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Алекса Жујовић.

Алекса Жујовић. — Ма како било, тек на крају крајева излази, да до инжињера нема одговорности и да је он невин као јагње.

Господо, шта се све чини у одбору округа београдског прилично је позната ствар. Та су питања претресана у јавности а више пута и овде у Скупштини.

Тамо се покупио један број људи, који рукују окружном имовином онако, како им њихови лични интереси и рачуни налажу.

И из ове интерпелације и на овог признања г. Министра Грађевина види се, да је решено било да се направи мост на речици Грочици.

Држана је лицитација и изашла је на 23.800 и неколико динара. Није то била недеља дана, ни месец дана, већ је прошло читаво време од дана закључења уговора између округа и предузимача да се мост направи, а на томе послу ништа није рађено. Није рађено само за то, што је предузимач видео да се преварио, да је пристао да направи мост по сувише јефтину цену. Он је тражио пута и начина да дође какогод до раскинућа уговора с округом. Ако би он сам округу отказао, сав би трошак и накнаду штете он сносио. Он је то знао и онда је хтео да то изведе помоћу свога сродника, окружног инжињера.

Да ли они стоје у другом, шестом или осмом степену сродства, споредна је ствар; али је факт да су у сродничком односу: један према другоме стоје, зет и шурак. Шта је све ту рађено и како су ту радиле чак и телеграфске жице између начелства округа београдског и Гроцке да се нађе начина без штете по предузимача, да се поквари градња моста, — о томе нећу да говорим. Али предузимач Павловић је гледао да тај уговор раскине помоћу овог окружног инжињера, који би у исто време био и надзорни инжињер моста, који је предузимач Павловић, његов зет, имао градити.

Шта је све чињено у окружном одбору, јер пре кратког времена начелник округа београдског је открио ујачку окружног новца — имовине — и оптужио председника окружног одбора за то, како се управљало и руководило имовином народа округа београдског, као што рекох било је и у јавности речи о томе, али благодарећи неким закулисним радњама, односима партијским, пријатељским и сродничким, то је питање тренутно скинуто са дневнога реда и оптужени председник окружног одбора је оглашен као невин и ако је било придигнуто неколико хиљада динара имовине. Кад су се кривци видели као пацови у мишоловци, они су брзо попунили тај дефицит и тако су избегли кривицу али нису са свим могли избећи, јер ту остаје дело послуге новцем. Истодне власти прекинуле су истрагу, налазећи да кривице по оптуженога нема, и с тим се чинили се чекало док се суд није распустио — ја сам о томе имао већ прилике да говорим овде — и кад се суд распустио остао је у суду један дежурни судија, који је благословио такву радњу не знам кога кварта града Београда, чини ми се врачарског.

Тако исто и у овој прилици окружни је одбор на утицање окружног инжињера, донео одлуку, да се обустави подизање моста на реци Грочици. Кад је за то сазнао и био извештен преко окружног инжињера г. Аћимовића предузимач је брже боље узео девет рабацијских кола и довукао камен и ставио испред тога моста. Шта видите после тога? Наравно да ће ова ствар доћи и пред суд. Сад окружни одбор уговор раскида и отказује посао предузимачу и онда се у тој прилици израђа парница, која, ако не буде спречена од надлежних,

надворних власти, онда ће се изродити парница, која ће се свршити на штету округа, јер ће предузимач казати, да је провео извесно време на подизању тога места, да је вукао камен, а види се колико је камена довукао, што не вреди ни 80 динара, и сад округ београдски мора да сноси сав овај трошак.

Да је овај човек, окружни инжињер Аћимовић више водио рачуна не само о своме положају него и о дужности својој и био мало, да не кажем строже, ни исправнији, али свакако увиђавнији и да је мало заборавио на сродничке односе, окружни одбор не би ни могао ни смео ово да учини јер је мишљење окружног инжињера меродавно при разгледању уговора са предузимачем и окружни одбор не би ни дошао у положај да он отказује посао предузимачу, наводећи као разлог, како је тај пут прешао у државне руке. Овде се окружни инжињер Аћимовић не може извући од одговорности као и ове кривице, што је много мању таксу наплатио од предузимача пута преко Дубоке, а зашто је г. Аћимовић све и свја, и шеф, и један једини инжињер у округу? У окружној скупштини било је одлучено да буде три инжињера, сем овога господина још два; па се је после вештим помицањем и маневрисањем учинило то, да и ако је осам хиљада и неколико стотина било одређено на та два друга инжињера, остао је само он један једини као окружни инжињер, и онда разуме се, да је као шеф морао у исто време бити и надворни инжињер над радовима својих рођака.

Тај човек у канцеларији никако и није, апсолутно никако, нека се тражи извештај од начелника окружног па ћете се уверити, он ради приватне ствари.

(Мин. Грађевина: Не може да ради без мог одобрења).

О, колико велики број државних инжињера раде приватне ствари! Ја вам могу масу таквих примера навести. Он никако тамо у канцеларији није. Сад ако мисли г. Министар да се ангажује за овога човека и да га остави тако, да му опрости грешке прво на Дубокој; друго за ону таксу коју је од предузимача много мање наплатио него што то зак. о таксама предвиђа и сада за овај мост на реци Грочици — онда пардон, ако ужива толике симпатије г. Министра нека изађе г. Министар отворено и нека то призна или нека ништа не предузима према њему а ја ћу знати колико је сати, знаћу да он има некакво нарочито расположење према њему, а све на штету интереса народа окр. београдског.

Ако су толике симпатије г. Министра Грађевина према томе човеку нека га води, узме код себе у Министарство, и тамо се могу комотно његове симпатије у најширим димензијама развијати, ми из округа нећемо имати ништа против. Ја и не велим да ставим г. Министру толико на терет ово питање, али мислим да није право да овај народ, кад га Бог бије градом и ледом и оставља без хлеба, кад га пљачкају зеленашки заводи, није право да га још и држава преко својих органа као што је овај господин окружни инжињер, штети. Ја се надам да ће г. Министар Грађевина више поклонити пажње овој интерпелацији но што је то учинио и да ће применити према овоме човеку оно што је по закону дужан да учини, а на страну његове симпатије.

Неко помену Перу Јовановића. Ја писам ни једном речи поменуо поштованог господина Перу Јовановића. То је његова ствар хоће ли се он вратити у службу или неће, али ја писам видео да је Пера Јовановић као бивши окружни инжињер и са једним динаром оштетио округ београдски, а овај човек који је пријатељ господину који из клупе добацује, оштетио је округ и на Дубокој, ствара и овде на раскинућу уговора са предузимачем. Још има маса ствари његових. Ако се г. Министар оглуши о ову ствар ми ћемо најесен, ако Бог да здравља, другчије да се разговарамо; јер господо, не можете ви терати партизанство и самосталство као и уступке међусобне у округу Београдском на рачун кесе народа округа београдског.

Потпредседник, **Коста Стојановић**. — Прелазимо на интерпелацију г. Алексе Жујовића и г. Николе Протића на Министра Унутрашњих Дела о избору инжењера за округ београдски од стране окружне скупштине (В. састанак XXVIII). Има реч г. Министар Унутрашњих Дела.

Председник Министарског Савета, Министар Унутрашњих Дела, **Марко Н. Трифковић**. — Г. г. Алекса Жујовић и Никола Протић, народни посланици, упутили су ми интерпелацију, у којој претстављају, да скупштина округа београдског није узела за окружног инжињера ни једног од оних 8 кандидата, који су се јавили на конкурсу, већ да је изабрала деветог кандидата, рођеног зета Милана Аћимовића, окружног инжињера, и да му је одредила додатак од 2800—3800 дин., и ако такве позиције у буџету нема. Такву, веле они у интерпелацији, незакониту, одлуку власт надзорна није задржала од извршења, па они траже да се стане на пут овој незаконитости. Питају, могу ли у једном округу бити заједно самоуправни инжињери зет и шурак.

Кад сам примио ову интерпелацију, ја сам тражио да ме начелство извести: стоје ли ови наводи у интерпелацији, и ако стоје, у колико је рад Скупштине окр. Београдског сагласан са законом.

По тој ствари добио сам извештај да је донета на окружној скупштини округа београдског, сазваној у ванредан сазив 30. априла ове године, изабран за самоуправног инжињера г. Светозар Теодосијевић са годишњом платом од 4200 дин. и додатком од 3800 динара, дакле свега 8000 динара. Остали кандидати тражили су поред плате такође додатак, као што се то види из њихових молаба. Један је поднео молбу да пристаје на плату од 4200 динара (инжињер г. Петар Матијевић) али се није изјаснио тражи ли додатак. Молбе још четворице кандидата окружни одбор није ставио начелству на расположење, јер није могао да их нађе, те према томе начелство и незна какве су њихове понуде. Али према ономе, што је секретар окр. одбора саопштио начелству, начелство сазнаје, да су и они тражили додатак.

Месна контрола пристала је, да се изабраном инжињеру г. Теодосијевићу, издаје додатак из плате на другог самоуправног инжињера, који није

ни биран. Скупштинско је решење, да се додатак издаје из плате тог другог инжињера, који није ни биран. Та одлука окружне скупштине доиста је противна члану 138 закона о уређењу округа и срезова, који гласи: „Одобрени у буџету расходи могу се употребити само на оне потребе, па које су и одобрени. Не може бити преноса сума из једне буџетске позиције у другу."

Окружно начелство није задржало ову одлуку од извршења, а према овој одредби требало је то да учини. Међутим, и ако је нелгодно да зет и шурак могу бити самоуправни инжињери у истом округу, ипак не постоје *законске* сметње за то.

То је мој одговор на ову интерпелацију.

Потпредседник, **Коста Стојановић**. — Има реч г. А. Жујовић.

А. Жујовић. — Ко је год пажљиво саслушао г. Министра Грађевина и г. Министра Унутрашњих Дела поводом ове интерпелације, могао је доћи до закључка, да овде нису чиста посла ни у окружном одбору ни код инжињера Аћимовића. Колико овде нису чиста посла најбољи је доказ у томе, што су још пре неког времена избили у јавност гласови, да је округ оштећен од стране председника окружног одбора и бившег окружног инжињера. Ја о томе нећу да говорим, сматрајући да је он био жртва његове околине, и да је иследна власт повела истрагу против председника и неких чланова окр. одбора.

Чудновата је ствар, мало час сам у дискусији са г. Министром Грађевина рекао, да је иследна власт, чини ми се члан кварта врачарског, дошла у иследењу до уверења да нема никакве кривице за оптуженог, а још је чудноватија ствар да су та акта ишла као да су била натоварена на коњачи све до 15. овог месеца док није наступило ферије. Колико сам сазнао, не знам да ли је то истина, г. Министар ће рећи ако сматра за потребно, да је и дужурни судија одобрио прекинуће истраге.

Ово су све очигледна факта, господо, да се у окружном одбору не ради по закону и у интересу народа округа београдског. Ја ћу да будем слободан да упитам г. Министра полиције, а да ли је то решење о прекинућу над окривљеним које је дежурни судија варошког суда или суд одобрио, да ли је то решење достављено и жалиоцу, овде округу београдском, и шта је по томе даље рађено? Увек у таквим случајевима онај који подноси тужбу, он на крају процеса добије решење и ако није задовољан он изјављује жалбу против тог решења. Ја у колико сам сазнао то решење није саопштено тужиоцу да би могао учинити употребу од права које му закон даје.

Г. Министар је сам прочитао и ви сте чули, да је округ донео одлуку и вотирао неколико хиљада динара као додатак за другог окр. инжињера који би био као помоћник овоме инжињеру. Ви сте чули из извештаја, који је г. Министар прочитао, да је неколико инжињера конкурисало на положај другог окружног инжињера и да су сви одбијени сем једног за кога г. Министар рече да му закон према степену сродства не смета да може бити заједно са окр. инжињером Аћимовићем.

Бадава, господо, закон је јачи од свега и ми се њему морамо покоравати; али после овакног решења, после овакве одлуке окружне скупштине коју извршe председник окружног одбора и ужи одбор на штету округа, јер он нема довољно инжињера, као што смо мало час чули из уста г. Министра Грађевина, нема више него једног и то Аћимовића, тако да приликом оправке путева, мостова и т. д. нема кога другог да одреди за надзорног инжињера него мора у исто време да буде и сам себи надзорни инжињер.

Из извештаја који је г. Министар прочитао виделисте да надзорна власт није водила рачуна и пропустила је да задржи једно незаконито решење. Ја не знам у ком су степену сродства окр. инжињер Аћимовић и новоизабрани инжињер коме је на незаконит начин одређен додатак из друге позиције, али да су њихове радње у округу штетне о томе нема сумње.

Ја се надам да ће г. Министар стати на пут рђавом тумачењу законских одредаба у Окружној Самоуправи, чиме ће учинити то, да заштити интересе народа округа београдског, те да се извесне позиције буџетске одређене на једно, не дају на друго. Зашто? Ја и опет тврдим само зато: и ако су и у шестом степену сродства, ипак свака кука себи вуче. Сродство њихово нека иде ван канцеларија и интереса народа округа београдског; нека од њих двојице један одпадне. Досада је био инжињер Аћимовић, који је учинио неколико грешака у званичној дужности а оне могу бити хотимичне или нехотичне то је споредна ствар, али свакако на штету округа — нека се уклони он или његов зет па ма и био и у шестом степену сродства јер на делу и раду показали су се као штетни. Ја не могу да разумем — истина у окружном одбору округа београдског седе само старци, благодарећи фалсификату у срезу посавском и благодарећи односима између старих радикала и самосталаца, што су стари радикали толерирали самосталце, да се један акт, један фалсификат протеже годинама, да се не доноси судска одлука, те да доведе људе до уверења да нема правде и законске радње код суда и морали су према томе да ретерирају и кажу у последњем акту „па ми смо и одобрили да нас потпишу". Дакле, томе благодарећи у окружном одбору седе самосталци.

Ја разумем господо, кад се два конкурента пријаве за исти посао, и могу да разумем и одлуку од стране онога који је мероданан зато, да прими свога једноплеменика, пријатеља и т. д. ако су у равној мери конкуренти, по спреми и условима који се траже. Али оволике безочности од стране окружног одбора округа београдског које се испољавају на сваком кораку ја не могу да разумем. Г. Министар Грађевина није овде, мало час је отишао, а ред је био да чује, али ја ћу ипак да напоменем јер је у вези са овом интерпелацијом.

Није то један случај ни два ни десет, маса примера има да пропусте имање ћуприје итд., омање оправке мостова, путова, све што је испод 200 динара давао је окружни одбор и оправљао у режији из слободне руке. Јер то му не треба да даје јавним лицитацијама. Масу је таквих послова дала из режије, из слободне руке и ту толико има зло-

употреба и чуда да то човек не би веровао док не би заинтересован ушао у суштину самих тих послова да види. Има и оваквих случајева да су книге показиване на 190 и неколико динара само не преко двеста за оправку тога и тога пропуста, а нити има пропуста нити је било оправке јер ту и нема пропуста. Маса таквих случајева има.

Г. Министар Грађевина и г. Министар Унутрашњих Дела ако желе да уђу у суштину ове ствари и да се упознају са њом да виде да су интерпеланти тек нешто изнели о неправилном и неисправном раду окружног одбора, да су тек унеколико завесу повукли; ако желе дакле да дођу до истине, онда да образују комисију која ће открити и извидити те злоупотребе које су почињене за неколико година у окружном одбору окр. Београдскога.

Ми смо само у неколико, само ван партиски, али једна објективна комисија нашла би на место и право би стање нашла и изнела на јавност и видело би се онда колико огромне штете трпи београдски округ и од окружног одбора и од инжињера који је оптужен и чија ствар још није свршена, јер још тужиоцу није саопштена одлука на решење судско, да се може жалити против решења.

У интересу правилног тумачења закона о окрузима и срезовима, у интересу народа округа београдског, ја сам устао и казао сам шта сам имао. Ја се надам да ће господа интерпелисани Министри учинити са своје стране што треба, а то је образовати комисију, која ће да изиди да ли тамо има злоупотреба.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Светозар Ђорђевић.

Светозар Ђорђевић. — Ја не би говорио о овом питању да је г. Жујовић био објективан у оној мери у колико је као нар. посланик био дужан да буде објективан. Господин Жујовић представља ствари тако, као да тамо у ужем одбору не седи један од његових најбољих пријатеља, Г. Младен Мајсторовић, и у ширем одбору његови пријатељи г. г. Павле Влајић и Ђура Савковић. Чим се они слажу значи да је рађено правилно. Тако исто г. Жујовић је учинио и другу погрешку. Он каже да је оптужен цео окружни одбор, а то не стоји. Постоји у истини да је оптужен председник окружног одмора а не цео одбор. Даље, г. Жујовић је окружни посланик и кад се бирао инжињер, имао је права да суделује на седницама и изнесе разлоге и на тај начин ако би хтео што год да протури, да скрене пажњу да се тако не уради. Кад тако није урадио, значи да је пропустио да се користи својим правом којим је требао да се користи.

Даље, г. Жујовић се окомио на г. инжињера, за кога није ништа доказао, није изнео ни једног конкретног случаја, којим би утврдио да је г. окружни инжињер оштетио окружну и државну касу, те да се може нападати. За самоуправног инжињера такође, јер је самоуправни инжињер ступио тек пре неколико дана и није могао ништа учинити, нити је г. Жујовић изнео да је он шта од штете учинио у округу београдском. Међутим кад је окружни инжињер био г. Пера Јовановић, он је узео 300 динара из касе среза посавскога — што и г. Министар свакојако зна — да преда трасу пута који је имао да се просече од Барича до Вранића. Међутим нити је он свршио трасу нити је вратио 300 динара и г. Жујовић није нашао за вредно да покрене свога друга да врати тих 300 динара које је узео а то је требало да учини, ако је толики пријатељ округу и народу за колико се представља,

Потпредседник **Коста Стојановић.** — Има реч г. Жујовић ради личног обавештења.

Алекса Жујовић. — Господо, господин предговорник изнео је како сам ја казао да није оптужио председника окружног одбора него цео окружни одбор. Ево Стенографских бележака да нисам ја тако казао. Ја сам казао: председник и неки чланови окружног одбора. Говорио сам о инжињеру. Инжињер је изгубио службу и пензионисан је због тога. Напомињао сам отворено: окружни инжињер. Нисам казао цео одбор, него само председник одбора и неки чланови.

Он каже, да сам ја члан окружног одбора и да сам требао суделовати на седницама. Вара се г. предговорник. Ја нисам члан окружног одбора, јер и по закону као народни посланик то не могу бити но само окружни посланик. Суделовао сам више пута, и готово редовно, само један пут не, и то сад пре неколико дана у седницама окружне скупштине.

Али, господо, ко ће изаћи са фалсификаторима на крај? Ко може доказати људима који су своје судинице палили да би утрли траг својим рачунима? Од човека који не бира средства да дође до положаја, шта можете тражити од тога човека? (*Иван Павићевић*: Који су то људи, треба их именовати?). Ти су људи сувише именовани и чак су неки оптужени. Још није спор свршен, ја нећу да прејудицирам никога а најмање суд, а истина, правда, закон мора победити. Ви знате врло добро који су то људи.

Ко може да докаже људима и стане на крај, који долазе к мени и иуде да примим две дневнице. Ја сматрам кад примам дневницу овде да не треба да примам тамо, јер ја нисам виши чиновник, професор и т. д. да примам више дијурни за дан и задовољавам се једном дијурном. Ја сам одбио да примим две дневнице.

Кад се после ћућорило у самосталској соби, одлазили су тамо и они који су на жалост и на мојој листи изабрани и они се сложили у томе ћеленпиру и узели место 5 — десет динара дневно. То треба да се сети г. предговорник, да се сети оне полемике између бившег окружног г. начелника и његовога колеге Милована Лазаревића.

Тамо је у окружном одбору наша већина, тамо је огромна наша већина — самосталска, благодарећи лесковачком фалсификату и споразуму самосталско-радикалском, коалиционој влади. Ако ме упућујете на друга Младена, може бити бившега друга, јер тога мога друга син је друмција, путар и т. д. Све ово да поминем могло би пасовати, али ова интерпелација има ту тенденцију да открије завесу шта се ради у округу београдском у окружном одбору где седи 4/5 самосталаца.

Наравно, не треба никога да чуди, јер су ти људи дошли помоћу фалсификата и онда није чудо

што примају две дневнице место једне и дају све у режији да се ради не јавном лицитацијом. И није онда никакво чудо што се за хиљаду и више динара налази да утроши за ту и ту зграду, а никакве оправке нису на њој вршене. Није све то чудо, јер ко упрегне партију да незаслужене послове и неисправно радње помаже, добија, тај ће само нашкодити својој партији да изгуби престиж, а то најјаче доказују самосталци, који су у срезу посавском имали преко 2000 гласача, а ми радикали једна 5—600, у прошлости и чак на жалост није им ни то помогло да дођу у окружну скупштину, док се није нашло извесних несавесних људи које нису стегле политичке прилике да они људи морају да вам толерирају. (*Иван Павићевић*: Који су то људи?). Они, којима се за извесне периоде досуђује за неколико месеци по неколико хиљада динара награде адвокатске за масе.

Иван Павићевић. — Ја молим потпредседника Скупштине да не дозволи да се нико бар овде клевета, и скрећем пажњу г. потпредседнику, да кад један народни посланик каже за једно надлештво да у њему седе несавесни људи, да је дужан да именује те људе који су, јер народни посланици за оно што износе овде треба да одговарају бар морално, ако не материјално.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Посланик треба да зна, да може говорити кад тражи реч и онај, који држи придике председнику Скупштине, он треба прво да зна пословник.

Иван Павићевић. — Молим за реч.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — После г. Министра Председника добићете реч.

Има реч г. Председник Министарског Савета.

Председник Министарског Савета Министар Унутрашњих Дела, **Марко Трифковић.** — Рад у београдском окружном одбору доиста није на своме месту. Г. интерпелант има права да буде с тим незадовољан, али ја мислим да г. интерпелант не треба зато да оптужује надзорну власт. У овом случају збила је донекле крива и надзорна власт што није заваржала одлуку од извршења кад та одлука није била закону сообразна.

Што се тиче оне напомене о опоме фалсификату о коме је г. Жујовић говорио, и у чијем говору изгледа има некакве мале алузије, као да је полицијска власт оклевала да ту ствар сврши за времена него је хтела да сачека да њено решење претходно одобри дежурни судија, имам да кажем ово:

Ја та акта нисам расмотрио, ја не знам како стоји та ствар односно тога фалсификата, да ли фалсификата има или нема, да ли је решење полицијске власти правилно или неправилно, али могу да кажем г. посланику да власт није оклевала за то, да би ту ствар решио дежурни судија, јер ту ствар није расматрао дежурни судија него решава суд у пуном одељењу.

Суд је решење полиц. власти оснажио. Судије које су решавале ту ствар како сам извештен биле су: председник суда г. М. Тадић, судија г. Радовић и секретар мислим г. Љуб. Лукић. Према томе што су сва та три судије одобриле једногласно одлуке полиц. власти, може се извести да је одлука полиц. власти на закону основана. Толико сам имао да кажем.

Алекса Жујовић. — Молим за реч.

Подпредседник, **Коста Стојановић.** — За шта се јављате?

Алекса Жујовић. — Да говорим ради обавештења.

Подпредседник, **Коста Стојановић.** — Добро, само се држите пословника и не правите наводе.

Алекса Жујовић. — Хвала г. Министру, али ми г. Министар не одговори на једну ствар.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — То није исправка, ви сте ради личног обавештења тражили реч

Алекса Жујовић. — Ради личног обавештења. (*Гласови са левице*: То није лично обавештење). Молим вас, господо, немојте бити у свакој чорби колач јер можете да се осетите незгодно.

Г. Министар Унутрашњих Дела остао ми је дужан одговора, да ли је то решење о прекинуњу истраге које је и суд одобрио, саопштено тужиоцу. Ја нисам правник, а мислим, да се решење мора саопштити тужиоцу онда би он имао права на жалбу то је једно.

Друго, нека ми је дозвољено да кажем неколико речи поводом једне клевете која је пала овде.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — То није обавештење. Ви постављате нова питања.

Алекса Жујовић. — Ја сам се донекле обавестио али имам права да упутим једно питање у име друга који није овде, а та се практика до сада дозвољавала.

Овде је пала једна клевета против мог друга г. Пере Јовановића, да је узимао 300 динара из окружне касе. Ја неће о томе ништа говорити само ће рећи да то треба да се докаже иначе констатујем да је то једна ординарна клевета. (*Светозар Борђевић*: Ако ми г. председниче дозволите, ја ћу да докажем.)

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — То питање можемо други пут расправити.

Има реч г. Иван Павићевић.

Иван Павићевић. — Ја, г. потпредседниче, хоћу да говорим о пословнику. Скрећем Народној Скупштини пажњу, да је посланик г. Жујовић поред осталога рекао у Народној Скупштини, да је Суд несавесно радио (*А. Жујовић*: Извесне судије). Добро, поправљам као што г. Жујовић каже, да су извесне судије несавесно радиле. Ја сматрам, да не говорим даље о чему је г. Жујовић говорио, да је дужност председништва Народне Скупштине, у овоме случају г. потпредседника, да посланика Жујовића позове, да каже: *који су то несавесне судије*.

Исто тако г. Жујовић је казао да има судија, који су досуђивали, значи, поклањали на некакав недозвољен начин по 7—8000 динара награде извесним адвокатима. Ја сматрам да је г. Жујовић био дужан да каже: који су то судије, којим је адвокатима и зашто досуђена награда и јесу ли досуђене награде на закону основане или не?

Господо, кад г. потпредседник Народне Скупштине није опоменуо посланика да каже јавно

које су то несавесне судије те да њихов рад можемо сви ценити по закону — јер нама требају савесне судије, а не несавесне — и кад чланови владе не устају против тога, ја изјављујем своје жаљење, што тако што може да се догађа у Народној Скупштини.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — На примедбе, које је овде учинио г. Павићевић, могу ово да кажем. Кад је интерпелација на дневном реду, онда сви посланици имају да говоре о тој интерпелацији, и замерке могу да чине на говоре предговорника. Председник има само да рукује седницом, да не буде окрњено право посланичко. Овакве примедбе какве су овде пале на суд, на извесне судије, сваки дан падају, и то се одбија од стране министара, других говорника и председника. Ја сам опоменуо и опет опомињем г. г. посланике, да избегавају све што може худити достојанству овога дома.

Али се то не може ставити само председнику у дужност, да мотри на то, него свима посланицима, и ако сви заједнички радимо са своје стране да таквих израза буде све мање у Скупштини, онда ће достојанство овога дома бити на оној висини, на којој треба да буде. Ја поново молим г. г. посланике, да избегавају такве изразе, који не служе ни најмање на част и углед овоме дому.

Господо, сад прелазимо преко интерпелације г. Рад. Миладиновића, која је упућена г. Министру Народне Привреде, о шумској управи у Голубцу, пошто је он одустао од интерпелације.

Прелазимо на интерпелацију г. Ђорђа Панајотовића упућену г. Министру Унутрашњих Дела о раду полицијске власти у округу топличком пред изборе. (Види састанак XXIX.).

Има реч г. Министар Унутрашњих Дела.

Министар Унутрашњих Дела, **Марко Н. Трифковић.** — Посланик г. Ђ. Панајотовић поднео је интерпелацију о томе, што је издавано наређење у округу топличком, да ће тамо доћи неки страни инжињери из Турске, у намери да праве железничку пругу, да су се на дан гласања жандарми поломили разносећи ону наредбу полицијске власти, и да је она народу објављивана са нарочитим усменим тумачењима, да је питање о јадранској железници која кроз округ топлички пролази решено и од стране Турске одобрено.

На ову интерпелацију имам да одговорим ово: Министарство Иностраних Дела, актом својим од 31. марта тек. године Бр. 1746 тражило је од Министарства Унутрашњих Дела, да се нашим властима нареди, да сваку пажњу указују инжињерима француских железница, г. Маргариту и Фуносу, који су имали 1. априла текуће године да пођу за Мердаре ради трасирања јадранске железнице.

По томе захтеву Министарства Иностраних Дела, Министарство Унутрашњих Дела ПБр. 5828 издало је наређење начелству округа топличког, да се именованим инжињерима укаже пажња над стигну на наше земљиште. То је наређење начелство доставило наченицима среским, а ови општинским судовима. Како начелство округа топличког извештава, нетачни су наводи о на каквом другом обавештавању и обмањивању народа, но и поред таквог извештаја начелства, наређено му је поново да изврши, на који су начин, кад и са каквом садржином наченици сreски достављали предње наређење општинским судовима, па ће се према резултату тога извиђања урадити шта треба. Ако се докаже на шта од тврђења г. интерпеланта, ја ћу предузети законске мере противу оних органа, који су то урадили, а ако се не докаже, ја не могу ништа радити.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Ђорђе Панајотовић.

Ђорђе Панајотовић. — Мени је чудо, како се то десило да се та објава баш на дан првог априла објављује преко општинске власти. Тога су дана слати жандарми да ту објаву носе општинама. Дакле наредба је дошла 31. марта а 1. априла су је жандарми носили општинским властима и агитовали. У објави се каже да општинске власти треба да буду предусретљиве према страним инжињерима који долазе из Турске ради трасирања железничке пруге. Наша је траса трасирана пре неколико месеци и њу је трасирао г. Табурно и онда какву трасу имају да трасирају ти страни инжињери кад је она свршена. Па није само то, господо, начелник окружни у Прокупљу наређивао општинском суду где ће бити гласање а то све у циљу агитације.

Људи су на дан избора морали ићи како се овде у објави каже на своја имања да присуствују и чекају комисију.

Према томе ви можете видети да рад полицијске власти није на закону основан. Начелник округа Топличког наређује где ће бити гласање а тиме је хтео да гласање на сваки начин буде у школи да би се ту могла вршити агитација пошто је начелникова кућа у близини школе.

Осим тога, тога је дана постављено 16 чувара шумских и 14 чувара путева у вароши Прокупљу и њима је одмах исплаћивало начелство окружно што ће најбоље знати г. Илић. Влада преко полицијске власти окомила се на Прокупље као да оно не припада Србији, само за то што оно увек даје опозиционог посланика. Ја сам читао у „Самоуправи" један чланак у коме се каже да би фузионаши добили и Прокупље кад би само хтели и баш за то опозиционари много пате од полицијске власти.

У самој вароши полицијске власти увек реферишу све оне дућанције који нису Владини људи кад држе дућане отворене и преко законом одређеног рока а дозвољава да то чине владине присталице и шта више сами у њиховим дућанима купују намирнице. Па није, господо, само то случај у вароши Прокупљу него и у округу топличком опозиционари пате од полицијске власти а нарочито од капетана среза прокупачког који само кажњава председнике општина опозиционарских.

Једног општинског председника из Блаца казнио је три пута па га је казнио и по четврти пут али је то решење Државни Савет поништио. Он кажњава за бесплатно крчмење пића само опозиционаре а своје партизане толерира и не узима на одговор.

Исто је тако казнио и попа Адама Кнежевића посланика окружне скупштине и опозиционара и кад је решење спровео привостепеном суду овај је

то решење поништио. Тај исти начелник после опет жалио Касационом Суду и ако зна да таквој жалби нема места.

То све може да послужи као доказ да полицијска власт гања само опозиционаре. Ја сам нарочито за овакав рад полицијски власти упутио и питање г. Министру Унутрашњих Дела.

Ја бих молио г. Министра да тога човека, тога начелника среског премести и дâ му неко боље звање и већу плату, само да га уклони из онога округа или из онога среза.

Он је казнио председника и одборнике општине драгушке само зато што нису изабрали неке туторе, које је хтео он.

Дакле, што се тиче ове наредбе, коју су полиц. власти слали општинским властима она је утицала на саме изборе и ја сматрам, да ово није требало да буде баш тога дана, јер је по тој наредби народ морао да иде на своја имања и дочекује неке инжињере из Приштине.

(*Министар Унутр. Дела*: Ту је онда само влада изгубила.) Није влада ништа изгубила. Наши гласачи, њих преко 200 у вароши, нису могли изаћи на гласање само зато, што су морали по тој наредби изаћи на своја имања, а колико наших из округа није могло гласати због те ваше наредбе.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Милоје Ж. Јовановић.

Милоје Ж. Јовановић. — Господо, ја сам још приликом говора о извештају верификационог одбора изнео шта је све у округу топличком рађено, да би се влади осигурала већина. Том приликом сам поменуо још и то, да је дошла једна наредба полицијске власти, да људи на сам дан избора буду на својим имањима, јер ће доћи француски инжињери из Турске да трасирају земљишта.

Ја верујем да је било потребно да ти људи буду тамо, кад буду дошли ти инжињери, али да је то било потребно да то буде на сам дан избора, да наредбе лично разносе жандарми и да их саопштава на дан избора начелник Рамадановић са четири жандарма и чак у оним местима, кроз које железница још за неколико година неће проћи, то је оно што је узбунило и г. Панајотовића и све нас, јер ми неби смо изгубили велики број гласова, да полицијска власт није употребила и овај трик.

Ја сам и раније о томе говорио и надам се да ће г. Министар изнидети ову ствар и да ће поступити по закону са оним људима, за које се утврди да су то урадили. Ја мислим да ће он то учинити у толико пре, што је обећао да ће повести истрагу о раду овога Рамадановића, бившег начелника среског. Само се бојим да ли ће г. Министар, који је оних дана, примио толико обећања, бити у стању то да учини. Ако он то не буде могао да учини, онда ћемо се на јесен о томе поново разговарати.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Илија Илић.

Илија Илић. — Ја хоћу, господо, само да одбијем ово што је навео г. Милоје Јовановић.

Начелник срески г. Рамадановић доиста је 1. априла ишао у општину рачанску да сачека инжињере на граници код Мердара. Начелник среза косаничког искључиво је тамо ишао а нигде та наредба коју помиње г. Милоје Јовановић није слата.

Даље, господо, баш у тој општини где је Рамадановић ишао и у којој смо ми прошлог пута имали већину, ове године смо добили мање гласова. Од 260 гласова колико смо раније тамо имали, ми смо на оним изборима добили 140 гласова. То је најбољи знак да полициска власт не може апсолутно никакав утицај да врши на бираче. То најбоље доказује, да ми нисмо хтели на тај начин утицати на изборе да би смо добили већину.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Прелазимо, господо, на интерпелацију Радослава Агатоновића и Тодора Станковића на Министра Грађевина о издавању под закуп дуванџинице и мењачнице на нишкој железничкој станици. (Види састанак XXIX).

Министар Грађевина, **Михаило В. Илић.** — Господа Радослав Агатоновић и Тодор Станковић, народни посланици, поднели су ми следећу интерпелацију. (Прочита горе поменуту интерпелацију).

На ову интерпелацију част ми је одговорити ово:

Лицитацију, одређену на дан 29. августа прошле године за издавање под закуп мењачнице и дуванџинице на нишкој железничкој станици, нисам одобрио са ових разлога:

1.) Што је лицитација неправилно објављена; и

2.) Што је Дирекција одвојила давање под закуп мењачнице од давања под закуп ресторације.

Како је пак рок закупу мењачнице и дуванџинице био већ истекао, то сам закуп истих уступио дотадањем закупцу Петру Митићу, коме сам уступио и закуп ресторације, тако да рок закупа овима у будуће истиче једнога истога дана, како би се давали заједно под закуп.

Ресторације мењачнице и дуванџинице у целом свету па и у Србији не подижу се на железничким станицама ради какве нарочите зараде за државу, већ ради удобности и брзог подмиривања најнужнијих потреба путницима. Има случајева, на страним железницама, да се оне издају и бесплатно, наравно, с обзиром на личности, у којима железничке управе имају довољно гаранције да ће у истини задовољити у сваком погледу потребе путничке публике. Овај принцип увек је руководио и наше железничке управе. При давању под закуп ресторација и мењачница више се обраћа пажња на личност, којој се закуп уступа, него ли на понуђену цену.

И у оном конкретном случају, ја сам се руководио тим принципом, јер противу дотадањег закупца Митића није постојао ни један доказ неуредности и неуслужности према путничкој публици.

Да се, пак, при давању под закуп ресторације и мењачнице увек претпоставља нарочито удобност путника, најјачи је доказ, што се у свима оваквим уговорима уносе најстроже одредбе, које обвезују закупца да мора нарочиту пажњу обратити на путнике, како у погледу предусретљивости, тако и у погледу цене и квалитета артикала које продају. У уговору са закупцем Митићем унета је одредба, да му Дирекција може одмах отказати закуп, ако се

утврди, да је као закупац ма у ком погледу неуредан и неисправан.

Оваквим поступком нисам повредио ни постојеће законске одредбе, јер сам овакво решење могао донети по члану 86. тачки 1. закона о Државном Рачуноводству.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Има реч г. Радослав Агатоновић.

Радослав Агатоновић. — У одговору Министра Грађевина на нашу интерпелацију има један разлог који ја у начелу могу акцептирати што је он ову лицитацију поништио. Тај је разлог, који је навео г. Министар, да дуванџинице и ресторације на жел. станицама, не постоје ради какве добити и зараде државне, већ ради угодности путника. Ја се потпуно слажем и са његовим гледиштем и са сваким другим, који би хтели да такве ресторације и такве дуванџинице дају бесплатно, нарочито с обзиром и на личности, које заслужују да им се таква бенефиција од стране државе учини с обзиром на удобности, које они указују путницима. Али тај разлог, који је г. Министар сад навео, он већ код нас више не постоји. Он је можда у почетку кад су железнице прорадиле, кад су те ресторације и дуванџинице основане и кад је саобраћај био мали, да те дуванџице нису имале никакве зараде.

Сам тај факт што се до сада за све време ових последњих 20 година, а да не говорим о ранијем времену, ресторације и дуванџинице издају под закуп, сам тај факт сведочи јасно да се тај принцип о незарађивању од стране државе више не упражњава и да се на њега не гледа ни од стране Дирекције ни од стране Министарства Грађевина. Држави је дакле овде стало и до прихода, нећу да кажем баш до зараде али до прихода. Држава је дакле имала две ствари, да гледа да има свој приход, кад већ тај приход нуде закупци и наравно да пази ову другу страну, да тај приход узме од личности, који би својим квалификацијама заслуживали да седе у ресторацији или дуванџиници државној.

Међутим кад је се Дирекција ставила на то гледиште, наравно по одобрењу Министра Грађевина, да објави лицитацију, онда ја не могу да разумем ни Министра ни ког другог, да после објављене лицитације поништава ту лицитацију. Ево зашто не могу да разумем. С обзиром баш на зак. о државном рачуноводству и на објаву у лицитацији сви лицитанти били су обавезни да оферте у затвореним кофертима поднесу на бланкету од 10 динара. Дакле тражи се од лицитанта да плате држави таксу, — држава хоће и на тој процедури да заради, — и сви су лицитанти платили таксу. И наравно нико од лицитаната није се могао надати, да ће лицитација моћи бити поништена из разлога који су, збиља, могли да побуде г. Министра раније да лицитацију не одређује, него да ту ресторацију и дуванџиницу уступи коме год он хоће из разлога које је он навео, и нико противу тога не би могао рећи ништа; али кад већ раније то није било ја држим да после, пошто је лицитација објављена, цене добивене, протокол састављен у форми законској и лицитација свршена, онда ја налазим да није имало места да се лицитација поништава.

Налазим да томе није имало места још и због онога разлога који је г. Министар навео, да је њега руководио да лицитацију поништи. Г. Министар је рекао да је он досадашњем закупцу Митићу уступио и даље држање дуванџинице због тога што није имао никаквих доказа о његовом неупутном и неучтивом понашању према публици, према томе имао је квалификације чак и за бесплатно уступање ресторације и дуванџинице. Ја верујем г. Министру Грађевина да он није имао у тренутку, кад је лицитацију поништавао, друкчије мишљење него што га сада има, али ако г. Министар није имао, онда је дужност била његових органа из Дирекције да г. Министру, у тренутку кад су му послали протокол лицицитаје и кад је међу лицитантима као и један од тих и досадањи закупац Петар Митић, да све оно Дирекција има о Петру Митићу, о његовом исправном или неисправном раду, да та акта пошљу г. Министру на углед, те да г. Министар не пада у грешку да каже овде пред нама како је он уступио ову дуванџиницу Петру Митићу из разлога што није имао уверење о њему, да је имао ма каквих неисправности.

На против Дирекција има и данас та акта, само ако су она још жива и ако нису погубљена, а ја сам их побележио у своје време још пре четири године, када сам опет подносио ову интерпелацију па из доброте од ње одустао.

Ја нећу да напомињем какве су то неправилности, незгодна је ствар, човек није овде да се можи бранити, али напомињем г. Министру да те неправилности нису мале, те су неправилности такве, да, збиља, кад би то био државни чиновник он би требао да изгуби службу, а један државни закупац, и то на таквој станици као што је нишка за такве неправилности не сме да остане некажњен, па макар му се и не одузело право.

Акта постоје у Дирекцији из године 1908., ја г. министру могу дати апсолутно све нумере, али ја рачунам да г. Министар може да тражи акта о кривицама Петра Митића, ресторатера нишке жел. станице, о ислеђењу које је полиција водила, о некаквој крађи гаса, о некаквом задржавању путника, о некаквим крађама ствари и т. д. и т. д. Сва та акта постоје у Дирекцији и она су ранијега датума но што је одлука г. Министрова. Ја верујем да то г. Министар није знао али су знали његови референти, и што г. Министар сада пада у једну грешку и каже како је имао уверење о необичној исправности и предусретљивости према путницима г. Митића, па му због тога уступио ову дуванџиницу на штету државних интереса, — ја верујем да за то није крив Министар него његови референти, који су дужни да му дају тачна обавештења. Мало је незгодна ствар да се лицитација пишти и да се уступи најјевтинијем понуђачу. Да видите само скалу.

Док је најскупљи понуђач давао за ову дуванџиницу 150 динара месечно дотле је овај дао свега 50 динара, то је чиста штета за Дирекцију 1200 динара годишње. Они лицитанти, који ми пишу, они

кажу: „Нисмо знали да ће се уступити лицитација најмлађем, јер би смо ми онда дали једну стоту пару па би смо је ми добили". Дакле, незгодно је било што је Министар ову лицитацију поништио. Боље би било да је г. Министар објавио поновну лицитацију па да поновa буде конкурс и нико се не би могао бунити.

Али моја интерпелација још једну другу тачку тангира, за коју ја морам опет да оптужим не г. Министра — њега оптужујем формално пред Скупштином за то што немам кога другога — али ја морам да кажем да он озбиљно поведе рачуна о одговорним чиновницима, који доприносе да ми морамо овде на овај начин и о трошку народа седети у Народној Скупштини и сецати Министра и нападати га. Има година дана како су они лицитанти, који су оштећени оном лицитационом таксом од 10 динара, и тражили решење од Министра Грађевина и Дирекције на основу кога је закона лицитација поништена и дата најјевтинијем понуђачу, и моли нас, они су то решење добили пре неки дан.

Први пут се бланкет, приложен за ово решење, изгубио, и Дирекција извештава преко Начелства тек 13. марта 1912 год. првопотписаног да је бланкет изгубљен, и да поново поднесу акт и кажу јасно: какво решење траже. То је било 12 марта оне године, онда кад сам ја поднео ову исту интерпелацију у прошлом сазиву. Па кад су они поновили свој захтев, да им се изда решење, Дирекција им није издала то решење. Кад сам ја сад по други пут поднео интерпелацију, онда се Дирекција сетила оне ствари, и пре неколико дана издала им решење. Па, господо, видите, ја ову интерпелацију не бих ни подносио Скупштини, ја бих оставио да о овој ствари донесу одлуку виши судови, јер ја налазим да ово није посао Народне Скупштине, да је Дирекција издала оним људима решење на њихов захтев, на које би се могли жалити Државном Савету.

Али сам, као што видите, морао поднети ову интерпелацију да предочим г. Министру колико његови млађи чиновници, одговорни за овај посао, греше, и колико је незгодан пут којим они иду кад овако раде. И ја тек онда могу бити задовољан одговором г. Министра, ако ми г. Министар да реч, да ће он тражити како акта о неправилностима закупца Петра Митића у ресторацији, на основу којих има пуно разлога да учини кораке, те да тамо дође личност потпуно исправна према путницима, а тако исто и да казни чиновника, који није хтео овим људима да изда решење, на које су они имали право, а за које су и таксу платили.

Ако ми г. Министар да такву изјаву, онда ћу ја бити задовољан његовим одговором.

Министар Грађевине, **Михајло В. Илић.** — Ја ћу се одазвати захтеву г. интерпеланта.

Потпредседник, **Коста Стојановић.** — Претрес по овој интерпелацији завршен је. Сад би требало да пређемо даље, али ја бих предложио Скупштини, да закључимо данашњу седницу. Прима ли Скупштина ово? (Прима).

Онда данашњу седницу закључујем, а другу закавујем за суботу у 8 часова пре подне са продужђењем данашњега дневног реда. (Прима се).

Седница је трајала до 7 часова после подне.

XXXVI редовни састанак Народне Скупштине биће у суботу 30. јуна 1912. године.

Почетак рада тачно у 8 часова пре подне.

Дневни ред:

Наставак претреса интерпелација по хронолошком реду.

Видео секретар,
Илија П. Михајловић.